



**T.C.**  
**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE KALKINMA:**  
**TEORİK BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Barış GÜRBÜZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ESER ÖZEN

NEVŞEHİR  
KASIM 2019





**T.C.**  
**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE KALKINMA:**  
**TEORİK BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Barış GÜRBÜZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ESER ÖZEN

NEVŞEHİR

KASIM 2019

## **BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK**

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.



**Tezi Hazırlayan**

Mustafa Barış GÜRBÜZ



## TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Cinsiyet Eşitsizliği ve Kalkınma: Teorik Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mustafa Barış GÜRBÜZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ESER ÖZEN

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Serap ÇOBAN



## KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ESER ÖZEN danışmanlığında Mustafa Barış GÜRBÜZ tarafından hazırlanan "Cinsiyet Eşitsizliği ve Kalkınma: Teorik Bir İnceleme" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

29.11.2019

### JURİ

### İMZA

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Aysun Eser Özen  
Üye : Doç. Dr. Ali Eren Alper  
Üye : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOPCU

### ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 24. / 11. / 2019 tarih ve 2019/51-1183 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

  
Doç. Dr. Vedat AKTEPE  
Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Müdürü



Tez çalışmamın planlanmasından sonuçlanmasına kadar olan süreçte değerli vaktini ve bilgilerini benden esirgemeyen hocam ve aynı zamanda danışmanım olan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Aysun ESER ÖZEN'e; tezimin her aşamasında bana maddi ve manevi anlamda en büyük desteği sağlayan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

**Mustafa Barış GÜRBÜZ**

# CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE KALKINMA: TEORİK BİR İNCELEME

Mustafa Barış GÜRBÜZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniuersitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aysun ESER ÖZEN

## ÖZET

Cinsiyetler arası eşitsizlikler tek taraflı olarak bir kadın sorunu gibi deđerlendirilmiŐ, kalkınmanın da kadın olmadan düŐünölemeyeceđi anlaŐılınca bu eşitsizlik durumu toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Bir toplumun kalkınmasındaki en önemli unsurlarından birisi olan cinsiyetler arası eşitsizliğin ne yönde değiştiği önem arz etmektedir. Kalkınma kavramını incelerken, uygulanan kalkınma politikalarının erkek ve kadın üzerindeki etkilerinin farklı olabileceği tartışılmıştır ve bu noktada kalkınma ile cinsiyet eşitsizliği kavramları birbiri için önem kazanmıştır.

Ülkeler cinsiyetler arası eşitsizliğin azaltılması yönünde birçok politika üretmekte, ayrıca bir çaba göstermektedir. Çünkü cinsiyetler arasındaki fark kalkınmanın önünde duran bir engeldir. Aynı zamanda bu fark ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları ile de orantılıdır. Gelişmiş ülkelerde cinsiyet eşitsizliği örneklerine genellikle iş hayatinde rastlanırken, gelişmekte olan ülkelerde iş hayatının yanı sıra eğitim alanında kendini göstermektedir.

Bu çalışmada cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma arasındaki ilişki birçok farklı açıdan ele alınacaktır. Çalışmanın ilk kısımlarında cinsiyet eşitsizliği ve kalkınma kavramları kavramsal çerçeve olarak ele alınmış, daha sonra da kalkınma ve cinsiyet eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliği anlayışının kalkınma planları çerçevesinde toplumsal ve siyasi boyutunun yanı sıra; toplumsal cinsiyet kavramı ile sosyal politika, kadın ve sağlık, kadın ve eğitim, kadın ve siyaset, kadına yönelik Şiddet gibi kavramlar da detaylı olarak incelenmiştir. Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (GDI) ve bu endeksin Türkiye açısından analizi deđerlendirilmiŐ; sonuç ve öneriler kısmında da birtakım politika önerilerinde bulunulmuştur.

**Anahtar kelimeler:** Cinsiyet EŞitsizliği, Kalkınma, Türkiye.



# **GENDER INEQUALITY AND DEVELOPMENT: A THEORETICAL EXAMINATION**

**Mustafa Barış GÜRBÜZ**

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences**

**Economics M.A**

**November, 2019**

**Supervisor: Assist. Prof. Dr. Aysun ESER ÖZEN**

## **ABSTRACT**

Gender inequalities were unilaterally regarded as a women's problem, and when it became clear that development could not be considered without women, this inequality became a social problem. Changes in the direction of gender inequality, which is one of the most important elements in the development of a society, is important. While examining the concept of development, it was discussed that the effects of development policies on male and female could be different and at this point the concepts of development and gender inequality gained importance for each other.

Countries are producing and also making efforts to reduce gender inequality. The difference between the sexes is an obstacle to development. At the same time, this difference is related to the development differences between countries. In developed countries, gender inequalities are often encountered in business life, while in developing countries, it is seen in education as well as in business life.

In this study, the relationship between gender inequality and development will be discussed from many different perspectives. In the first parts of the study, the concepts of gender inequality and development are discussed in conceptual framework and then the relationship between development and gender inequality is examined. In addition to the social and political dimension of gender inequality within the framework of development plans; the concept of gender and social policy, women and health, women and education, women and politics, violence against women are also examined in detail. Based on Gender Development Index (GDI) and the analysis of this index evaluated in terms of Turkey and some policy suggestions were made in the conclusions and recommendations section.

**Keywords:** Gender Inequality, Development, Turkey.



## İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK .....	iv
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK .....	iv
KABUL VE ONAY SAYFASI .....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER .....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	xiv
<b>GİRİŞ .....</b>	<b>1</b>

## BİRİNCİ BÖLÜM

### KAVRAMSAL ÇERÇEVE: CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

1.1. Cinsiyet Eşitsizliği Kavramı .....	4
1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış.....	6
1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Yansımaları .....	6
1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitim Alanındaki Yansımaları .....	7
1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi .....	8
1.2.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Siyasette Kadın Temsiline Yansımaları .....	10
1.2.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadına Yönelik Şiddet Yansımaları ..	11
1.3. Türkiye’de Kadının Ekonomideki Yeri .....	12
1.3.1. Kalkınma ve Kadın İlişkisi.....	12
1.3.2. Dünyada Kadına Ekonomik Açıdan Bakış .....	14



1.3.3. Avrupa Birliği'nde Kadına Ekonomik Açıdan Bakış .....	17
1.3.4. Türkiye'de Kadına Ekonomik Açıdan Bakış .....	18
1.3.5. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı.....	25
1.4. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği.....	27
1.5. Yoksulluk ve Kadınlar .....	27
1.5.1. Kadınların Çalışma Hayatındaki Durumları .....	28
1.5.2. Enformel Sektördeki Kadınlar ve Yoksulluk.....	29
1.5.3. Ayrımcılık, Toplumsal Cinsiyet ve Yoksulluk .....	30
1.5.4. Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk.....	31
1.5.5. Gelir Dağılımının Cinsiyet Bakımından Karşılaştırılması.....	32
1.6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Değerlendirmede Kullanılan Ölçüm Araçları .	32
1.6.1. Göstergeler .....	32
1.6.2. Endeksler.....	32

## İKİNCİ BÖLÜM

### KAVRAMSAL ÇERÇEVE – KALKINMA

2. 1. Kalkınmanın Tarihi Gelişimi ve Tanımı .....	35
2.2. Kalkınmanın Tanımı .....	36
2.2.1. Kalkınma ve İlişkili Kavramlar.....	37
2.2.2. Kalkınma ve Gelişme Kavramları Arasındaki İlişki .....	37
2.3. Kalkınma Kavramının Sınıflandırılması.....	38
2.3.1. Dengeli Kalkınma .....	38
2.3.2. Dengesiz Kalkınma .....	39
2.3.3. Sürdürülebilir Kalkınma.....	40
2.4. Kalkınma Teorilerine Genel Bakış.....	41
2.4.1. Tarihsel Büyüme Aşamaları Teorisi .....	41
2.4.2. İkili Yapı (Düalizm) Teorisi.....	43



2.4.3. Kısır Döngü Teorisi .....	43
2.4.4. Büyük İtiş Teorisi.....	44
2.5. Türkiye’de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları .....	44
2.5.1. 1923 – 1960 Dönemi Kalkınma Anlayışı .....	45
2.5.2. 1960 – 1980 Planlı Dönem.....	45
2.5.3. 1980 Sonrası Bölgesel Kalkınma Anlayışı: Yarışan Yerellikler .....	46
2.6. Kalkınma Türleri .....	49
2.6.1. Ekonomik Kalkınma .....	49
2.6.2. Sosyal Kalkınma .....	49
2.6.3. İnsani Kalkınma .....	50
2.6.4. Kırsal Kalkınma .....	50

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KALKINMA VE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ

3.1. Cinsiyet Eşitsizliğinin Kalkınma Planlarındaki Yeri ve Önemi .....	52
3.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma.....	52
3.1.2. Cinsiyet Eşitsizliğinin Kalkınma İçin Önemi .....	53
3.1.3. Kalkınmada Kadın .....	54
3.1.4. Kalkınma Planlarında Kadın .....	54
3.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Anlayışının Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal ve Siyasal Boyutu.....	56
3.2.1. Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık.....	56
3.2.2. Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Eğitim .....	57
3.2.3. Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Siyaset .....	58
3.2.4. Kadına Yönelik Şiddet .....	60
3.3. Türkiye’de Beşeri Kalkınma Bakımından Cinsiyet Eşitsizliği .....	61
3.3.1. Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği .....	61

3.3.2. Ekonomik Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği - Eşitliğinin Önemi .....	63
3.3.3. Beşeri Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği ve Cinsiyete Dayalı Kalkınma İndeksi .....	63
3.3.4. Türkiye’de Beşeri Kalkınma Bakımından Cinsiyet Eşitsizliği Sorununa Yönelik Uygulamalar .....	64
3.4. Türkiye’de Cinsiyet Eşitsizliği ve Kalkınmanın Sayısal Analizi.....	65
3.4.1. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Boyut ve Göstergelerinin Seçimi.....	65
3.4.2. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Boyutları .....	67
3.4.3. Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (Gender Related Development Index–GDI) .....	69
3.4.4. Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksinin Türkiye Açısından Analizi .....	71
3.5. Literatür İncelemesi .....	73

## **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

### **EKONOMETRİK YÖNTEM**

4.1. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII) .....	77
4.2. Veri Seti, Uygulama ve Bulgular .....	79
4.2.1. Veri Seti .....	79
4.2.2. Yöntem ve Bulgular .....	79

<b>SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>83</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>86</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>92</b>



## KISALTMALAR VE SİMGELER

<b>AB</b>	: Avrupa Birliği
<b>ABD</b>	: Amerika Birleşik Devletleri
<b>AGÜ</b>	: Az Gelişmiş Ülkeler
<b>CEDAW</b>	: Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
<b>DB</b>	: Dünya Bankası
<b>DPT</b>	: Devlet Planlama Teşkilatı
<b>GAD</b>	: Cinsiyet Dengeli Kalkınma
<b>GAP-GİDEM</b>	: Güneydoğu Anadolu Projesi – Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi)
<b>GDA</b>	: Güneydoğu Anadolu
<b>GDI</b>	: Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi
<b>GEM</b>	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini Güçlendirme Endeksi
<b>GII</b>	: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
<b>GSYİH</b>	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
<b>HDI</b>	: İnsani Gelişim Endeksi
<b>ILO</b>	: Uluslararası Çalışma Örgütü
<b>KDA</b>	: Kuzeydoğu Anadolu
<b>KSGM</b>	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
<b>OECD</b>	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
<b>PPP</b>	: Satın Alma Gücü Paritesi
<b>TNSA</b>	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
<b>TÜİK</b>	: Türkiye İstatistik Kurumu
<b>TÜSİAD</b>	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
<b>UNDP</b>	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
<b>UNICEF</b>	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
<b>WEF</b>	: Dünya Ekonomik Forumu
<b>WID</b>	: Kalkınmada Kadın
<b>WHO</b>	: Dünya Sağlık Örgütü

## TABLolar LİSTESİ

Tablo 1-Çeşitli ülkelerde kadınların işgücü katılım oranlarında yaşanan gelişmeler (2008-2019).....	16
Tablo 2-Yaş gruplarına ve dönemlere göre kadınların işgücüne katılım oranları (%) .....	22
Tablo 3-Türkiye'de uygulanan bölgesel gelişme projelerinin kapsamı .....	47
Tablo 4-On Birinci Kalkınma Planı'nda kadınlara yönelik belirlenen hedefler (2023) .....	56
Tablo 5-Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadın milletvekili sayısı ve oranı (1935-2018) .....	59
Tablo 6-Cinsiyete dayalı kalkınma endeksinin boyutları, göstergeleri ve hesaplaması .....	70
Tablo 7-Türkiye GDI değeri ve sıralamasının yıllar itibariyle değişimi.....	72
Tablo 8-2017 yılı için Türkiye'nin seçilen grup ve ülkelere göre GII istatistikleri ...	77
Tablo 9-Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliği endeksi (GII).....	78
Tablo 10-Türkiye'de cinsiyet eşitsizliği endeksinin yıllara göre dağılımı.....	78
Tablo 11-Türkiye'de büyüme rakamlarının yıllara göre dağılımı .....	79
Tablo 12-Veri tanımları ve kaynaklar .....	79
Tablo 13-Korelasyon sonuçları .....	80
Tablo 14-Regresyon sonuçları .....	80
Tablo 15-Varyans analizi .....	81
Tablo 16-Katsayılar tablosu .....	81



## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1-Bazı OECD ülkelerinin kayıt dışı ekonomi durumu (%) .....	22
Şekil 2-Türkiye’de cinsiyete göre işgücüne katılım oranları (2017) .....	24
Şekil 3-Sürdürülebilir kalkınma için uluslararası platformlarda atılan adımlar.....	40
Şekil 4-Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler .....	62
Şekil 5-Cinsiyet ve eğitim durumuna göre aylık ortalama brüt ücret .....	62
Şekil 6-Cinsiyet eşitsizliği endeksinin boyutları ve göstergeleri .....	65
Şekil 7-Türkiye’nin 1996 -2016 yılları arası cinsiyet eşitsizliği endeksi (GII)’nin çizgi grafiği .....	78



## GİRİŞ

Son yıllarda cinsiyet eşitsizliği kavramı çok dikkat çekmekte ve birçok çalışmaya konu olmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği denilince genellikle kadınlar aleyhine ortaya çıkan bir durum anlaşılmaktadır. Kadınlar eğitim, sağlık, çalışma hayatı, siyaset gibi genel olarak toplumsal hayata erişim sağlayan alanlarda cinsiyete dayalı birtakım ayrımcılık ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Cinsiyetler arasında yapılan bu ayrımcılık, kadınların iş hayatında ve toplumsal hayatta geri bıraktırılması nedeniyle, kalkınmayı da olumsuz yönde etkilemektedir. Hem kadınların hem de erkeklerin kalkınma ve büyüme sonucu ortaya çıkan refahtan eşit şekilde faydalanabilmesi için cinsiyet eşitsizliği sorununun mutlaka ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bir ülkede cinsiyet eşitsizliği kalkınmayı etkilediği gibi, kalkınma da cinsiyet eşitsizliğini etkilemektedir. Cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, en azından azaltılması kalkınmanın bir gereği ve göstergelerinden bir tanesidir. Gelişmiş ülkelerde cinsiyet eşitsizliğinin nispeten düşük olduğu bilinmektedir. Ancak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kadınların hem sosyal hem de iktisadi hayatta etkin bir rol almaması, ülkelerin kalkınma düzeyine negatif etki etmektedir. Bu bakımdan cinsiyet eşitsizliği ve kalkınma ilişkisinin incelenmesi ve bu doğrultuda politikalar önerilmesi, önem arz etmektedir.

Bu çalışmada cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma arasındaki ilişki, çeşitli boyutlarda ortaya konulmuştur. Konu öncelikle teorik olarak ortaya konulmuş, ardından cinsiyet eşitsizliği indeksleri yoluyla uygulamadaki boyutuna değinilmiştir. Böylece toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından eksikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Ülkemizde cinsiyet eşitsizliği ile ilgili çalışmalar oldukça fazladır. Fakat cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı azdır. Çalışmanın bu anlamda da yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.



Çalışmanın amacı; kalkınma ve büyümenin önünde büyük bir engel oluşturan cinsiyet eşitsizliği olgusunu en aza indirmek ve bu yönde politikalar üretip tavsiyelerde bulunarak yazına katkı sağlamaktır. Eğitim, işgücüne katılım gibi alanlarda yaşanan cinsiyet eşitsizliği, kadınların iktisadi büyüme ve kalkınmaya olan katkılarının önüne geçmektedir. Bu durumun ortadan kalkması için devletlerin uygulayacağı politikalar son derece önem taşımakta olup; bireylerin bu konuya olan bilincinin ve hassasiyetinin de artması gerekmektedir.

Cinsiyet eşitsizliği ve kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen literatüre göz attığımızda, ortaya çıkan çalışmalardan biri; Quentin Brummet'in (2008) çalışmasıdır. Quentin kalkınma ile cinsiyet eşitsizliği arasında uzun ve sağlıklı yaşam, iyi bir yaşam standardı ve bilgi düzeyi arasında bir ilişki olduğunu; Palaz (2005) da kadınların eğitim oranlarıyla, kadınların istihdam edilmesi ve sosyal statülerinin artması arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemektedir. Yine Bozkurt (2009)'a göre; cinsiyetler arasında eğitim ve sağlık ayrı ayrı analize tabi tutulduklarında ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili olarak gözlemlenmektedir. Anne Mikkola (2005) de; göreceli olarak az sayıda çalışma, insan sermayesinin yanlış konumlandırılmasının cinsiyet temelinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'de kadın eğitiminin ekonomik kalkınma üzerinde etkisini zaman serileri analizi ile inceleyen İnce (2011)'nin çalışması 1980 ile 2009 yılları arasındaki verileri kapsamaktadır. Elde ettiği en önemli sonuç; kadınların eğitim seviyesinin artması ile işgücüne katılımları arasında pozitif bir ilişki olduğudur. Eğitimdeki artışın, işgücüne katılımında cinsiyet eşitsizliğini azalttığını vurgulamaktadır. Dollar ve Gatti (1999) de cinsiyet eşitsizliği kavramını gelişen dünyada kadınların düşük olan statülerini gelişmiş ülkeler ile karşılaştırmış; ekonomi, eğitim, sağlık, politika gibi birçok konuda kadınların erkeklerin gerisinde kaldığını ortaya çıkarmışlardır. Baliamonue – Lutz ve McGillivray (2014) 41 Alt Sahra Afrika ve Ortadoğu ülkesi için cinsiyet eşitsizliğinin eğitim – gelir düzeyi ilişkisini incelemişlerdir. Bu çalışmada panel veri yöntemi kullanılmış olup; ilköğretimdeki ve ortaöğretimdeki kadın – erkek uçurumu verileri ele alınmıştır. Bu uçurumun gelir üzerinde de çok büyük farklar yarattığı; özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde çok güçlü olduğu görülmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde cinsiyet eşitsizliği ve kalkınma, kavramsal olarak ele alınmış, daha sonra bu kavramlar arası ilişki incelenmiştir. Son olarak, cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma arasındaki ilişki regresyon analizi yoluyla ölçülmeye çalışılmış, ulaşılan sonuç ile birlikte önerilere yer verilmiştir.





# BİRİNCİ BÖLÜM

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE: CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

### 1.1. Cinsiyet Eşitsizliği Kavramı

Eşitlik; yasalar karşısında ve siyasal, toplumsal haklar bakımından yurttaşlar arasında hiçbir ayırım bulunmaması durumu olarak tanımlanır. (Belek, 2001) ise eşitliği; bireyin bütün yeteneklerini tam ve özgürce gerçekleştirebilecekleri toplumsal ortamın yaratılması, en azından bu ortamın önündeki bütün toplumsal, siyasal engellerin ortadan kaldırılması şeklinde tanımlamıştır.

Eşitlik ile hakkaniyet kavramlarının farkı eşitlik yazınında tartışılan bir konudur. Genel düşünce hakkaniyet kavramının ahlaki ve etik bir boyutunun olduğu, eşitlik kavramının ise daha somut ve matematiksel bir anlamının olduğu şeklindedir. Fakat yayınlarda genellikle hakkaniyet kavramı eşitlik kavramını içeren bir özellik taşımaktadır.

Cinsiyet eşitsizliği biyolojik mananın dışında, cinsiyetlerin sosyal ve kültürel şekillerle yoğrulan konumlarını ifade eder. Kadınların eğitim, ekonomi, sağlık, siyaset vb. konularda erkeklerin gerisinde kalması cinsiyet eşitsizliği kavramının içeriğini dolduracak temel öğelerdir. Kadınların sadece cinsiyetlerinden dolayı üstlendiği roller açısından yeni bir dağılım yapılması ve cinsiyetler arasındaki bu fark ortadan kalkmalıdır. Burada bahsedilen eşitlik cinsiyet kavramlarının yok sayılması değil, hukuk ve anayasal çerçevede, toplum düzeninde herhangi bir cinsiyet farklılığının olmamasıdır. Zira bu eşitsizlik, kadının aile, özel hayat, iş hayatı arasında bir set çekmek ve zorluklar meydana getirmektedir. Çünkü eşitsizlik sadece bu başlıklarda değil, kadının siyasi hayatta yer almasının önündeki engeller, parlamentoda seçilme oranlarındaki yetersizlik, orta ve yüksek öğrenimden tam olarak yararlanamama,

kendi fikirlerini istediği gibi beyan edememe gibi birtakım durumları da ifade etmektedir.

Bireyler arası eşitsizliğe yol açan en önemli sebeplerden birisi de ulusal ve uluslararası seviyedeki güncel politikalaradır. Bu eşitsizlik sebebiyle kadınlar daha düşük eğitilmiş, daha az gelir getiren işlerde çalışan ve daha az iş gücüne katılan olma pozisyonundadır. Kadınların düşük olan toplumsal statüleri, doğal olarak onların eğitim ve sağlık hizmetlerini kullanmalarını, bu hizmetlerden vaktinde yararlanmalarını da olumsuz etkilemektedir. Bu sebeplerden dolayı kadının konumunun geliştirilmesi konusu büyük önem arz etmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının politika ve uygulamalara yansıtılması da gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması ve cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması noktasında dünyada ve ülkemizde yapılan bu çalışmalar, istenilen seviyede değildir.

*Öğrenim:* Öğrenim bireylerin gelecekteki, iş ve gelir olanakları için belirleyici olması ve kişinin bilgiye erişimini kolaylaştırması açısından önemlidir. Refah devleti koşullarından uzaklaşan kapitalist toplumlarda ekonomik ve kültürel nedenler her yurttaşın eşit koşullarda öğrenim hakkından yararlanabilmesini engellemektedir. Bu ekonomik ve kültürel nedenler erkeklere göre kadınları daha olumsuz etkilemekte ve öğrenimde cinsel eşitsizliğe neden olmaktadır. Türkiye’de son zamanlarda zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasından sonra kadın erkek okullaşma oranları arasındaki fark azalıyor olsa da kadınlar erkeklere göre dezavantajlı durumunu sürdürmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verisine göre okuma yazma bilmeyen oranı erkeklerde %3,4 kadınlarda %12,9’dur. Bu oran Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın (TNSA) 1993 yılı sonuçlarında erkeklerde %13, kadınlarda %29,1; 1998 yılında erkeklerde %10,7 kadınlarda %25,4’tür (TÜİK, 2008).

*Meslek / Yapılan İş:* İşgücüne katılım ve yapılan işin niteliği gelir düzeyini, sosyal çevreyi ve desteği, sosyal güvence varlığını, yapılan işten kaynaklanan risklere maruziyeti etkilemektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü kadının sıklıkla ücretsiz aile işçisi olmasına, emeğinin karşılığını bulamamasına, yüksek toplumsal artı değer taşıyan işlerin daha çok erkekler tarafından yapılmasına neden olmaktadır. TÜİK’in

verisine göre işgücüne katılım oranı 2008 yılında erkeklerde %71,6, kadınlarda %32,9'dur (Hacettepe Üniversitesi, 1994).

Eşitlik kavramı, bir durumu belirtmekten çok, bir talepte bulunmak, bir talebi dile getirmek gibi algılanır. Eşitsizlik, haksızlık ve adaletten yoksunluk tüm medeniyetlerin çok uzun yıllardır tartıştıkları konulardır.

## **1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış**

### **1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Yansımaları**

Yoksulluğun kadınlaşması sorunu salt sınıfsal sömürü ve kapitalizmle ilişkilendirilecek bir kavram değil, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve bu ilişkiye bağlı birçok etkeni de içinde barındıran bir sorundur. Ülkemizde ve dünyada kadınların işgücüne katılma oranı artmakta iken, yoksul kadınların sayısının artması bu sorunun artmasına neden olmuştur. Ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GDA) dışında diğer tüm bölgelerde kadın yoksulluğu erkek yoksulluğundan yüksektir. Kadın yoksulluğunda en düşük değeri ise Marmara Bölgesi almakta olup, en yüksek değeri Kuzeydoğu Anadolu (KDA) bölgesi almaktadır.

Kadınların toplumdaki rollerinin, sahip oldukları hakların ve kaynaklara erişimlerinin erkeklerden farklılaşması nedeniyle yoksulluktan öte kadın yoksulluğunun öncelikle irdelenmesi gerekmektedir. Dünya'da halen mevcut 3.1 milyar yoksul insanın %70'i kadındır. Uluslararası Çalışma Örgütü verileri, kadınların tüm dünyada istihdamın %40'ını oluşturmasına rağmen, çalışan yoksulların %60'ının kadın olduğunu ortaya koymuştur (Doğan, 2014).

Uluslararası karşılaştırmalarda, toplumsal cinsiyet açısından gelir eşitsizliğini gösteren endekste Türkiye'nin 118 ülke arasında 109. sırada olduğu görülmektedir (WEF, 2007). Bu endekste kadın erkek oranı 0 ile 1.5 arasında değerlendirilmekte olup; 0 eşitsizliği, 1 dengeli, 1.5 ise kadına yönelik pozitif ayrımcılığı göstermektedir. Bu endekse göre ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranı 0.36, benzer işlerde aynı ücretlendirme oranı 0.70, gelir 0.35, karar mekanizmalarında görev alma, üst düzey yetki ve yöneticilik 0.08 olarak saptanmıştır. Kadının Statüsü



Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Türkiye’de Kadının Durumu” başlıklı raporda kadınlar ve kız çocuklarının gelir dağılımındaki bozulmadan en çok etkilenen kesimi oluşturduğu belirtilmiştir. Bu rapora göre hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarına bakıldığında; 2002 yılında erkekler için yoksulluk oranı %26,72 iken; kadınlar için bu oran %27,19’dur. 2006 yılında bu oranlar sırasıyla %17,32 ve %18,27’dir. Her iki yılda da bu kadın yoksulluk oranı erkek yoksulluk oranından yüksektir. Eğitim durumuna göre yoksulluk oranları; okuryazar olmayan fertlerde 2002 yılında %41,07 (erkek %46,52; kadın %39,61) iken; lise ve lise dengi meslek mezunları için bu oran %9,82’dir. (erkek %10,99; kadın %8,24). 2006 yılı için bu oranlar sırasıyla okuryazar olmayan fertlerde %33,71 (erkek %36,79; kadın %32,84) iken; lise ve lise dengi meslek mezunları için %5,20’dir. (erkek %6,06; kadın %4,05). Yüksekokul, fakülte ve üstü mezunlarda ise bu oranlar çok düşüktür. Oranlardan eğitim seviyesinin yükseldikçe yoksulluğun azaldığı görülmektedir (T.C. Başbakanlık, 2009).

### **1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitim Alanındaki Yansımaları**

Uzun yıllardır eğitimde cinsiyet eşitsizliği problemi tüm ulusların politikalarının merkezi haline gelmiştir. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin örneklerinden olan kızların eğitime erişim ve tamamlama hakları meselesi, özellikle üzerinde durulması gereken konulardandır. Okullarda cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması ve temel eğitim düzeyinde herkese eşit eğitim sağlanması noktasında, Avrupa Birliği tarafından kabul edilen 1995 Pekin Eylem Planı ve 2000 Milenyum Kalkınma Hedefleri, hükümetlere yönelik bir eylem çerçevesi oluşturdu.

Bireylerin toplumda uyum içerisinde yaşayabilmesi adına mevcut olduğu hakların bilincinde olması için eğitim hakkı, son derece önemlidir. Bu hakkında kullanılması, toplumun tüm üyeleri ile eşit şekilde istifade edilmesi ile yakından ilişkilidir. Eğitim nitelikli ve üreten bir modern toplumun ön koşuludur. Eğitim, tüm dünya ülkelerinin gelişimi ve değişimi için anahtar bir kavram olmakla birlikte; bireylere verilen eğitimin niteliği de oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca eğitimin, kişilerin hayatlarını sürdürme, kişisel gelişimlerini gerçekleştirmede de payı büyüktür. Eğitim hakkının tam ve eksiksiz kullanılmasındaki en önemli sorunlardan birisi cinsiyet

eşitsizliğidir. Eğitim alanında kadınlara yapılan eşitsizlikler Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)'in raporlarında açıkça görülmekte, kadınların bu alanda da erkekler ile eşit statüye sahip olmadıklarını dikkat çekmektedir. Kadının eğitime ulaşamaması sorunu, tarih boyunca neredeyse tüm ülkelerin yaşadığı bir sorundur. Sağlıklı bir aile yapısı ile dengeli ve tutarlı bireylerin yetiştirilmesi için eğitim alanındaki bu ikiliklerin ortadan kalkması gerekmektedir. Ülkemizde de, bu konuda birçok çaba olmasına rağmen eğitim alanında kadın ile ilgili eşitsizlikler devam etmektedir. Maalesef bu eşitsizlikler eğitimin her alanında kendisini göstermektedir.

Eğitim, kadınların ekonomik kalkınmadaki rolünü belirleyen ve onların istihdama tam katılımına yardımcı olan en önemli faktördür. Eğitim işgücünün verimliliğini arttırmakta, aile gelirini yükselterek yoksulluğun azaltılmasını sağlamakta, sağlık ve beslenmeyi geliştirmekte, doğurganlığı azaltmakta ve dolayısıyla bir ülkenin toplumsal ve siyasal gelişimine katkıda bulunmaktadır. (Palaz, 2005: 322)

### **1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi**

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının iş yaşamına katılımını, öğrenimini ve gelirini olumsuz etkileyip toplumsal baskı sonucunda sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle üreme sağlığı hizmetleri kadın sağlığında cinsiyet ayrımcılığının görüldüğü en önemli alandır. Kadınlar çocukluk, erişkinlik, yaşlılık dönemlerinde erkeklere nazaran daha çok risk faktörüne maruz kalmaktadırlar. Dünyada kadınlar hala şiddet görmekte, doğurganlıkları sebebiyle ölmekte veya sakat kalabilmektedirler. Toplum baskısı sebebiyle sağlık hizmeti alma noktasında hala kendi iradeleriyle karar verememekte, sağlık hizmetlerinden yararlanmada bazı engellerle karşılaşmaktadır. Yapılan bazı araştırmalar kadınların erkeklere nazaran daha uzun yaşamakla birlikte, yaşam kalitelerinin nispeten daha düşük olduğunu ve daha çok hastalığa maruz kaldığını göstermektedir. Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre kadınlar erkeklere göre %25 daha fazla sağlık sorunu yaşamaktadır. İnsan hakları açısından sağlık konusunda kadınların dezavantajlı olduğu durumların en uç ve somut örneği anne ölümleridir. Kadının en sağlıklı olması gereken yaş döneminde, fizyolojik bir olay nedeniyle meydana gelen anne ölümleri de toplumsal

cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından biridir. Türkiye Üreme Sağlığı Programı kapsamında yapılan Sağlık Arama Davranışı Araştırmasında anne ölüm nedenleri, en sık görülen ilk 5 kadın ölüm nedeni arasında yer almaktadır. Ayrıca, anne ölümleri de dahil, malignensiler dışındaki tüm ölüm nedenlerinin çoğu önlenebilir niteliktedir. Bu çalışmada doğum öncesi bakım ve doğum hizmetlerinin kullanılmaması, anne ölümlerini etkileyen önemli bir faktör olarak gösterilmiştir. Tüm anne ölümlerinin%16.3'ünde, doğum evde, dışarıda sağlık personeli yardımı almadan yani olmaması gereken koşullarda gerçekleşmiştir. Yine aynı şekilde 5 ölen anneden 1'inin doğum öncesi bakım almadığı saptanmıştır. (Conseil Sante, 2007) Ülkemiz 2012 verilerine göre anne ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 15.4 olarak saptanmış olup, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında bu oran oldukça yüksektir. Anne ölümleri kadının statüsünün düşük olduğu ülke ve yörelerde daha da artmaktadır. Örneğin, ülkemizde bu oran Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde 32.2 iken, Doğu Marmara Bölgesi'nde 7.7'dir (100 bin canlı doğumda). Tüm dünya ülkelerinde bu oran 210.0 iken kadının statüsünün yüksek olduğu Norveç, Danimarka gibi üst gelir grubu ülkelerde 14.0'dır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği doğrudan veya dolaylı olarak kadında birçok sağlık sorununa yol açmaktadır. Bu sorun Türkiye dahil dünyanın bütün ülkelerinde, farklı boyutlarda da olsa mevcut olan bir gerçektir. Bu olgunun varlığının kabul edilmesi ve konu ile ilgili toplum dahil bütün tarafların duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle kadının cinsiyeti nedeniyle yaşadığı sorunların azaltılmasında ve önlenmesinde sağlık ekibi içerisinde yer alan hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Hemşirelerin kadınların sağlığını korumak, yükseltmek ve hastalıkları önlemek için kadının yaşam dönemleri boyunca kapsamlı bir sağlık hizmeti sunmaları gerekmektedir. Kadına yönelik pozitif ayrımcılık bakış açısıyla, sunulan bakım gereksinimlerine öncelik tanımları gerekmektedir. Bu nedenler hemşirelerin ve sağlık profesyonellerin politika, strateji ve uygulamalarına “insan hakları” ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifinden bakabilmesi önem taşımaktadır. Bu bakış açısının gelişmemiş olması çoğu kez toplumsal olaylarda tanıyı, korunma önlemlerini ve çözümleri geciktirebilmektedir. Kadın sağlığındaki çağdaş yaklaşım rahim döneminden başlayarak yaşam boyu, tüm yaş gruplarını ve etkileyici bütün faktörleri göz önüne alan kapsamlı hizmet sunulmasıdır (Akın, 2003).



#### **1.2.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Siyasette Kadın Temsiline Yansımaları**

Siyasal faaliyetlere katılma eylemi farklı düzeylerde olabilmektedir. Örneğin siyasi partilerde rol almak, oy kullanmak, karar mekanizmalarına aday olmak gibi. Bu politik katılma şekilleri ‘toplumsal siyasi katılım’ ve ‘bireysel siyasi katılım’ olarak iki grupta incelenebilir. Toplumsal siyasi katılım insan ilişkileri, sosyal faaliyetler içerisinde olmayı gerektirmektedir. Bireysel siyasi katılım ise; vatandaşlık görevleri arasında sayılan ve birey olarak yapılabilecek katılım şeklidir. Mesela bir siyasi partiye üye olmak, toplumsal politik katılım şekline örnek olarak verilebilir.

Siyasal hayata katılım, demokrasinin temel unsuru olan toplum ile yönetim arasındaki bağın niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Toplum ile yönetim arasındaki ilişkinin demokratik olabilmesi için yurttaşların siyasi katılım yoluyla yönetimi etkileyebilmesi gerekli koşullardan biridir. Yurttaşların siyasi yaşama katılımına ilişkin ön plana çıkan iki temel kuramdan söz edilebilir; seçkin katılım ve demokratik katılım (Talış, 1996).

Tüm dünyada kadınların temsilinde de cinsiyet eşitsizliği net şekilde görülmektedir. Parlamenter sisteme sahip ülkelerde bile kadın temsil ortalaması %17,4’tür. Bu oranların dağılımı, Kuzey ülkelerde %41.6, Avrupa ülkelerinde %21.1, Amerika’da %19.1, Sahra altı Afrika ülkelerinde %17.5, Asya’da %16.6 ve Arap ülkelerinde %9’dur. Tüm dünyada kadın temsilinin en iyi olduğu ülke Ruanda olup, oran %48.8’dir. Türkiye’de yasal olarak fırsat eşitliği olmasına rağmen, kadınların üst düzey yönetici olma ve karar mekanizmalarına katılma şansları oldukça düşük olup az gelişmiş ülkeler grubuna girmektedir (TÜSİAD, 2008). Nitekim 2014 yılı itibariyle mecliste tek kadın bakan, 538 milletvekilinden 77 kadın vekil, 171 üniversitede 13 kadın rektör vardır ve il yönetimlerinde cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne dek sadece 2 kadın vali görev yapmıştır. 2014 yılı yerel seçim sonuçlarına göre; il genel meclis üyesi sayısı erkeklerde 1191 iken kadınlarda 60, büyükşehir belediye başkanlığı erkeklerde 27 iken kadınlarda 3, belediye başkanlığı erkeklerde 1314 iken kadınlarda 37 ve belediye meclis üyeliği erkeklerde 18 bin 300 iken kadınlarda 2 bin 198’dir (YSK, 2014).

### **1.2.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadına Yönelik Şiddet Yansımaları**

Şiddet cinsiyet, din, dil, ırk ayırt etmeksizin kime karşı uygulanırsa uygulansın insan haklarının ihlal edilmesi anlamına gelir. Şiddet bireyin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik yönden zarar görmesiyle ya da acı çekmesiyle veya sonuçlanması muhtemel hareketler olarak nitelendirilebilir. Bu kavram geçmişten günümüze, farklı bakış açıları ile sürekli araştırılmıştır. Cinsiyete dayalı birtakım eşitsizlikler ve toplumun sahip olduğu cinsiyet algısı kadını şiddetin mağdur tarafı yapmaktadır.

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde önemli sorun alanlarından biridir. Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, “bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen” cinsiyet temelli şiddet olarak tanımlanmaktadır. Genellikle gizli tutulan ancak bütün dünyada yaygın olarak bilinen bu konudaki rakamlar ürkütücüdür. Dünya Sağlık Örgütü, yürütülen bir çalışmada şiddete uğrayan kadınların %20-%70’i bu çalışma için kendileriyle görüşülene kadar hiç kimseye bundan bahsetmediği saptanmıştır (WHO, 2005). Topluma dayalı yapılan 40 araştırmanın sonucuna göre kadınların %25-50’si erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kalmaktadır. Tecavüz ve ev içi şiddet, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların hastalık yükünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Akın, 2007).

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “Aile İçi Şiddet Çalışmasında” Türkiye genelinde her 10kadından birinin son 12 ay içinde fiziksel bir şiddet yaşadığı ve Kuzeydoğu Anadolu ve Orta Anadolu Bölgesinde ağır fiziksel şiddetin yaygın olduğu saptanmıştır. Fiziksel şiddet ile eğitim düzeyi arasında ters orantılı bir ilişki bulunmuştur. Türkiye genelinde evlenmiş kadınların %15’i hayatlarının herhangi bir döneminde erkeğin fiziksel şiddet uygulanabileceği, terk edeceği ve başka kadınlarla birlikte olabileceği yönündeki, korkulardan dolayı istemediği halde cinsel ilişkiye girmeye zorlanmıştır. Aynı rapora göre ülkemizde kır/kent ayrımı gözetmeksizin her dört kadından birinin son 12 ay içinde duygusal şiddet yaşadığı belirlenmiştir. Kadına yönelik ekonomik şiddet ise diğer şiddet biçimlerinden farklılık göstererek kentsel yerleşim alanlarında (Doğu Marmara, İstanbul) kırsal alanda yaşayan kadınlara göre iki kat fazla bulunmuştur. Ekonomik

sorun en çok işten çıkmaya zorlama ve çalışmaya engel olma şeklinde kendini göstermektedir (T.C. Başbakanlık, 2009).

Şiddet sadece günümüz dönemlerinde yaşanmamış olup, çok daha önceki dönemlerde de yaşandığı ile ilgili çalışmalar ve kanıtlar mevcuttur. Yapılan bazı arkeolojik çalışmalar şiddetin neredeyse insanlık tarihi kadar eski olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Melike Dişsiz'in Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet isimli çalışmasında aktardığı üzere kadınların fiziksel şiddet yaşamalarının kökeninin 3000 yıl öncesine kadar dayandığını göstermektedir. Bu araştırmada erkek mumyaların kemiklerinde %9-20 kırığa rastlanırken, kadın mumyalarda bu oran %30-50 olduğu buluntularına rastlanılmıştır.

Fakat şiddetin cinayet boyutuna dönüşen hali, günümüzde yaşanan popüler faaliyetlerden biri haline gelmiştir. Hemen her gün gazetelerin üçüncü sayfalarında ve haber kuşaklarında kadın cinayetleri yer almaktadır. Şiddeti önleyebilmek ve şiddetin sonuçları ile baş edebilmek için yapılan pek çok araştırma, proje, çalışma, seminer, kongre, aslında tek soruya cevap verebilmek içindir: şiddet nasıl önlenir? Bu sorunun cevabını verebilmek için öncelikle şiddeti ve şiddetin taraflarını tanımlamak gerekir. Çünkü her şeyi, olayı, olguyu ya da herhangi bir durumu önlemek için onunla ilgili her bir boyutu açık bir şekilde görmek ve tanımlamak esastır. Şiddet, her şeyden önce hem mağdur hem de uygulayan açısından tahribat yaratan travmatik bir 'şey'dir. Bir başka tanıma göre ise şiddet; fiziksel veya fiziksel olmayan biçimlerde fiziksel ve ruhsal, acı ve zarar veren davranıştır (Arın, 1996).

### **1.3. Türkiye'de Kadının Ekonomideki Yeri**

#### **1.3.1. Kalkınma ve Kadın İlişkisi**

Büyüme ve kalkınma dünyadaki tüm ülkelerin esas amaçlarından birisidir. Bunu sağlamak için de insan kaynaklarına mutlaka yatırım yapılması gerekmektedir. Ekonomik kalkınmada insan unsuru en vazgeçilmez unsur olduğuna göre kadın olmadan da kalkınmayı sağlamak hiç mümkün değildir. Kadınların mevcut durumunu güçlendirmek her toplumun öncelikli hedefleri arasında olması gerekir. Kadınların iş gücüne katılma oranları ve eğitimleri, üzerinde durulması gereken



hususlardan bazılarıdır. Özellikle yoksulluğun azaltılıp, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için kadınların daha üretken hale gelmeleri gerekmektedir. Kadına verilen değer, o toplumun medeniyet seviyesi ile doğru orantılıdır. Kadına verilen değere göre ülkeler ilerlemiş veya gelişmişlerdir. Bulduğumuz yüzyılda ülkeler kadına verilen değeri arttırmalı ve yükseltmelidirler. Çünkü kadınların yaşam seviyesi ile erkeklerin yaşam seviyeleri maalesef ki eşit değildir.

Kalkınma ile kadın arasındaki ilişkiyi incelerken, burada sadece kadının emeği nasıl daha etkin olarak kullanılır sorusuna cevap değil, aynı zamanda kadının istihdam edilme süreci, üretim aşamasında kadının etkinliği, hemcinsleri ile aynı oranda kalkınma aşamasına katılabilme gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bu yüzden, kalkınma sürecinde cinsiyetler arasındaki eşitsizlik durumu ortadan kaldırılmalı, tüm program ve planlarda bu konuya özellikle eğilmek ve üzerinde durmak gerekmektedir.

Şahin'e göre; kadın ve sürdürülebilir kalkınma meselesinin kadınların hak ve statüleri ile ilgili boyutu olmakla birlikte, kadın haklarından daha aşkın; dünya ekonomisi ve geleceği ile ilgili bir boyutu daha vardır. Yani kadının ekonomik hayata katkısı arttıkça, aynı zamanda ekonomik yönden güçlenecek ve kendi ayakları üzerinde durabileceklerdir. Bu ise kadına hem aile içinde, hem de toplumda daha itibarlı bir statü kazandıracaktır. Ancak bununla birlikte, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması da ancak kadınların daha üretken hale gelmesi ile mümkün olabilecektir (Şahin, 2009).

Eroğlu'na göre; bir toplumun uygarlık düzeyi o toplumun kadına verdiği değerle ilişkilidir. Bu değer yeterince anlaşılmadığı ya da değerlendirilemediği dönemlerde toplumlar gelişmemiş ve ilerleyememişlerdir. Bununla birlikte 21. yüzyılda herkesin daha sağlıklı ve uzun bir yaşama kavuşmasının yanında yaşam kalitesinin de yükselmesi beklenmektedir. Bugün dünyada kadınlar erkeklere göre daha uzun, ancak yaşam kalitesi düşük olarak yaşamaktadırlar. Kadınların yaşam kalitesindeki düşüklük, onların toplumdaki statüleri ile doğrudan ilgilidir (Eroğlu, 2004: 24).

Bu tanımlama ve yorumlardan hareketle dünyada kalkınma planlarının uygulanması noktasında kadına yönelik değerlendirmeler son derece önem arz etmektedir. Birçok kalkınma programı raporunda görüldüğü üzere, kadınlar birer ekonomik aktör değil, birer nesne olarak görüldüğü için, kadınların üretici rollerine odaklanması noktasında birtakım problemler yaşanmaktadır. İlerleyen yıllarda BM'nin kadınların beslenme, statü ve eğitimi gibi konuları geliştirme araştırmalarına yöneldiği görülmektedir. Bu araştırmalara göre kadınların kalkınmaya tam olarak katılmasının sağlanamamasına 'beşeri kaynak israfı' olarak nitelendirilmiştir.

Günümüzde dünyada ve Türkiye'de kadın emeğinin önemli oranda ev içinde kullanıldığı bir gerçektir. Kadın çalışma hayatı içinde hangi etkinlikte yer alırsa alsın, ev kadınlığı sorumluluğunu sürdürmektedir. Kadın ev kadınlığı ortak paydasının altında kırdı veya kentte, ev içinde veya dışında, tarımda, sanayide hizmetler sektöründe çok farklı sorumlulukların bir parçası olarak yaşamını sürdürmektedir (Korkmaz ve Uçar Tüfekçi, 2007: 38). Son yıllarda Türkiye'de kadın işgücündeki artış göze çarpmaktadır. Bunun nedenlerine baktığımızda ise; özellikle hizmet sektörünün gelişmesi ve büyümesi bu alanda çalışan sayısını arttırmıştır. Hizmet sektörü sağlık, bankacılık, turizm ve eğitim konularını kapsayan işlerden oluşmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke yapılan kadınlarla ilgili araştırma sonuçları kadınların yoğun olarak çalışma açısından geleneksel iş alanlarındaki mesleklerde yoğunlaştıklarını göstermektedir. Bu iş alanları işveren açısından kadının ucuz işgücü olarak gördüğü ve kadın açısından da işin kolay yapılabildiği ve genellikle hizmet sektörü ile ilgili alanlardır (Akoğlan, 1997: 2-3).

### **1.3.2. Dünyada Kadına Ekonomik Açısından Bakış**

Ekonomik büyümenin kalitesinin önemi ekonomik büyüme oranı kadar önemlidir. Bu ifade büyüme oranından başka birçok önemli konu olduğunu belirtmektedir. Örneğin, büyümenin gelir grupları arasında adil bir şekilde dağılıp dağılmadığı, büyümeden kimlerin faydalandığı, kadınların erkeklere oranlar büyümeni yararlarından ne derece faydalanıp faydalanmadığı, büyümenin bütün toplumun faydasına olduğu mu yoksa belli sektörlerin mi faydasına olduğu gibi konulardır. 1960'lı yıllarda iktisatçılar kalkınma kavramının yeniden tanımlanması gerektiğini

düşünmüşlerdir. Çünkü gelişmekte olan birçok ülke, hedefledikleri ekonomik büyüme oranlarına ulaşmasına rağmen, insanların refah düzeylerinde bir değişim olmadığını görmüşlerdir. Bu bağlamda işsizlik ve gelir eşitsizliği gibi konulara dikkati çekmek istemişlerdir. Gelişmiş ülkelerde, tarımda istihdam edilen kadın işgücü düşük iken, gelişmekte olan ülkelerde ise tarımda istihdam edilen kadın oranı yüksektir. Gelişmiş ekonomilerde kadınlar daha çok hizmet ve sanayi sektörlerinde istihdam edilmektedir. Bu oran gelişmekte olan ülkelerde ise nispeten düşmektedir.

Cinsiyet eşitsizliği ekonomik bir kalkınma aracı olarak da son derece önem taşımaktadır. Bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması ekonomide akılcılık ve rasyonelliktir. Kadınların ekonomik fırsatlara erkeklerle aynı seviyede erişmesine sebep olan sorunların ortadan kalkması gerekmektedir. Dünyada kadın emeği, neredeyse bütün toplumlarda kolay bir şekilde elde edilebilen bir emek olarak düşünülmektedir. Elde edilen ücretler açısından da kadınların elde ettiği ücretler erkeklerin elde ettiği ücretlere göre daha düşüktür. Özellikle kırsalda ve niteliksiz işlerde daha çok ve daha kolay şekilde iş bulmaktadırlar. Dünyada kadınlar erkekler ile aynı eğitim seviyeleri ve öğrenim düzeylerine sahip olsalar bile daha düşük ücret ile çalışmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere göre kendi adına çalışan kadın girişimcilerin yüksek olmasının nedenleri, bağımsızlık isteği ve kararları kontrol edebilme isteği gibi çekici faktörlerdir (Yetim, 2009).

### **1.3.2.1. Dünyada Kadının İşgücüne Katılım Oranı**

Ülkeleri gelişmişlik seviyesine göre sıralarken kriterlerden birisini de hiç şüphesiz kadınların işgücüne katılma oranlarıdır. Dünya genelinde bu oran %47,6'dır. Dünyada işgücüne katılım rakamları detaylı incelendiğinde erkeklerin kadınlara göre işgücüne katılma oranları çok daha fazladır. 2000 yılı verileri incelendiğinde kadın – erkek işgücüne katılım oranları arasındaki makasın en fazla olduğu ülkeler Latin Amerika ülkeleri ve İslam ülkeleridir. Kuzey Avrupa ülkelerinde ise durum tam tersidir. Bölgeler ve ülkeler arasına böyle bir farkın oluşmasının sebepleri arasında

kültürel faktörler, dini inanış farkları, ülkelerin uyguladığı politikalarındaki farklar da öne çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler dünya ölçeğinde toplumsal cinsiyete dayalı iş verilerine göre kadınlar, dünyadaki toplam işlerin 2/3'ünü yapmakta, buna karşın kadınlar toplam gelirin yalnızca 1/10'unu kazanmaktadır. Ayrıca okuryazar olmayan kadınlar toplam nüfusun 2/3'ünü oluşturmakta ve özel mülkiyetin ancak 1/100'üne sahip bulunmaktadır (OECD, 2001).

**Tablo 1-Çeşitli ülkelerde kadınların işgücü katılım oranlarında yaşanan gelişmeler (2008-2019)**

Ülke Adı	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Avusturya	67,58	68,61	68,92	69,53	70,31	70,83	70,89	70,95	71,68	71,77	71,82	71,86
Belçika	60,75	60,82	61,68	60,89	61,11	62,11	62,88	63,00	62,92	63,19	63,37	63,53
Brezilya	59,14	59,88	58,57	57,26	58,37	58,46	58,52	59,26	59,43	60,53	60,63	60,73
Kanada	74,19	74,24	74,28	74,11	74,25	74,59	74,16	74,10	74,38	74,97	75,12	75,26
Çekya	61,10	61,48	61,47	62,12	63,40	64,99	65,61	66,56	67,82	68,92	69,27	69,54
Almanya	69,68	70,37	70,88	71,99	71,98	72,70	72,94	73,09	73,55	73,94	74,14	74,35
Danimarka	77,11	76,83	76,00	75,93	75,53	75,43	74,91	75,27	77,28	76,14	76,18	76,22
AB	63,64	64,04	64,39	64,76	65,50	66,00	66,46	66,78	67,27	67,77	67,94	68,08
Fransa	65,13	65,57	65,68	65,63	66,12	66,77	66,91	67,18	67,43	67,37	67,53	67,69
Hırvatistan	54,66	54,88	56,16	56,49	57,84	58,22	60,32	61,89	63,26	64,14	64,74	65,34
İtalya	51,40	50,85	50,88	51,29	53,22	53,33	54,13	53,83	54,90	55,63	55,70	55,76
Meksika	45,52	46,14	46,01	46,43	47,55	47,60	46,59	46,92	47,06	46,87	47,09	47,32
Hollanda	73,35	74,05	72,58	72,82	73,88	74,28	73,77	74,65	74,97	75,24	75,44	75,63
Norveç	77,29	76,40	75,44	75,49	75,66	75,85	75,78	76,00	75,80	75,11	75,19	75,28
İsveç	76,99	76,35	76,11	77,13	77,69	78,67	79,32	80,02	80,33	80,80	81,03	81,22
<b>Türkiye</b>	<b>26,12</b>	<b>27,81</b>	<b>29,59</b>	<b>31,00</b>	<b>31,68</b>	<b>33,13</b>	<b>33,45</b>	<b>34,86</b>	<b>36,15</b>	<b>37,45</b>	<b>37,53</b>	<b>37,61</b>
OECD	61,04	61,29	61,35	61,49	61,90	62,22	62,41	62,69	63,23	63,74	63,81	63,87
Dünya	54,11	53,83	53,41	53,12	52,95	52,94	52,92	52,98	53,07	53,24	53,13	53,00

**Kaynak:** <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS>

Türkiye'de kadınların çalışma hayatına katılımları diğer AB, OECD ve dünya ülkeleri ile kıyaslandığında, diğerlerinin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Kadınların İşgücüne Katılım Oranları'nda en güncel veriler olan 2019 yılı AB için incelendiğinde oran %68,08, OECD ülkelerinde %63,87, diğer dünya ülkelerinde %53 iken ülkemizde oran %37,61'dir.



### **1.3.2.2. Dünyada Kadının İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler**

İş ve aile yaşamının çatışması kadınların işgücüne katılımını büyük ölçüde etkilemektedir. Dünya genelinde eğitim ve mesleki eğitim olanaklarının kadınlara sunulmasında yaşanan eksiklikler, kadınların nitelikli işgücüne katılımında yaşanan sorunların başlıca sebebidir. Yeterli eğitim olanaklarından faydalanamayan kadınlar iş bulma ve buldukları işlerde yükselme olanakları, yüksek eğitim görme şansı bulabilmiş nitelikli erkek işgücüne oranla çok daha düşük seviyelerdedir. Eğitim görmüş ve nitelikli işgücü statüsüne erişmiş erkeklerin yüksek ücretler ile istihdam edilmesi, küreselleşme ile ihtiyaç duyulan ucuz işgücünün kadınlar tarafından karşılanması sonucunu doğurmuştur. Nitelikli erkek işgücünün ikamesi olarak görülen kadın işgücü, ücretlendirmede eşitsizlik ile karşı karşıya kalmaktadır. Dünya çapında kadınların fırsat maliyeti analizine göre düşük ücretlerle çalışmak yerine, ev işleriyle ilgilenmeye yönelmesi işgücü katılım oranını düşürmektedir. Öte yandan, kadınlar çalıştırıldıkları işlerde çoğunlukla kayıt dışı istihdam edilmektedir. Bu nedenle, kadınların çalışma karşılığı elde etmeleri gereken sosyal haklardan yararlanamadıkları görülmektedir. Dünyada kadına biçilen toplumsal roller nedeniyle kadının ev işlerinden sorumlu olduğu düşüncesi, evde ve işte çalışmak durumunda kalan kadın için zorlu şartları da beraberinde getirmektedir (Hacıbebekoğlu, 2014).

### **1.3.3. Avrupa Birliği'nde Kadına Ekonomik Açıdan Bakış**

Avrupa Birliği'nde cinsiyet eşitsizliği konusundaki çalışmalar, kadın-erkek farklılıklarına odaklanmıştır. Bu çalışmalar yapılırken kadınların ülke temelli sosyo-ekonomik farklılıkları ele alınmamıştır. AB ülkelerinde ülkeler arası değişim gösteren mevcut sosyal refah devleti tipine bağlı olarak uygulanan sosyal politikaların kadın gücüne yansımaları sonucu, ülkeler arası farklılıkla meydana gelmektedir. İşgücüne katılımında kadınların erkeklere göre fazla olduğu ülkelerde dahi meslekler arasında ve meslek içindeki eşitsizlikler devam etmektedir.

Kadınlar, tarih boyunca devletlerin demokratikleşmesinde etkili olmuş, üretime ve yönetime katılma imkanına erişmiş, toplumsal gelişme çabalarında etkin roller üstlenmişlerdir. Buna rağmen dünyada ve ülkemizde kadın sorununun bütünü ile çözülebildiğini söyleyebilmek imkansızdır. Hiç kuşkusuz kadınların sorunları,

Ülkelerin genel ekonomik ve sosyal sorunlarından bağımsız değildir. Ancak kadınların yaşadıkları sorunlarda kaydedilecek ilerlemeler ülkelerin temel sorunlarının çözülmesinde de önemli bir role sahiptir. Çünkü bir ülkenin ağdaşlığının ve gelişmişliğinin en önemli göstergesi kadınlardır. Toplumsal ve siyasal yaşamda sahip oldukları hakları en iyi biçimde kullanan kadınlar, ülkelerinin kalkınmasına, gelişmesine ve ağdaşlaşmasına büyük katkı sağlayacaktır. lkemizin de çağdaşlık iddiasını sürdürmesi; kadınların hak ve özgürlüklerini ‘eşitlik ilkesi’ çerçevesinde kullanabilmesine, toplumsal statülerinin güçlendirilmesine ve bütün önyargılardan uzak olunmasına bağlıdır (Sarıeroğlu, 2009).

#### **1.3.4. Türkiye’de Kadına Ekonomik Açıdan Bakış**

Ülkemiz Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu tarihi olan 1923 yılını izleyen yıllarda Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen inkılaplar ve reformlar, Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Ayrıca bu değişiklikler kadının yurttaşlık hakları kazanması noktasında da anlam ifade etmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla eğitim tek çatı altında toplanmıştır. Böylelikle kadın – erkek arasında eğitim anlamındaki eşitsizlik ortadan kaldırılmıştır. 1925 Kıyafet Kanunu, 1926 Türk Medeni Kanunu gibi haklar kadının toplumda eşit bir birey olmasını sağlayan yeniliklerdir. Kadınlara tanınan tüm bu haklara ek olarak bir de siyasi haklar vardır. Seçme ve seçilme hakkı da birçok Avrupa ülkesine göre ülkemizde daha erken tanınmıştır. 1930 yılından sonra sırasıyla, önce Belediye seçimlerine katılabilmek, sonra muhtar seçilebilme ve ardından Milletvekili seçme ve seçilme hakları tanınmıştır.

Ülkemizde, özellikle kırsal kesimlerde ataerkil toplumun en büyük özelliklerinden olan yaşlı erkekten başlayan bir hiyerarşi vardır. Bu hiyerarşi kadınlarda (en son genç kadınlarda) bitmekte olup, neredeyse tüm toplumsal faaliyetler ve iş bölümü cinsiyete göre sınıflandırılmıştır. 1950’li yıllarda ise ülkemizde sanayileşme artmış, nüfusta köyden kente bir hareketlilik yaşanmıştır. Sanayileşmenin artması süreci ile hizmet ve sanayi sektörlerinde de doğal olarak bir artış meydana gelmiş, tarımın payı ise bu süreçte azalmıştır. İşte bu süreçte tarım sektöründe istihdam edilen kadın işgücü sanayi sektörüne entegre olamamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de

kadınların eğitim ve bilgi düzeylerinin istenilen seviyede olmamasıdır. Kadınlar bu süreçte sadece kalifiye olmayan vasıfsız işçiler olarak çalışabilmişlerdir.

#### **1.3.4.1. Türkiye’de Kadın İşgücünün Tarihsel Gelişimi**

1970’lerden sonra, kadın istihdamı dünya genelinde büyük bir artış göstermiştir. Ülkemizde de bu dönemlerde ekonomik yapılanmaya bağlı birtakım sektörel değişimler yaşanmıştır. Kentleşme ile birlikte tarıma dayalı istihdam sürekli azalma göstermiştir. Bunun doğal sonucu olarak da tarım dışı sektörlerde artış meydana gelmiştir. Kadın istihdamının kendi içinde yapısı incelendiğinde, tarıma dayalı bir durum söz konusudur. Kentleşme ile bu pay azalma eğilimine geçse de tarım, ekonomimizin önemli unsurlarından birisi olmaya devam etmektedir. Tarımda yaşanan azalmalar doğal olarak bu sektördeki kadın istihdamı rakamlarını da etkilemektedir.

Tarihsel gelişim, sanayi ve hizmet sektörü açısından incelendiğinde diğer ülkelere göre farklı bir resim ortaya çıkmaktadır. Örneğin sanayi sektörü diğer ülkelerde genel olarak düşerken, Türkiye’de sürekli artmaktadır. Nitekim sanayi sektörünün toplam kadın istihdamındaki payı 1980 yılında %4,7 iken 2008 yılında %14,7’ye ulaşmıştır. Bu oran tarım ve hizmet sektörleriyle karşılaştırıldığında yüksek kalmaktadır; ancak gelişmiş ülkelerde sanayi sektörünün payı ile değerlendirildiğinde fazladır. İlginç bir diğer durum ise hizmet sektöründeki kadın istihdamının oranıdır. Diğer ülkelerde sektörel bazlı kadın – erkek istihdamı karşılaştırmaları yapıldığında hizmet sektöründe kadın istihdamının ağırlığı göze çarpmaktadır. Kadınların erkeklere oranı ülkeden ülkeye değişmesine rağmen genel olarak gözlemlenen durum hizmet sektöründe kadın istihdamının erkek istihdamından fazla olmasıdır. Ancak Türkiye’de hizmet sektörüne erkekler kadınlardan daha fazla katılmaktadır. Türkiye’de hizmet sektöründe kadın – erkek oranı 0,34’tür. Yunanistan’da da hizmet sektöründe erkekler kadınlardan daha fazla yer almaktadır; ancak kadınların katılımı Türkiye ile karşılaştırıldığında 0,89 ile oldukça yüksek kalmaktadır (Buğra, 2010).

### **1.3.4.2. Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler**

Ülkemizde kadın istihdamını etkileyen en önemli unsurlar olarak; eğitim, ücretsiz olarak çalışan aile işçiliği, yaş ve kayıt dışı istihdam olarak sıralayabiliriz. Bu sebeplerden bir kısmı birbiriyle yakından ilişkilidir. Bir ülkenin istihdam edilen nüfusunun sektörel dağılımı o ülkenin gelişmişliğiyle yakından ilgilidir. Örneğin bir ülkede tarım sektöründe çalışanların sayısında bir azalma söz konusu ise, o ülkenin kalkınma seviyesinde bir artış söz konusudur. Ülkemizde kadın istihdamının düşük olma sebeplerine bakıldığında mikro ve makro düzeyde birçok unsur dikkat çekmektedir. Şimdi bu unsurları sırası ile inceleyelim.

#### **1.3.4.2.1. Ücretsiz Aile İşçiliği**

Ücretsiz aile işçiliği kadının istihdam edilmesinin önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda kadınlar daha çok ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmakta, kentsel bölgelerde bu oran oldukça minimum seviyededir.

Ülkemizde kadınların işgücüne katılma oranları son yıllarda incelendiğinde, dünyada bir artış olmasına rağmen bu durum bizim için maalesef geçerli değildir. Özellikle kırsal kesimlerde kadınların emek – yoğun işlerde ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılması, çözülmesi gereken büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentlerde bu durum o kadar yaygın değildir. Bu durum gerek gelir paylaşımını gerekse iktisadi gelişmeyi son derece olumsuz etkilemektedir. Burada sorulması gereken asıl soru ‘Kadınların işgücüne dahil edilmesi hangi şartlarda gerçekleşir?’ sorusudur. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu sorulara cevaplar verilecektir.

#### **1.3.4.2.2. Eğitim Düzeyi**

Eğitim seviyesi işgücüne katılım oranını iki yönden etkilemektedir. Birincisi, eğitim seviyesi yüksek bireyler yüksek ücretlerle istihdam edilebilmekte, dolayısıyla iş gücüne katılmamaları durumunda fırsat maliyetleri yükselmektedir. Bu nedenle bireylerin işgücüne katılım oranları da artmaktadır. Öte yandan eğitime yapılan geri dönüşü uzun vadeli yatırımların maliyetini karşılayabilmek, emek piyasasında uzmanlık alanına göre istihdama katılmak ile mümkündür. Bu yönüyle de eğitim faaliyetleri işgücü katılım oranını arttıran bir faktördür. Ancak Türkiye’de fakülte

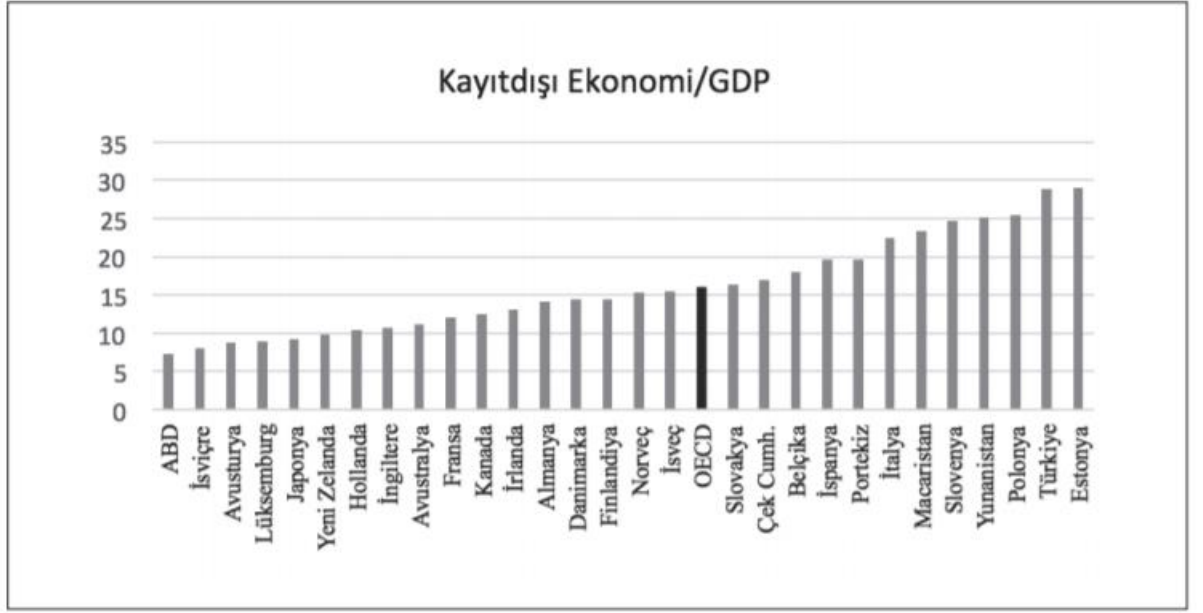
mezunu kadınların iş gücüne katılım oranı Haziran 2012’de %68,9 iken Haziran 2013’te %71,6 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların istihdam oranı Haziran 2013’te bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,8 puan artarak %28,5’e çıkmıştır. Kadın istihdamındaki söz konusu artışın tamamı sanayi ve hizmetler sektöründen kaynaklanmaktadır. Bu durum kadın istihdamının sektörel dağılımında bir değişim olduğunu göstermektedir. Geçmiş yıllarda kadınların büyük bir kısmı tarım sektöründe istihdam edilirken son yıllarda sanayi ve hizmetler sektörüne geçiş başlamıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2013).

#### **1.3.4.2.3. Kayıt Dışı İstihdam**

Dünyadaki tüm ülkelerin hedefleri arasında istihdam noktasında kadın ile erkek arasındaki eşitliği sağlamak düşüncesi vardır. Bu eşitliği gerçekleştirmek için kadınlara daha çok fırsat vermek önkoşul niteliğindedir. Kadınlara esneklik sağlayabilecek politikalar arasında çalışma saatlerinde esneme ve evden çalışma olanağı örnekleri verilebilir. Bu örnekler bile hala toplumun kadın üzerindeki geleneksel etkisinin devam ettiğini gösterir. Kadın istihdamında belirli bir başarı elde edilmesi için toplumsal olarak kadın ile erkek arasındaki rollerde bir değişim gerçekleşmelidir. Çocuk bakımı ve ev işleri gibi işlerin paylaşımı bireyler arasında eşit olarak gerçekleşmelidir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra, kırdan kente doğru yaşanan göçler kayıt dışı istihdamı fazlaca arttırmıştır.

Aşağıdaki grafikte Gelir İdaresi Başkanlığı’ndan alınan 2013 - 2015 yılları arasında, bazı OECD ülkelerinin kayıt dışı ekonominin gayri safi hasıla içerisindeki payına ilişkin rakamlar verilmiştir. OECD ülkelerinde ortalama kayıt dışı ekonomi büyüklüğü yaklaşık %16 iken, en yüksek oranın yaklaşık %29 ile Estonya’ya ait olduğu, en düşük oranın ise yaklaşık %7 ile ABD’ye ait olduğu görülmektedir. Kayıt dışı ekonomi rakamlarında ülkemiz ise %29,1 ile büyük bir orana sahiptir. Türkiye için bu oran 1980 için %60, 1990’lı yıllar için ise %44 seviyelerinde olmakla birlikte, prim borçlarının belli noktalarda affedilmesi, bazı sosyal güvenlik yasalarında değişikliğe gidilmesi gibi gelişmelerle 2009 yılında bu rakam %32,1’e kadar gerilemiştir.





Şekil 1-Bazı OECD ülkelerinin kayıt dışı ekonomi durumu (%)  
Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2015.

#### 1.3.4.2.4. Yaş

Kadınların işgücüne katılım oranları yaş düzeyleri itibariyle incelendiğinde ortaya çok büyük farklar çıkmıştır. Yüksek genç işsizlik sebebiyle en düşük katılım 15 – 19 arası, en yüksek ise 25 – 29 yaş aralığında görülmektedir.

Tablo 2-Yaş gruplarına ve dönemlere göre kadınların işgücüne katılım oranları (%)

Yıllar	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2000	24,4	31,5	31,7	29,4	29,7	28,3	25,5	25,6	24,3	18,6	11,3
2001	23,1	33,5	30,9	30,9	30,5	29,4	27,1	26,2	23,1	19,7	12,4
2002	23,1	34,5	32,6	32,4	31,2	30,2	28,5	25,5	23,2	22,6	11,5
2003	20,9	32,3	32,1	31	31,1	29,5	27,1	23,7	23,1	19,4	10,5
2004	17,6	32,1	30,5	28	29,1	26,1	22,7	19,2	18	15	7,3
2005	17,1	31,7	31,3	28,2	29,5	27,2	23,6	19,4	16	13,3	6,5
2006	17,3	31,3	31,9	29,7	30,5	28,1	23	19,8	16,6	12,9	5,7
2007	16,6	32,1	31,8	30,3	30,7	28	23,1	19,3	15,9	13,3	5,8
2008	17,1	33,2	33,3	31,5	32,4	28,7	24,7	20,3	16,4	13,1	5,8
2009	17,3	34,5	35,8	34,8	34,1	32,1	25,7	21,7	17,8	14,4	5,9
2010	17	36	38	35,7	37,4	36	28,7	23,4	19,1	15	5,9
2011	17	37,1	38,3	37,5	39	37,7	32,5	25,1	20,2	15,7	6,6
2012	15,8	36,7	40,3	39,6	40	39,9	33,3	26,4	20,1	16	6,4

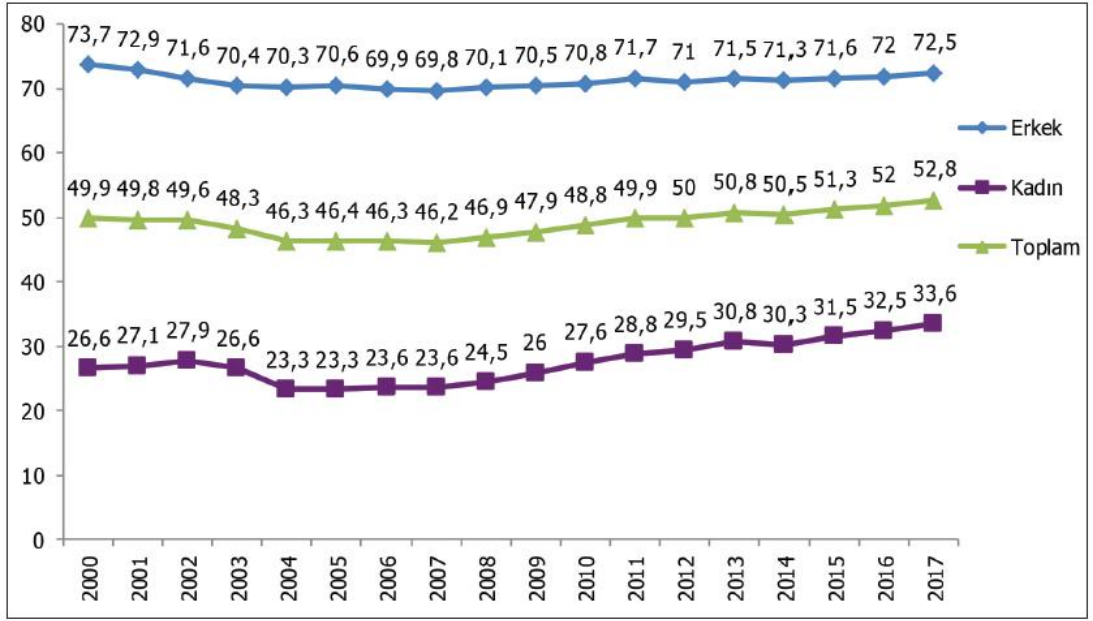
Kaynak: TÜİK 2013, Konularına Göre İstatistikler-İstihdam, İşsizlik ve ücret

### 1.3.4.3. Türkiye’de Kadın İşgücünün Emek Piyasasındaki Yeri

Bu başlığı işlemeden önce kısaca bazı kavramları açıklamak gerekmektedir. İşgücü; insanların faydalı birtakım şeyler üretmek üzere harekete geçirmek, kullanmak mecburiyetinde oldukları hem düşüncel hem de fiziksel yeteneklerinin tümü şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca bu tanım 12 yaş ve üzeri çalışanlar ile iş sahibi olmayanları da içine almaktadır. İşgücüne katılma oranı ise TÜİK’in yaptığı tanıma göre; işgücünün kurumsal olmayan çalışma dönemindeki nüfus içindeki oranı şeklinde olup; 12 ile 65 yaşları arasındaki çalışma dönemindeki nüfusa oranı şeklindedir.

Türkiye kadınların işgücüne katılması noktasında hem OECD hem de AB ortalamalarının gerisindedir. Onuncu Kalkınma Planı kadınların işgücüne katılımını desteklemek amacıyla planlanmış olup, 2014 ile 2018 arası yılları kapsamaktadır. Ayrıca Ulusal İstihdam Stratejisi (2014 yılında yürürlüğe girmiştir) kadınlar için işgücüne katılım hedefini 2023 yılı için %41 olarak tanımlamıştır.

Yaklaşık her üç veya dört kadından biri işgücüne katılmaktadır. Kadınların geriye kalan dörtte üçü ise ev kadını olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu noktada Türkiye’nin istihdam yapısına kısaca bir göz atmakta fayda vardır. Ülkemiz istihdam açısından hala bir tarım ülkesi ve nüfusun yaklaşık yarısı kırsal kesimde çalışmaktadır. Kırsal kesimde küçük üreticilik ve ücretsiz aile işçiliği, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörlerinde kendi hesabına çalışma yaygındır. Oysa gelişmiş ülkelerde ücretli çalışanların oranı çok daha yüksektir. Kendi hesabına çalışma ve ücretsiz aile işçiliğinde gelir güvencesi yoktur, insanlar çoğu kez çalışmalarının karşılığını alamamaktadır. Belirtmek gerekir ki, Türkiye’de istihdam olanakları herkes için kısıtlı, çalışanların önemli bir kısmı ağır ve zor koşullar altında, işsizlik ciddi bir toplumsal yaradır. Ancak bu olumsuzluklar içinde kadınlar, genelde erkeklerden daha da elverişsiz koşullarda bulunmaktadır (Toksöz ve Özkazanç, 2001).



Şekil 2-Türkiye’de cinsiyete göre işgücüne katılım oranları (2017)  
Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları

Şekil 2’de görüldüğü gibi ülkemizde kadınların da erkeklerin de istihdama katılım oranları oldukça düşük seviyelerdedir. Özellikle kadın işgücünün erkek işgücüne oranla çok daha düşük katılım oranlarına sahip olduğu görülmektedir.

#### **1.3.4.4. Türkiye’de Emek Piyasasında Kadın İşgücünün Eğitim Durumu**

Modern toplumun en önemli gereklerinden biri olan eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşamın ön koşuludur. Günümüzde dünyada yaşanan hızlı değişim ve gelişme süreci, toplumsal değişim ve dönüşümlere duyulan ihtiyacı arttırmakta, dünyadaki bu değişim ve gelişmeleri izleyerek uyum sağlamak ve yönlendirmek toplumların geleceğe yönelik önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Belirlenen hedeflere ulaşmada anahtar kavram eğitimidir. Bu nedenle günümüzde bir toplumun bireyelerine vereceği eğitimin niteliği ve etkinliğinin artırılması, toplumun tüm kesimlerini içine alması büyük önem taşımaktadır. Eğitim göstergeleri, kadın ve erkekler arasında eşit dağılmamakta ve ülkelerin gelişmişlik düzeyine, yaş ve gelir gruplarına göre farklılık göstermektedir (Yumuşak, 2009).

#### **1.3.5. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı**

##### **1.3.5.1. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kavramı ve Gelişimi**

Bu yaklaşım kadın – erkek arasındaki eşitsizlikleri azaltmak için bütçe sisteminin aşamalarına dahil edilmesidir. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yaklaşımında mevcut bütçe sürecinde kadın – erkek eşitliği bakış açısı kazandırılmakta olup, kadınlar için ayrıca bir bütçe yapılması öngörülmektedir. Bu konuda yapılan birçok çalışmada sosyal güvenlik, sağlık, eğitim gibi kamu hizmeti noktasında bütçe gerçekleştirmelerinin eşit olmayan neticeler ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Bu eşitsizlikler doğrudan bütçede değil hayatın içinde somut birtakım sonuçlar olarak yer almaktadır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, feminist konularda uzun yıllar mücadele veren grupların elde ettiği bir sonuçtur (Nakray 2006:9). Günümüzde birçok ülkede tartışılmakta ve çeşitli biçimlerde uygulanmakta olan bir bütçeleme anlayışı olan cinsiyete duyarlı bütçeleme; sadece kadınlar ayrı bir bütçe şeklinde ifade edilmemektedir. Daha ziyade bu bütçe, kamusal kaynakların cinsiyetler arasında eşit kullanımını garanti altına alan bir yaklaşımdır. Bu tür bir bütçeleme, ülkedeki mevcut bütçe sürecinin planlamadan başlayarak, hedeflerin ortaya konulması, bu hedeflere yönelik kaynakların tahsisi ve hedeflere ne şekilde ulaşıldığının değerlendirilmesi aşamalarından herhangi birinde kullanılabilir. Bu bütçeleme aynı zamanda toplam

kamusal kaynakların ne kadarının kadınlara yönelik kullanıldığının analizi açısından önemli bir araçtır (Bellamy, 2002).

### **1.3.5.2. Türkiye’de Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Yönelik Çalışmalar**

Türkiye’de bu alandaki çalışmaları kısaca şöyle özetleyebiliriz; bu konu Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ilk olarak ele alınmıştır. Planın kalkınma planlarına etki etmesi de Onuncu Kalkınma Planı’nda olmuştur. 2006’da Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğü giren “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” ile ilgili düzenlemeye yer verilmiştir.

Toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi amacıyla çeşitli faaliyetleri yürütmekten sorumlu olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik altyapının oluşturulması konusunda da çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu tür çalışmalardan biri genel müdürlük tarafından 28-29 Ocak 2006 tarihleri arasında düzenlenen “Medeniyetler İttifakında Kadın” konulu uluslararası bir kongredir. Kongre sonucunda bir sonuç raporu yayınlanmış ve ilgili raporda birçok ülkede sürdürülebilir kalkınmanın kadının üretime, karar alma mekanizmalarına ve siyasete katılımı ile sağlanabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca küresel anlamda kadın – erkek eşitliğinin, kanunlarda, fırsatlarda ve katılımda eşitliğin sağlanmasıyla gerçekleştirilecek bir süreç olduğu görüşü paylaşılmıştır (KSGM, 2006: 32). Diğer yandan, genel müdürlüğün 2008-2012 yılları arasını kapsayan stratejik planın da toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçe oluşturmasında bilinç yükseltilmesine ilişkin çalışmalar yürütülebileceği anlaşılmaktadır (KSGM, 2007: 64).



#### **1.4. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği**

Ülkemizde kadınların istihdam içindeki oranları ve işgücüne katılma oranları hem AB hem de dünya ölçeğine göre düşüktür. Bu duruma sebep olarak kültürel, sosyal ve ekonomik yapı gösterilebilir. Eksik istihdam sorunu ülkemizde tasarruf, üretim, yatırım gibi iktisadi göstergelerle ele alındığında en büyük problemlerden olduğu açık şekilde görülmektedir. Kadınlar Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), AB ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası kurumların raporuna göre dezavantajlı grup içinde yer almaktadırlar. Bu raporlarda ülkemiz toplumsal cinsiyet eşitliği endekslerinde çok kötü durumda yer alan ülkelerden birisidir. Dünya Ekonomik Forumu’nun (WEF) Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’na göre de ülkemiz cinsiyet eşitsizliği noktasında geride kalmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması durumunda kadın hem sosyal hem kültürel hayata daha çok katılım sağlayacak, daha çok istihdam gerçekleştirip iktisadi yaşama daha çok sirayet edecek; böylelikle toplumun refah seviyesinde bir değişim gözlenecektir. Ülkemizde de cinsiyet eşitsizliğinin sağlanması henüz istenilen seviyede değildir. Bu duruma verilebilecek örnekler arasında kadınların politikaya katılım oranlarının son derece düşük olması, yüksek olan işsizlik oranları içerisinde kadınların payının erkeklere göre oldukça fazla olması gibi ve kadına karşı şiddetin hala yüksek seviyede olması yer almaktadır. Ülkemizde bu durumlara örnek olarak tarım alanında istihdam edilen kadınların oranının yüksek olması, hatta büyük bir kısmının da ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılması verilebilir. Şiddet kurbanı kadın oranları çok yüksek; ki kadınların bir kısmı da bu şiddeti onaylamaktadır. Ülkemiz kadınlarda okur-yazar oranı ve okullaşma oranı, doğumdan sonra beklenen ortalama yaşam süresi, cinsiyete dayalı kalkınma endeksleri gibi göstergelerde de iyi bir konumda değildir.

#### **1.5. Yoksulluk ve Kadınlar**

Birçok nitel ve nicel araştırmanın bulguları, yoksulluğun en önemli kadın sorunlarından biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Son yıllarda kadın reisli hanelerin yoksul haneler içindeki oranı ve kadın yoksulların sayısındaki artış, kadınların yoksulluğu erkeklere göre farklı algıladığı sonucunu ortaya koymaktadır. Yoksulluk

ile kadın arasındaki bu ayırt edici özellikler ‘yoksulluğun kadınlaşması’ kavramını ortaya çıkarmıştır ve 1980’den sonra bu alandaki çalışmaların önünü açan tartışmaları da alevlendirmiştir.

Hem ülkemizde hem dünyada kadınlar yasal, iktisadi ve sosyo-kültürel olarak yoksulluk içerisinde. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, istihdam noktasında kayıt dışı olarak çok düşük ücretlerde ve pek de iyi olmayan koşullarda çalışmaktadırlar. Ayrıca istihdamların çoğu tam zamanlı olmamakla birlikte, sosyal hak ve güvenceden mahrumdurlar. Devletlerin yoksullukla mücadele kapsamında plan ve program yaparken, politika üretirken, kadın yoksulluğu üzerinde daha çok eğilmeleri gerekmektedir. Kadın yoksulluğunu meydana getiren unsurlardan birisi de çocuğun tüm bakım ve sorumluluğunun anneye yüklenmesi. Yapılan araştırmalar da gösteriyor ki özellikle küçük çocuğa sahip annelerin yoksulluk oranları daha yüksektir. Ayrıca kadınların yaş alması ile birlikte yoksulluk rakamları tekrar yüksek seviyelere gelecektir. Bu noktada yine durumu azaltacak politikalar üretilmeli, yaşlılara yönelik bakım evleri sayıları arttırılmalıdır.

### **1.5.1. Kadınların Çalışma Hayatındaki Durumları**

Kadınlar tarih boyunca çalışma olgusu kapsamında çırak, yamak, köle gibi roller üstlenirken 18. yüzyılın sonlarına doğru günümüzdekine yakın anlamda çalışma hayatına girmiştir. Sanayi devriminde önce genelde tarımsal üretim koşullarında çalışan kadınlar, sanayi devriminden sonra ekme – biçme işlerinin dışında, bu ürünlerin satışı olan hizmet sektöründe de bulunmuşlardır. O yıllarda tekstil-kumaş atölyelerinde makineleşme ve üretimde teknolojinin yardımıyla seri üretime geçilmiş, nitelikli işgücü gerektirmeyen üretim hızla yaygınlaşmıştır. Fakat bu süreçte bile kadınlar erkek işgücünün ikamesi olarak görülüp, düşük ücretlerle daha uzun çalışma saatleri ile çalışmışlardır.

İstihdam ve işsizlik, günümüz toplumlarında meydana getirdiği etki ve sonuçları itibarıyla ekonomik anlamdaki en büyük problemlerdendir. Bu sorunların giderilmesi şüphesiz toplumun refah içinde yaşaması için son derece önem arz etmektedir. Toplumsal kalkınma adına bu durumdan en çok etkilenen kesim şüphesiz kadın

işgücüdür ve bu konuya ayrıca önem verilmesi gerekmektedir. Toplumların gelişmesi açısından kadın istihdamı çok önemli olmakla birlikte, içinde bulunulan mevcut toplum yapısı ve siyasilerin uyguladığı politikalar bu konunun istenilen seviyeye gelememesindeki en büyük etkenlerdendir.

Tarih boyunca, özellikle ataerkil toplumlarda, kadınların gerçek yerlerinin evi ile ailesi olduğu fikri oldukça yaygındır. Burada kişisel gelir elde etmeye yönelik bir durum olmamakla birlikte, genel olarak ev işleri ile ilgilenip bu tür işleri yapma misyonu yüklenmiştir. Fakat toplumlar değişen olgulardır ve zamanla değişen sosyal, ekonomik, kültürel ve politik birtakım unsurlar, kadınları da iş hayatının etkin bir parçası olma yoluna itmiştir. Bu durum başta belirtilen istihdam ve işsizlik sorunlarının çözümünde önemli bir etki edecektir. Dünya ekonomisinde gerek yapısal olarak gerekse sosyo – kültürel olarak yaşanan değişimler emek piyasalarının da yapısında bazı değişiklikler yaşanmasına sebep oldu. Tam zamanlı ve güvenli işler zamanla güvencesiz ve yarı zamanlı işlere dönüşmüş, bu durum ise kadınların emek piyasasındaki durumunu ve konumunu olumsuz etkilemiştir.

### **1.5.2. Enformel Sektördeki Kadınlar ve Yoksulluk**

Enformel sektör devlet denetiminin ve sosyal güvenlik kavramının olmadığı denetimsiz, çalışanları kayıt altına alınmamış üretim alanıdır. Bu sektörde çalışanlar düşük ücretlerle, zor koşullar altında, uzun süreli çalışma şartlarına razı olmaktadır. Bu piyasada güvencesiz ve istikrarsız çalışma koşulları olup, formel işgücü piyasaları ile karşılaştırıldığında şartları son derece olumsuzdur. Fakat formel işgücü piyasasında çalışmak da direkt olarak yoksul olunmadığı anlamına gelmez. Ülkemizde ve dünyada kadınların işgücü piyasasına katılımlarında artış görölmektedir.

Geleneksek kadın istihdamının özellikleri, verimlilik ve ücret düzeyi düşük fazla beceri gerektirmeyen işlerde atipik iş sözleşmeleriyle ilgili güvencesiz çalışmadır. Bu nedenle, işgücü içinde kadınların oranının artması geçmişte erkeklerin bağlı tutulduğu çalışma koşullarının kötüleşmesi anlamına da gelmektedir. Buna göre, kadınların işgücüne katılımları arttığı ölçüde, cinsiyete dayalı ayrımcılık da

artmaktadır. Bir başka deyişle, kadın işgücünün istihdamı, bir enformelleşme biçimi haline gelmektedir. Enformel istihdam, yolsuzluk tuzağına sürüklediği için kadın çalışanlar becerilerini geliştirmek üzere gereksinim duydukları ekonomik güç ve zamandan yoksundurlar. Eğitime erişim kadınların yüksek beceri düzeylerine ulaşmaları ve daha iyi iş fırsatlarından yararlanmaları için önemini korurken, eğitimde eşitliğin sağlandığı bölgelerde meslekte ve ücretlerde cinsiyete dayalı ayrımcılık engelinin aşılmasında tek başına yeterli olmamaktadır (Erdut, 2005).

### **1.5.3. Ayrımcılık, Toplumsal Cinsiyet ve Yoksulluk**

Yoksulluk kavramı hayatta daha çok kadınlar tarafından yaşanan bir durumdur. Bu durumu arttıran sebepler arasında gelir dağılımındaki mevcut bozukluklar, yaşam kalitesinde meydana gelen olumsuz gelişmeler gibi örnekler sayılabilir. Elbette yoksulluğu yaşayanlar sadece kadınlar değildir; mülteciler, sığınmacılar, içinde bulunulan toplumdan farklı bir etnik kökene sahip olanlar, bir takım farklı sosyal gruplar içinde bulunanlar da yoksulluğu yaşayabilmektedir. Fakat bu durumdan en çok etkilenen şüphesiz kadınlar ve çocuklarıdır.

Cinsiyet ayrımcılığı ise, mevcut olduğu cinsiyetinden dolayı kadına, erkeklere göre daha olumsuz davranılmasından kaynaklı kadının yaşadığı mağduriyet durumudur. Özellikle iş hayatında verilecek kararlarda kriter olarak değerlendirilmesi gereken performans, eğitim düzeyi, sahip olunan niteliklerden ziyade, atfedilen bir olgu olan cinsiyet üzerinden karar verilmesi bu durumun en somut örneklerindedir. Ayrıca bu duruma işyerlerinde kadınlara genellikle beceri ve tecrübe gerektirmeyen alt seviyede ve düşük ücretlerle çalıştırılma durumu örnek verilebilir. Bu örnekler çoğaltılabilir; hatta daha işe girmeden bile ilanlarda o işi kadınların da yapabilecek olmasına rağmen 'sadece erkek adaylar başvurabilir' şeklindeki durumlar ile hamilelik durumundan dolayı bile gösterilen tutum bu durumlara örnek gösterilebilir.

Kadınlar ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi daha detaylı inceleme noktasında istatistik elde etmek zordur. Fakat zor da olsa, kadınların gerek fırsatlara erişim alanında gerekse katılım, kaynaklara erişim konusunda erkeklere oranla yoksulluk riskini daha fazla taşımaktadır. Bu duruma örnek olarak cüzi ücretlerle çalışan bakıcılar

verilebilir. Eğitim, sağlık, sosyal haklar gibi ihtiyaçlara ulaşma noktasında kadınlar, erkeklere oranla daha kötü koşullara sahiptir. 1980 yılında gelişmiş ülkelerde kadın nüfusunun %53'ü istihdam edilmişken, 1990 yılında bu yüzde %60 oranına yükselmiştir. Fakat buna rağmen, hemen hemen dünyanın her yerinde kadınlar erkeklere göre daha az gelir elde etmektedir.

#### **1.5.4. Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk**

Ülkemizde yoksulluk hem sivil toplum örgütleri hem de hükümetler düzeyinde sıklıkla gündeme gelen bir konu olmuştur. Tolumun tüm katmanlarını etkileyen yoksulluk, en çok da kadın ve çocuklar üzerinde etkili olmuştur. Özellikle yoksulluğu daha yoğun hisseden kesim; bağımlı çocuk ve kadınlardır. Çalışan, eğitim seviyesi yüksek ve kalifiye kadınlar ise, gerek sosyal hayatlarında gerekse çalışma hayatlarında daha iyi durumdadırlar. Eğitimin de hem bireysel hem toplumsal gelişmeye katkı sağladığı tespit edilmiş olup, yoksullukla mücadelede önemli bir yere sahiptir. Özellikle gelir dağılımında dengenin sağlanması ve yoksullukla mücadelede eğitim son derece önem arz etmektedir. Eğitim bireysel anlamda kişilerin gelirlerinde artışa sebep olurken, uluslar ve uluslararası düzeyde de ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

TÜİK'in 2005, 2006 ve 2007 yılları için yayınlamış olduğu fertlerin cinsiyet - eğitim seviyelerine göre yoksulluk oranları rakamları incelendiğinde, eğitim imkanlarının yıllara göre geliştirildiği görülmektedir. Fakat kadın nüfusunun eğitim olanaklarından olması gerektiği kadar faydalanamamış, eğitime erişimin önündeki engellerin kaldırılmasının zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Rakamlar detaylı incelendiğinde yoksulluk oranı 2005'ten 2006'ya geçildiğinde nispeten azalmış, 2007'de ise biraz da olsa artış göstermiştir. Ülke genelinde cinsiyetler arası yoksulluk rakamları birbirine yakın iken, kırsal- kent düzeyinde kadın yoksulluk oranının erkek yoksulluk oranını aştığı görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk oranları düşmektedir. Üniversite mezunu kadınlar kentsel ve kırsal olarak incelendiğinde kırsal yoksulluk oranının daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. 2007'de kadınlarda yoksulluk oranı kırsalda %32, kentte %11 ve ülke genelinde ise %19 olarak belirlenmiştir.



### **1.5.5. Gelir Dağılımının Cinsiyet Bakımından Karşılaştırılması**

2002 yılında TÜİK tarafından yapılan Gelir Dağılımı Araştırması'na göre, ortalama yıllık kullanılabilir gelirleri olanlar cinsiyet bakımından incelendiğinde, erkeklerin oranının kadınların oranının yaklaşık iki katı olduğu görülmektedir. Kırsal alanlarda kadınların elde ettikleri gelirin yaklaşık iki katıdır. Aksine erkeklerin elde ettikleri gelir kentsel alanlarda daha yüksektir (TÜİK, 2002).

Kadın nüfusun eğitim, gelir seviyesi ve işgücüne katılımı sadece gelir dağılımı ve yoksulluk açısından değil aynı zamanda nüfus politikaları açısından da oldukça önemlidir ve direkt olarak nüfus artış hızını etkileyen bir unsurdur. Kadın nüfusun okuryazarlık oranı ve kadın işgücüne katılım oranı yüksek olan ülkelerde nüfus artış hızı düşüktür. Kadın nüfusun eğitim seviyesinin yükseltilmesi, demografik unsurda olumlu değişiklikler meydana getirecektir (Dansuk, 1997)

## **1.6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Değerlendirmede Kullanılan Ölçüm Araçları**

### **1.6.1. Göstergeler**

İçinde bulunulan durumu tanımlamak, karşılaştırma yapıp değerlendirmede bulunmak ve sosyal eğilimleri ortaya çıkarmak için kullanılan araçlardır. Göstergeler öznel veya nesnel olabilirler. Nesnel göstergeler hem karşılaştırması hem de ölçülmesi bakımından kolay göstergelerdir. İşgücüne katılma oranı, aktif nüfus içinde yer alan işsiz sayısı örnek gösterilebilir. Öznel göstergeler ise algı ve memnuniyet ölçmek için kullanılır. Göstergeler beklentilere, yerel önceliklere veya evrensel ölçütlere göre oluşturulabilmektedir. Toplumsal yapı değiştikçe göstergeler de zamanla değişikliğe uğrarlar. Sosyal ve kültürel normların değişmesiyle göstergeler de dönüşür.

### **1.6.2. Endeksler**

Ülkelerin ekonomik büyüklükleri birbirinden farklı unsurlardan meydana gelirken, ekonomik büyüklük tek başına bir gelişmişlik göstergesi değildir. Özellikle cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı birtakım farklar, ülkelerin gelişmişlik ve refah seviyeleri ile doğru orantılıdır. Bu bölümde GDI, GEM ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (GII) gibi endeksler incelenecektir.

### **1.6.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (GDI)**

Cinsiyete bağılı gelişme endeksi cinsiyetler arası üç temel boyutun ölçülmesi olarak ifade edilebilir. Bu boyutlar sağlık, eğitim ve kadınlar ile erkekler tarafından kazanılan tahmini gelire ölçülen ekonomik kaynaklar üzerindeki hakimiyettir. GDI'yi hesaplamak için İnsani Gelişim Endeksi hesaplanırken kullanılan yöntem kullanılır fakat kadın erkek için ayrı ayrı hesaplanır.

Son on yıllarda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin insani gelişme raporunu hazırlarken dünya kamuoyunun dikkatini ekonomik ilerlemenin mekanik indikatörleri olan GNP ve GNP gibi ölçümlerden halkların yaşam standardını ve refahını daha gerçekçi bir şekilde yansıtan ölçümlere yönelik değişmelerdeki başarısı yadsınamaz. Şöyle ki, İnsani Gelişim Endeksi (HDI) elindeki mükemmel olmayan datayla kompleks bir gerçekliği özet bir formda vermeye çalışmaktadır ve kendine özgü kısıtlı olsa da, GNP gibi milletlerin ekonomik başarısının başlıca göstergesi olarak kabul görmüş bir endekse karşı bir nevi rakip olarak hizmet etmektedir (Anand ve Sen, 1995: 1).

Kadınlara sunulan fırsatlara göre değerlendirilen bu endeks oluşturulurken şu göstergelere bakılmaktadır;

- Kadınların ve erkeklerin beklenen yaşam süreleri
- Kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık oranı
- Kadınlarda ve erkeklerde okullaşma oranı
- Kadınların ve erkeklerin elde ettikleri tahmini gelir

### **1.6.2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi (GEM)**

Kadınlara sunulan fırsatlardan kadınların yararlanma düzeylerini ve karar verme süreçlerine katılımlarını ölçmektedir. Dört gösterge üzerinden endeks oluşturulmaktadır.

- Parlamentoda kadın oranı
- Üst karar ve yönetim düzeyinde kadın oranı
- Profesyonel mesleklerde ve işlerde çalışan kadın oranı
- Kadınların ve erkeklerin elde ettikleri tahmini gelir

### 1.6.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII)

Cinsiyet eşitsizliğini ölçmek için eğitim, sağlık, temsil ve istihdama katılıma ilişkin göstergeler belirlenmiştir. Endeks için beş gösterge kullanılmaktadır:

- Kadınların istihdama katılım oranı
- Kadınların ortaöğretim ve daha üst düzey eğitime katılım oranı
- Kadınların parlamentoda temsil oranı
- Erken yaşta annelik (çocuk anneliği)
- Anne ölümleri.

HDI belirtildiği üzere bir ülkenin ortalama başarısını ölçüyor fakat, ülkelerin bu başarısındaki cinsiyet dengesizliklerini içermemektedir. Cinsiyete Dayalı İnsani Gelişme Endeksi'ne ilk kez 1995 raporunda yer verilmiştir. 2010 yılında ise HDR cinsiyet eşitsizliğinin yeni bir ölçümünü tanıtmıştır; (GII). Cinsiyete göre gelişme endeksi bağlamında ele alınması gereken önemli bir ölçü olan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, UNDP'nin 2010 yılı raporu ile birlikte yayınlanmaya başlanmıştır. Yeni bir endeks olan GII kazanımlar açısından kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği üç boyutta ve beş gösterge ile yansıtan bileşik bir ölçüdür; üreme sağlığı, güçlendirme ve iş gücü piyasası. GII, ulusal insani gelişme başarılarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ne derece zarar gördüğünü ortaya çıkarmak ve politika analizi ve savunuculuk çabaları için deneysel zeminler sağlamak üzere tasarlanmıştır (UNDP, 2010).

Endeks, cinsiyetler arası eşitsizliği kolayca yorumlanabilecek şekilde kavramsal çerçeveye göre özet olarak hesaplanmaktadır. GDI ve GEM'i hesaplarken kullanılan ve tartışılan 'gelir' unsuru, GII'nin bir unsuru değildir. Diğerlerine göre daha sonra geliştirilen GII'de, GDI'deki gibi değere bakıp hangi cinsiyetin daha iyi bir konuma sahip olduğu hakkında fikir vermemektedir. Endekste sağlık boyutu, güçlendirme boyutu ve çalışma boyutu başlıkları yer almaktadır.

## İKİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE – KALKINMA

### 2. 1. Kalkınmanın Tarihi Gelişimi ve Tanımı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük sömürge imparatorlukları parçalanarak bunların yerine ulusal devletler kurulmuştur. Bu ulusal devletler için ekonomik kalkınma ulusal kurtuluş birbiri ile özdeşleşmiştir. İktisadi Kalkınma kavramı, bir bilim dalı olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıksa da, 1970'li yıllarda krizlere neden olan şoklardan dolayı durağanlaşmıştır. Yaklaşık olarak bu iki dönem arasına tekabül eden ve modern altın çağ olarak nitelendirilen 1950 ve 1970 yılları arası, dünyada ticaret hızlanmış ve gelişmekte olan ülkeler hızla büyümüştür. Bu dönem için İktisadi Kalkınmanın canlılık kazandığı dönem diyebiliriz. Ancak 1970'li yıllardan sonra dünyada dönem dönem farklı boyutlarda meydana gelen olumsuz durumlar, iktisadi kalkınmanın da gerilemesine neden olmuştur. 1980'li yıllara gelindiğinde de iktisadi kalkınma popülerliğini yitirmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda küreselleşmenin etkisiyle, iktisadi kalkınma yeni bir ekonomik düzen içinde yerini almıştır.

1987'de yayımlanan Brundtland Raporu ile 'Sürdürülebilir Kalkınma' kavramı teknik olarak tanımlanmış, 1992'de Rio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen 'Gündem 21' ile yol haritası çıkarılmış, 2002'de Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda da 15 yıllık 'Uygulama Planı' uzun görüşmeler sonunda benimsenmiş ve tüm üye ülkelere benimsenmiştir. (Eralp, 2006: 5) 2000'li yılların başında Uluslararası Kalkınma İktisatçıları Birliği, kalkınmacı iktisat düşüncesini geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

## 2.2. Kalkınmanın Tanımı

Ekonomi literatüründe kalkınmayı tanımlamak oldukça güçtür. Kavram; iktisadi gelişme, sanayileşme ve modernleşme gibi kavramlarla etkileşim içinde olduğu için yorum farklarından kaynaklı birden fazla tanımı mevcuttur. Toplumlar sürekli olarak bir değişim içerisindedir. Bu değişim sürecinde teknoloji, bununla birlikte üretim tekniklerindeki gelişme, toplumsal fikirler, düşünceler, uğraşılan işler vb. değişmekte ve birçok şey ilerlemektedir. Kalkınma kavramı bu sebeple, toplumsal değişim sürecindeki pozitif gelişmeler ile bir ilişki içerisindedir. Kavramı tanımlayan birçok görüş olmakla birlikte bunlardan bir tanesi de şu şekildedir; kalkınma, iktisadi sistemle birlikte aynı zamanda üretim faaliyetlerinde de bir artışın olması ile birlikte meydana gelen hareketli (dinamik) bir kavramdır. İkinci Dünya Savaşı dönemi sonrasında literatüre giren kalkınma kavramı; bir ulusun hedeflerinden olan refah artışını gerçekleştirmek amacıyla, ekonominin tüm bileşenleriyle harekete geçirilmesi ve mevcut koşulların iyileştirilmesi olarak da tanımlanabilir. Birçok ekonomist ya da tarihçi kalkınmayı farklı şekilde tanımlamışlardır. Bu kavram sadece kişi başına düşen gelirin artması, istihdam yaratılması gibi ekonomik boyutta değil, aynı zamanda sosyo-kültürel yapının değiştirilmesi ve geliştirilmesini ifade etmektedir.

Kalkınma ekonomisinin konusunu oluşturan sorulardan birkaçı da, az gelişmiş ülkelerin mevcut durumdan nasıl kurtulabilecekleri ve neden az gelişmiş olduklarıdır. Bu sorulardan da anlaşılacağı üzere kavramın alt yapısında az gelişmişlik olgusuna vurgu yapılmaktadır. Kalkınmaya hız kazandıran durumlardan bir tanesi de; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada ekonomik sistemin çökmesi olup, ardından az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorununa eğilmesidir. Zaten Batı ülkeleri mevcut ekonomik durumlarını düzeltmek için çoktan harekete geçmiştir. İşte bu sebeplerden dolayı bazı ekonomistler savaş sonrası bu dönemi 'kalkınma çağı' olarak adlandırmıştır.

Kalkınma iktisadının ilgi alanlarından birisi de az gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeler konumuna, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke, gelişmiş ülke statüsünde bulunan ülkeleri de mevcut ekonomik güçlerini korumak istemesidir diyebiliriz.



Dünya genelinde az gelişmiş – gelişmiş arasındaki makas her geçen yıl açılmaktadır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de dünya genelinde yaratılan gelir her geçen gün artarken, gelir dağılımının sürekli az gelişmiş ülkelerin aleyhine olmasıdır. İşte kalkınma ekonomisinin de temel amaçlarından birisi bu gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasıdır.

### **2.2.1. Kalkınma ve İlişkili Kavramlar**

Kalkınma ve iktisadi büyüme kavramları anlam olarak birbirinden farklı kavramlardır. İktisadi büyüme, bir ülkede bir dönemde, milli gelirden meydana gelen artış olarak tanımlanır. Büyüme ve kalkınma kavramları arasındaki en önemli farklardan birisi; büyüme ekonomideki rakamsal artışı ifade ederken, kalkınma daha çok toplumda topyekün bir iyileşme ve dönüşüm vardır. Kalkınma, büyüme kavramına göre çok daha geniş bir anlam ifade eder.

Geniş anlamıyla iktisadi büyüme ise, “iktisadi hayatın temel verilerinde (işgücü, tabii kaynaklar, teçhizat) fert başına bir yıldan öbürüne daha yüksek bir reel gelir sağlayacak şekilde devamlı artışları” ifade etmektedir (Ülgeren, 1962: 405). Ekonomik büyüme, bir ülkede üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla milli gelirin artması demektir (Dinler, 2006: 563).

### **2.2.2. Kalkınma ve Gelişme Kavramları Arasındaki İlişki**

Kalkınma kavramını tanımlarken gelişme kavramını da bu tanımın içine dahil etmek, anlatımı kolaylaştıracaktır. Bu kavramın kapsamı büyümeden daha genişken, gelişme kavramı ile de yakın bir anlama sahiptir. Kalkınma hızı da iki tarih arasında, bir ülkedeki iktisadi büyüme ve gelişme olarak tanımlansa da, gelişme ve kalkınma kavramları zamanla sosyo – kültürel gelişmeleri anlatmak için kullanılmıştır.

19. yüzyılda ekonomik büyüme anlamına gelen gelişme kavramı, zamanla farklı anlamlar ifade etmektedir. Hatta zamanla 20. yüzyılın ilk çeyreğinde farklı, son çeyreğinde farklı tanımlar yapılmıştır. İlk çeyrekte, gelirin yanında toplumda yaşayan bireylerin sahip oldukları kolaylıkları da kapsayan bir tanım yapılırken, ikinci çeyrekte bu tanıma biraz daha yaşam standartlarındaki artış olgusu dahil edilmeye başlanmıştır. Yaşam standardı ya da bir başka deyişle yaşam kalitesi ülkelerin

ulaşmayı hedefledikleri evrensel amaçlardan olup; eğitim, gelir ve sağlık gibi birtakım göstergeleri vardır.

### **2.3. Kalkınma Kavramının Sınıflandırılması**

Kalkınmanın nasıl sağlanacağına ilişkin bazı anlayış ve sınıflandırmalar, bu kavramın ortaya çıkışı ile şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde daha çok Keynesyen ekole uygun olan ‘dengeli kalkınma’ ve ‘dengesiz kalkınma’ üzerinde yoğunlaşmış, yaklaşık 1980’lere kadar itibarını korumuştur. Yine 1970’lerde kalkınma kavramının sadece niceliksel değişimini değil, niteliksel değişimini de dikkate alan ‘sürdürülebilir kalkınma’ ortaya atılmıştır olup, günümüzde kendisine kalkınma politikalarının içerisinde yer bulmuştur. Şimdi kalkınmanın sınıflandırmalarından olan dengesiz kalkınma, dengeli kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarını biraz daha detaylı inceleyelim.

#### **2.3.1. Dengeli Kalkınma**

Dengeli Kalkınma kavramı sanayi ve endüstri alanlarındaki yatırımların adil ve dengeli bir şekilde dağılımının yapılması olarak tanımlanabilir. Böylece farklı iş kollarında da çalışma seviyesinde pozitif yönlü bir artış olacaktır. Modelde, kalkınmanın gerçekleşme şartı bütün sektörlerde aynı zamanda yatırım yapılmasıdır. Modele gelen eleştirilere örnek verecek olursak; az gelişmiş ülkelerde istihdam edilecek kalifiye işgücü ve kapital faktörü yeterli seviyede değildir. Bir de yatırımların bu şekilde dengeli yapılmasını sağlayacak müteşebbis bir sınıf mevcut değildir. Buradan da anlaşılacağı üzere bu model az gelişmiş ülkelere ziyade, gelişmiş ülkelerin iktisadi yapılarına uygundur.

Bu modeli savunan ekonomistlere göre bir ülke tüm sektörlerinde, eşanlı olarak topyekün bir büyüme örneği göstermelidir. Örneğin geri kalmış bir ülke kalkınmanın gerçekleşmesini istiyorsa tüm sektörlerinde aynı anda bir kalkınma örneği göstermelidir. Ekonomistlere göre böyle bir durumun dışında kalkınmanın gerçekleşmesi olanaksızdır; ekonomilerinde parça parça bir gelişme gerçekleşmesi mümkün değildir. ‘Büyük İtiş’ teorisi olarak da adlandırılan bu model, bütün iktisadi alanda yatırımın gerçekleşmesi gerektiğini savunur

Rosenstein – Rodan da dengeli kalkınmayı hedeflemekte olup; yatırımların birbirlerini tamamlayacak şekilde olması gerektiğini öngörmüştür. Biraz önce bahsedilen büyük itişin kamusal sektör tarafından yerine getirilebileceğini savunur ve özel sektörün bu yatırımları gerçekleştirebilecek anaparasının olmadığını belirtir. Ayrıca özel sektörün tek başına yapacağı yatırımlardan elde edeceği getirin düşük olacağını ön görmüştür.

Yine dengeli kalkınma modelinin teorisyenlerinden Ragnar Nurkse'a göre, az gelişmiş ülkeler sırasıyla gelirlerin, tasarrufların, yatırımların verimliliğin düşük olması, sonra yine aynı sırayla gelirlerin, tasarrufların... şeklinde özetlenebilecek bir yoksulluk kısır döngüsü içindedir. Bu kısır döngüyü kırmanın tek yolunun ise, birçok sektörde, büyük ölçekte yapılacak yatırımlar ile bağlantılı bir talebin oluşturulması ile sağlanacak dengeli büyümedir (Öztürk, 2007: 88).

### **2.3.2. Dengesiz Kalkınma**

Dengesiz kalkınma, dengeli kalkınmadaki gibi yatırımların sektörler arası dengeli dağılmasından ziyade, ekonomideki bazı sektörlerin büyümesi ve zamanla diğer sektörlerin de gelişmesini ifade etmektedir. Burada özellikle az gelişmiş ülkelerin belirlenen bazı sektörlerle yatırım yapılmaya teşvik edilmelidir. Belirlenen bu öncü sektörlerin gelişmesi ile ülke ekonomisinde pozitif bir ivme yakalanacaktır.

Bölgesel ve sektörel öncelikleri dikkate alan dengesiz kalkınma yaklaşımı, belli alt bölge ve sektörlerle öncelik tanıyarak, dengeli kalkınmanın eleştirildiği yönler dahilinde geliştirilmiştir. Öncelik tanınan bu bölge ve sektör kalkınmada lokomotif görevi yapacaktır. Az gelişmiş ülkeler zaten sınırlı olan üretim faktörlerini, ancak dengesiz kalkınma ile maksimum seviyeye getirirler. Sonuç olarak gelişme tüm sektörlerle yayılınca dengesiz kalkınma, zamanla yerini yeniden dengeli kalkınmaya bırakacaktır.

Dengesiz kalkınmada dönem dönem bilinçli olarak yaratılan dengesizlikler piyasaları uyatarak dinamik ve pozitif bir kalkınma ortamı meydana getirecektir. Oysa dengeli

kalkınmada uyuşmalar ve tamamlamalar ekonominin durağan bir hal almasına sebep olur. Ayrıca az gelişmiş ülkelerin dengeli kalkınma ile bağdaşmayan özelliklerinden birisi de iç pazarın oldukça dar olmasıdır.

### 2.3.3. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez, 1987 yılında BM tarafından hazırlanan Bruntland Raporu ile gündeme gelmiş ve bu tarihten sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Kaynak, 2005: 31). Sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilir gelişme kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kavram ilk kez BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda gündeme gelmiş ve kavram “bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır (Çarkçı, 2008: 30).

İlk olarak 1987’de hazırlanan bu raporla gündeme gelen bu kavram, daha sonrasında 1992’de Günde 21 ve Rio de Janeiro’daki BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi ile birlikte daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerinden birisi; sadece ekonomik ve refah seviyesini yükseltmek değil, tüm insanların yaşam standartlarını korumaktır. Bu kavram için adım atılan uluslararası platformlar sırası ile; Stockholm Konferansı, Ortak Geleceğimiz Raporu, Rio Zirvesi, Habitat II Zirvesi, Rio+5 Zirvesi ve Johannesburg Zirvesi’dir.

1972 .....	Stockholm Konferansı
1987 .....	Ortak Geleceğimiz Raporu
1992 .....	Rio Zirvesi
1996 .....	Habitat II Zirvesi
1997 .....	Rio+5 Zirvesi
2002 .....	Johannesburg Zirvesi

Şekil 3-Sürdürülebilir kalkınma için uluslararası platformlarda atılan adımlar

## **2.4. Kalkınma Teorilerine Genel Bakış**

Az gelişmiş ülkeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını ilan etse de, fakirliğe çözüm getirme noktasında kalkınma teorileri oldukça önem kazanmıştır. Şimdi bu teorilerin her birini bu bölüm içerisinde açıklamayalım;

### **2.4.1. Tarihsel Büyüme Aşamaları Teorisi**

Walt W. Rostow ülkelerin iktisadi gelişmelerini açıklamaya yönelik genellemelerini, 1960 senesinde kaleme aldığı “Ekonomik Büyümenin Aşamaları” adlı eserinde değerlendirmiştir. Rostow Avrupa ülkelerinin zamanla geçirdiği evrelere bakarak refah düzeyine ulaşmak için bazı aşamalardan geçeceğini belirtmiştir. Ona göre kalkınma süreçlerini tamamlamaları için tüm toplumların izlemesi gereken aşamalar şunlardır;

- Geleneksel Toplum Aşaması
- Kalkış Öncesi Hazırlık Aşaması
- Kalkış Aşaması
- Olgunluk Aşaması
- Kitle Tüketim Çağı Aşaması

#### **2.4.1.1. Geleneksel Toplum Aşaması**

Teorinin ilk aşaması olan Geleneksel Toplum Aşaması'nda, kaynaklar tarıma ayrılmış, kişi başı elde edilen gelir seviyesi düşüktür. Ayrıca bir üst sınır ile de sınırlandırılmıştır. Bu aşamada üretim sınırlıdır ve yatırım seviyesi çok düşüktür. Toprak sahipleri siyasi iktidardır ve siyasi yönetim her zaman olmuştur. Bu aşamada iş bölümünün de çok sınırlı olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte toprakların çok büyük bir kısmı azınlık bir sınıfın elindedir. Geleneksel toplum örneklerine geçmişteki Orta Çağ Medeniyetleri ve Çin Hanedanlıkları verilebilir.

#### **2.4.1.2. Kalkış Öncesi Hazırlık Aşaması**

Bu aşamaya gelişmenin ön şartlarının hazırlandığı safha da denir. Bu aşamaya geçiş ülkelerin kendi içinde olabileceği gibi dışarıdan gelen şoklarla da olabilir. Ülkelerin ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmaya başlamaları için gerekli hazırlıkların

başladığı dönemdir denilebilir. Avrupa ülkeleri için bu süreç yaklaşık olarak 17. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında tamamlanmıştır.

Kalkışa geçmenin ilk şartları alt yapı yatırımlarının oluşturulması ile tarımdan ticarete geçişi gerçekleştirecek ekonomik düzeni oluşturmaktır. Bu aşamada iktisadi ve sosyal değişimlerle beraber, hem kültürel hem de siyasi yapıda değişikliğe gidilmesi gerekmektedir. Safhadaki önemli aşamalardan birisi de kurulan ulusal devletlerin milliyetçi ruha sahip olmasıdır.

#### **2.4.1.3. Kalkış Aşaması**

Bu aşamada bir önceki aşama olan ‘kalkış öncesi hazırlık’ safhasında kurulması planlanan modern kurumsal yapının uygulamaya dönüşmesi beklenir. Rostov’un kalkış aşaması için üzerinde en çok durduğu kavramlardan birisi önder sektörlerdir. Ona göre kalkışın gerçekleşmesi için birkaç önder sektörün sürece öncülük etmesi gerekmekte, ancak bu şekilde kalkış gerçekleşebilmektedir. Bu sektör, mevcut dönemde aşamaların başında çok hızlı bir yayılma gösteren, ekonomik konjonktürde doğrudan etkiye sahip olan bir sektör olmalıdır.

#### **2.4.1.4. Olgunluk Aşaması**

Olgunluk aşamasında ekonomik ve toplumsal yapı oldukça dinamik olmakla birlikte, gelişmiş bir teknoloji her sektöre yayılmış durumdadır. Ülkede yatırımlara milli gelirin yaklaşık %10-%20’si ayrılır ve kişi başına düşen hasıla artış gösterir. Ticaret uluslararası anlamda artış yönünde bir ivme kazanmakla birlikte, ihracatta da bir artış meydana gelir. Yeni önder sektörler hızla büyümeye devam ederken önceki eski sektörler duraklar.

#### **2.4.1.5. Kitle Tüketim Çağı Aşaması**

Bu safhada kaynaklar daha çok dayanıklı tüketim malları ve askeri alana harcanmıştır. Hizmetler sektörü oldukça gelişmiş, dış kuvvetlerde güç kazanmak için yatırım hamlelerinde bulunulmuştur. Ayrıca gelir dağılımı yeniden düzenlenmiş, çalışma saatleri de aşağıya çekilerek verimli çalışma esas alınmıştır.

### 2.4.2. İkili Yapı (Düalizm) Teorisi

İkili Yapı Teorisi, az gelişmiş ülkelerde geleneksel ve modern olarak adlandırılan iki farklı kesimin bir arada bulunduğunu ileri sürer. Geleneksel kesimde üretim ve tüketim aynı ellerde toplanmıştır, doğal kaynaklar az, sermaye birikimi yetersiz ve nüfus artışı hızlıdır. Sürekli artan nüfusu istihdam etmek güçtür ve gizli işsizlik mevcuttur. Modern kesimde ise; üretim ve tüketim birbirinden bağımsız aktörler tarafından yerine getirilir ve iki piyasa arasında gelişmiş bir mübadele mekanizması oluşmuştur. Uluslararası mübadeleye bile gidilmektedir; işçi ve üretim faktörleri gibi tüm ihtiyaçlar geleneksel kesimden temin edilir, ileri organizasyon şekilleri benimsenir ve üretim sürecinde ileri teknolojiler kullanılır. (İlkin, 1988: 31-32)

Düalizm teorisinde, (bir diğer adıyla ikili yapı) yukarıda bahsedilen modern sektöre 'değişim sektörü' geleneksel sektöre de 'geçimlik sektör' denilmektedir. Geçimlik sektörde verimlilik ve ücretler düşük olmakla birlikte, değişim sektöründe yüksek ücretler ve nispeten yüksek verimlilik mevcuttur. Geçimlik sektörde sınırsız emek arzı mevcuttur ve modern kesim ihtiyacı olan işgücünü buradan temin eder. Her iki kesimde de kalkınmanın sağlanabilmesi için sermaye birikimine ihtiyaç vardır.

### 2.4.3. Kısır Döngü Teorisi

Literatürde 'Yoksulluğun Kısır Döngüsü Teorisi' ve 'Kapalı Çember Teorisi' isimleriyle de yer almakla birlikte, kökleri klasik iktisatçılara kadar dayanmaktadır. Bu yaklaşım ilk kez Singer ve Nurkse tarafından iktisat literatürüne kazandırılmıştır. Teorinin çıkış noktası; 'yoksul ülkelerin yoksul olmalarının sebebi yoksulluktur' veya 'fakir ülkeler fakir oldukları için fakirdirler' ifadeleridir. Kalkınmanın önündeki en büyük engel yoksulluktur. Az gelişmiş ülkeler düşük oranda tasarruf ederler, çünkü gelir seviyeleri düşüktür; böylece bu durum da düşük yatırıma dönüşür. Bu döngü bu şekilde devam etmektedir.

Kısır döngü yaklaşımının temeli, neden-sonuç ilişkisine dayanan bir sistem üzerine oturur. Bu sistemde açıklayıcı değişken olarak kullanılan faktörler, aynı zamanda açıklanan değişkenler olarak da kullanılır. Dolayısıyla aynı döngü içerisinde nereden başlanılırsa başlansın, yeniden o noktaya dönecektir ve gelişme mümkün olmayacaktır.



Kısır döngü teorisinde az gelişmişlik, çok sayıdaki farklı faktörün ya da bunların toplam olumsuz etkilerinin bir sonucu değil; bu faktörlerin birbirine bağımlılığının doğurduğu bir sonuç olarak kabul edilmektedir (Berber, 2006).

#### **2.4.4. Büyük İtiş Teorisi**

Rosenstein ekonomide birden fazla aynı anda yatırım yapılması gerektiğinden bahsettiği Büyük İtiş Teorisi'ni ilk kez Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'nın Sanayileşme Sorunları adlı makalesinde, 1948 yılında yayımlamıştır. Bu teoriye göre kaynaklar birbirlerini tamamlayıcı yatırımlara yönlendirmekle birlikte, bu yatırımların aynı anda olması gerektiğine inanılır. Yatırımlar önceden planlanmalıdır. Bu yatırımlar sadece sanayi değil, altyapısal anlamdaki sosyal içerikli yatırımları da kapsamalıdır. (Köprü, liman, yol, okul, hastane vb.)

Rodan'a göre sanayileşmenin yollarından birisi dışa kapalı şekilde, diğeri ise uluslararası işbölümün hakim olduğu dışa açık modeldir. Ona göre yatırımlarda büyük bir itiş olmalı ki sanayileşme meydana gelsin. Bu durumun gerçekleşmesi için de sermaye birikiminin olması gerekmektedir. İşte burada Rodan, az gelişmiş ülkeler için yatırımların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

#### **2.5. Türkiye'de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları**

Ekonomi açısından bölge kavramı; kentten büyük, ülkeden küçük olan bir alanı ifade etmektedir ve potansiyeli olan bölgeler, gizli potansiyeli olan bölgeler ve düşüşte olan bölgeler şeklinde üç gruba ayrılmaktadır. İktisadi etkinlikler açısından zaman içerisinde düşüşe geçen bölgeler, düşüşte olan bölgeler; kullanılabilir kaynaklarını ve sahip olduğu mevcut potansiyeli tam anlamıyla kullanamayan bölgelere gizli potansiyeli olan bölgeler; yine iktisadi açıdan lider ve güçlü sektörleri bulunan bölgelere potansiyeli olan bölgeler denilmektedir. Bölgesel gelişme politikalarında meydana gelen değişimler, birçok ülkede yeni düzenleme sistemlerinin oluşmasına ve yerel ekonomiyi geliştirecek kurumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1939 – 1945 yılları arasında meydana gelen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, birçok ülkede yıkım meydana gelmiştir. Bu yıkımın sonuçlarından birisi olan bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması sorusu tartışılmaya

başlanmıştır. Devletler bu noktada meydana getirdikleri bölgesel stratejiler, programlar ve planlar ile önemli gelişmelere imza atmıştır. Ülkemizde ilk kez 1960'larda başlayan bölgesel planlama politikaları devletlerin kendi bölgelerindeki sorunları gideremediği gibi uluslararası anlamda da herhangi nihai bir sonuca varılamamıştır. Hatta geçmişten bugüne baktığımızda yoksulluk ve açlık gibi sosyal olayların giderek yayıldığı bir dönem yaşamaktayız.

### **2.5.1. 1923 – 1960 Dönemi Kalkınma Anlayışı**

Türkiye’de yeni kurulan Cumhuriyetle birlikte ilk olarak amaçlanan, modernleşme düşüncesinin merkezinde kendini tanımlayan bir ulus-devlet kurulması süreciydi. Yaratılmak istenen bu ulus-devlet, ulusal bir ekonomiye bağlı olması, altyapının ülkenin farklı bölgelerine dağılmasının sağlanması ve birikimin bölgeler içerisinde ve dışarıya aktarımını sağlamak üzere yeni bir ulaşım sisteminin kurulması ana hedeflerin başında geliyordu. Türkiye Cumhuriyeti’nin başlangıcı esas alınarak tanımlanan evrelerden ilki, Cumhuriyet’in kuruluşundan 1960'lara kadar uzanan yoğun birikim dönemidir ki, büyümenin sermayenin belirli ellerde birikmesiyle başlatılmasını öngören bu dönemin İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan döneminde bakış açısı ‘yeni bir ulus-devletin yaratılması ve modernite projesi kapsamında yapısal dönüşümlerin başlatılması’ şeklinde tanımlanabilmektedir. (Eraydın, 2006: 26).

### **2.5.2. 1960 – 1980 Planlı Dönem**

Ülkemizde kalkınma planları beş yıllık kalkınma planları şeklinde, 1963- 1967 yılları arasında başlamıştır. Aslında planlı dönemden dört yıl önce Antalya Bölgesinde, ülkemizde ilk bölgesel kalkınma çalışmaları yapılmıştır. Fakat 1963 yılında öncelikle Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının yöntemleri ve ilkeleri belirlenmiştir olup başlığı da ‘Bölge Planlama ve Kalkınma’ şeklindedir. Planın içeriğinde ise Zonguldak Bölgesinde sanayi, Antalya Bölgesinde turizm, Keban Projesi ve Doğu Marmara’nın sanayi ile gelişeceği yer almıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi ile beraber hazırlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını sırasıyla 1968 – 1972 yılları arası İkinci Beş Yıllık

Kalkınma Planı, 1973 – 1977 yılları arasında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı şeklinde devam etmiştir.

1960'lardaki büyük ölçekli imalat sanayine dayalı ve büyüme kutupları geliştirmeyi amaçlayan kalkınma modellerinde, bölgesel politikalar merkezi yönetimlerin destek ve teşvik sistemlerine dayalıdır. Bu politikalar az gelişmiş bölgelerde verimliliğin devamını sağlamakta etkisiz kalmıştır. 1970 sonrasında ise, ekonomik krizle beraber, bölgelerin kendi iç dinamiklerine bağlı gelişmelerinin desteklenmesi benimsenmiş ancak; 1990'lı yıllara geldiğimizde, küresel rekabet koşullarının giderek ağırlaşmasıyla bölgesel farklılıkları azaltmak yönündeki çabalar genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Diğer yandan, yabancı sermaye ve ithal teknoloji odaklı bölgesel gelişme politikaları, bir anlamda, bölgelerin kendi kendine büyüme becerilerini körelterek bölgeleri bağımlı gelişme veya hiç gelişememe seçenekleri arasında bırakmıştır (Amin'den aktaran; Çekiç ve Tatar, 2003).

### **2.5.3. 1980 Sonrası Bölgesel Kalkınma Anlayışı: Yarışan Yerellikler**

1980 sonrası dönem Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminden başlamış olup, bir önceki planda benimsenmiş olan 'köy' fikrine devam edilmiştir. Bu yıllarda ulaşım, enerji ve alt yapı yetersizlikleri, kır – kent ve bölgeler arası dengesizlikler; adil ve dengeli bir yönetim ile giderilebileceğine yer verilmiştir. Bu dönemin başında Devlet Planlama Teşkilatı bu alanda detaylı bir çalışma yapmış olup, 1982 yılında "Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışması yapılmıştır. Çalışma kapsamında kendi aralarında hiyerarşik bir iletişim olduğu ortaya çıkan yedi adet kademe merkezi tanımlanmıştır.

1980'li yılların başından itibaren batı dünyasında planlama aktörüne verilen rol bellidir. Türkiye bu rolü anlamak için 20 yıl bekleyecektir. Bu yıllardan itibaren, dünyadaki "gelişmiş addedilen" devletlerin öngördükleri "devlet bütçelerinin" ve dolayısıyla "devlet performanslarının" mevcut anlayışla yönetilemeyeceği gerçeği ortaya çıkmıştır. Oysa bütün dünya bir ekonomik krizin içindedir. Ortaya çıkan krize çözüm arayışları içerisinde kamu yönetiminin bir sarkacın hareketleri şeklindeki paradigma dönüşümleri yine tutunacak dal haline gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren

kamu yönetimindeki ekonomik bunalıma çözüm olarak ortaya atılan yeni kamu işletmeciliği 1960 öncesi egemen paradigmanın bir yansımasıdır. Özel sektörün yönetme anlayış, ilkelerin kamu yönetimine uyarlanmaya çalışılmıştır. Türkiye 1980’li yılların başında bu akımı yakalayamamış, bu akımın planlama aktörüne verdiği rolü ancak 2000’li yılların başında algılayabilmiştir (Leblebici ve Erkul, 2008). Karar alma sürecinde emek ve hammaddenin ucuz olduğu bölgeye ve ülkeler, üretilen metalar için pazar olanağı sağlayan bölge ve ülkeler sermayenin en çok ilgisini çeken mekanlar/bölgeler olmuştur. 1980’li yıllarda özellikle erken kapitalist ülkelerde açığa çıkan de-endüstrileşme ve yerelleşme eğilimleri beraberinde bir dizi çöküş bölgeleri ile üretim faaliyetlerinin yoğunlaşması yeni bölgelerin eş zamanlı gelişimi gerçekleşmiştir (Ercan, 2006).

**Tablo 3-Türkiye’de uygulanan bölgesel gelişme projelerinin kapsamı**

<b>Proje Adı</b>	<b>İller</b>	<b>Hedefler</b>
Antalya Bölgesi Projesi (1959)	Antalya – Isparta – Burdur	-Bölgenin ekonomik yapısına yönelik özelliklerin tanımlanması -Gelişmeyi engelleyen unsurların belirlenmesi -Kaynakların verimli kullanılması
Doğu Marmara Bölgesi Projesi (1960)	İstanbul (Kocaeli – Sakarya – Düzce – Bolu – Yalova)	-Sektörel planlama çalışmalarının bütünleştirilmesi -Sektörler arası politikanın bölge ölçeğine indirgenmesi
Zonguldak Bölgesi Projesi (1961)	Zonguldak	-Altyapının geliştirilmesi -Gelir farklılıklarının azaltılması -Kamu ve özel sektör yatırımları arasında dengenin sağlanması
Çukurova Bölgesi Projesi (1962)	Adana – Mersin	-Tarımsal kalkınma ve sanayi ağırlıklı kalkınma -Bölgedeki turizm potansiyelinin belirlenmesi
Güneydoğu Anadolu Projesi (1989)	Mardin – Şanlıurfa – Adıyaman – Diyarbakır – Siirt – Batman – Şırnak Kilis – Gaziantep	-Sosyoekonomik kalkınma -Kentsel ve kırsal altyapı -Hidroelektrik santrallerinin yapılması -Tarım, ulaşım, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımların desteklenmesi
Zonguldak – Bartın – Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (1995)	Zonguldak – Bartın – Karabük	-Türkiye Taşkömürü Kurumu ile Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri’nin sorunlarına sorun aranması -Türkiye Taşkömürü Kurumu’nun küçültülmesi ve

		Karabük Demir Çelik İşletmesi'nin özelleştirilmesi sonucu ortaya çıkacak olan ekonomik olumsuzlukların giderilmesi - Özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi
Doğu Anadolu Projesi (1999)	Ağrı – Ardahan – Bingöl – Bitlis – Elazığ – Erzincan – Erzurum – Hakkari – Iğdır – Kars – Malatya – Muş – Tunceli ve Van	-Bölgedeki potansiyel girişimcileri harekete geçirmek amacıyla eğitim programının hazırlanması -Proje ve yatırım danışmanlığı kurularak girişimcilere bilgi desteği sağlanması
Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (1999)	Artvin – Bayburt – Giresun – Gümüşhane – Ordu – Rize – Trabzon	-Ortalama gelir düzeyinin yükseltilmesi -Bölge içi entegrasyonun sağlanması -Bölgenin doğal kaynaklarını koruyarak çevre tahribatının önlenmesi -Uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi
Yeşilirmak Havza Gelişimi Projesi (2005)	Amasya – Çorum – Samsun – Tokat – Yozgat	-Yeşilirmak ve kollarının yer aldığı havzada akım rejiminin düzensizliğine bağlı meydana gelen erozyon, taşkın, su ve kirliliği sorunlarına çözüm getirilmesi

**Kaynak:** Sezgin 2013: 28- 29.

## **2.6. Kalkınma Türleri**

### **2.6.1. Ekonomik Kalkınma**

Dünyada son yıllarda büyük ekonomik gelişmeler yaşanmasına rağmen; refah ve zenginlik adil olmayan bir şekilde dağılmıştır. Bu ekonomik dengesizlik neredeyse her bölgede siyasi istikrarsızlığı ve sosyal sorunları arttırmıştır. Küreselleşmenin artması ve soğuk savaşın sona ermesine rağmen az gelişmişlik, borçlanma, ticaretteki aşırı dengesizlik ve yoksulluk gibi problemler henüz çözüme kavuşmamıştır.

Birleşmiş Milletler'in kuruluş amaçlarından biriside, tüm ülkeler için iktisadi kalkınmanın, politik, sosyal ile ekonomik güvenliğin başarıya ulaşması için birtakım çalışmalar yapmaktır. BM'nin en çok üzerinde durması gereken konulardan birisi de; Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yaşayan ve dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan ülkelerin, hala günlük çok az paralarla hayatlarına devam etmek zorunda olduğu gerçeğidir.

### **2.6.2. Sosyal Kalkınma**

Sosyal kalkınma; topluma hizmet yönü ağır basan eğitim, kentleşme ve yol gibi konuları içermekle birlikte insan hayatının maddi ve manevi alanda ilerlemesi olarak tanımlanabilir. Kavram, iktisadi büyümenin yanı sıra sosyal gelişimleri de içine almaktadır. Örneğin; milli gelir seviyesinin daha iyi hale gelmesi, altyapı gibi yatırımların sadece belli bölgelerde değil ülkenin her yerinde yaygınlaştırılması sosyal kalkınma kapsamındadır. Kalkınma ile beraber toplumda da birçok yönde bir yenilenme ve üzerine koyma durumu vardır. Toplumun siyasal, iktisadi, toplumsal boyutlarında yaşanan gelişmeler bireylerin hayat kalitelerini arttırmakta, bu durumun sosyal boyutunu da 'sosyal kalkınma' meydana getirmektedir.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve kalkınma ile ilgili sorunlar ulusal olmaktan çıkmış ve küreselleşen dünyadan bağımsız bir şekilde çözüme kavuşturulamaz. Örneğin; gerek birey gerekse aile içi yoksulluk sorunu hem ulusal hem de küresel çözüm yolları dikkate alınarak ortadan kaldırılabilir (Öztürk, 2004: 669).

Kalkınma literatüründe kadın ve çocuklar toplumların en dezavantajlı grupları olarak tasvir edilmektedir (Eylem Planı, 2012: 64).

### **2.6.3. İnsani Kalkınma**

Kalkınma kavramının sadece ekonomik büyüme ile ilgili olduğunu düşünmek yetersizdir. Bu bağlamda kalkınmayı incelerken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ortaya atılan insani kalkınma kavramını da incelemek gerekmektedir. Bu kavram gelir düzeyi, bilgi ve sağlık gibi üç unsurdan meydana gelmektedir. Kaliteli bir hayata, iktisadi kaynaklara ve birçok sosyal amaçlara ulaşabilmek adına önemli roller oynamaktadır.

Bireysel ve toplumsal olarak tüm insanların, sahip oldukları potansiyellerini kalkınma için kullanmaları ve ülkenin olumlu yönde gelişmesinde yapıcı rol oynamalarının sağlanmasıdır. İnsani kalkınmada toplumun bireylerinin eğitilmesine büyük önem verilmektedir. Eğitime, küçük yaşlardan başlayarak çağdaş insan yetiştirme yönünde yapılmalıdır. Gelişmiş ülkelerde ilköğretim 8-12 yıl arasında yapılmasına rağmen, az gelişmiş ülkelerde 3-5 yıl arasındadır. (Oakley ve Gerforth, 1985).

### **2.6.4. Kırsal Kalkınma**

Dünyada genel anlamda kabul edilmiş, ortak kabul gören bir kırsal kalkınma tanımı bulunmamaktadır. Fakat bu kavram hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler açısından kabul edilmektedir. En dar tanımıyla kırsal alan; insan hayatına birtakım olumsuzluklar getiren, kırsal çevre şartlarının daha iyi hale getirilmesine yönelik çalışmalardır denilebilir. Kırsal kalkınma kavramı, bu zamana kadar birçok farklı yorumlama ile kabul edilmiştir.

Kırsal alanların, varlığının devam ettirebilmesi için ve kırsal alanda hayatını sürdüren insanların hayat kalitesinin iyileştirilmesi amacı ile yapılan çalışmalara kırsal kalkınma denmektedir. Kırsal kalkınma, şehir alanları haricinde bulunan yerlerde hayat kalitesinin ayrıca da gelir düzeyinin yükseltilmesi, refah seviyesinin artırılması, yerleşim yerleri arası gelişmişlik farkının azaltılması, tarım ile ilgili yapısal sorunların düzeltilmesi, tarımda üretim kalitesinin iyileştirilmesi, tarımsal üretim ile sanayinin entegre edilmesi, gıda güvenliğinin artması, işsizliği azaltılıp istihdamın artması, sağlıksız göç sorunlarının engellenmesi gibi hedeflerle, tarım



konusunda kalkınmaya ilave olarak toplumsal alanlarda hali hazırda bulunan yapılarda gereksinimlerin tespit edilmesi ve belirlenmiş olan konularda çözüme kavuşturulması veya revize edilmesi amacıyla planlanan çalışmaları içermektedir. (KKÇG, 2002.)

Kırsal kalkınma kavramının içini dolduran unsurlar tarım, ekonomi, altyapı ve üstyapı hizmetleri ile çok sayıdaki diğer programları kapsayan uğraşlardır. Bu çerçevede hareket eden kırsal kalkınma politikalarının amaçlarından birisi, özellikle az gelişmiş ülkelerin dışarıdan gelen yardım yöntemi ile kendi kendilerine yeterli olacak seviyede olmalarını sağlamaktır. Az Gelişmiş Ülkeler (AGÜ)'ler özellikle bu bölgelerdeki insanların problemlerini gidermek için birtakım politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar genelde tarımsal içeriklidir, çünkü tarımsal uğraşlar ülke içerisinde çok önemli bir üretim dalıdır. Kırsal bölgelerin kalkınmasında kırsal kalkınma çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca burada sadece kırsal yaşamın tarımsal bakış açısı değil, farklı birtakım konuları da bünyesinde bulundurur.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KALKINMA VE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ

#### 3.1. Cinsiyet Eşitsizliğinin Kalkınma Planlarındaki Yeri ve Önemi

##### 3.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma

Bir ülkenin kalkınmasının temel sorularından birisi ‘Toplumsal eşitsizliğin veya cinsiyet eşitsizliğinin nasıl değiştiğidir. Bu sorulara işsizliğin ve yoksulluğun nasıl değiştiği de eklenebilir. Şayet ki bu üç önemli husus olan toplumsal eşitsizlik, işsizlik ve yoksullukta bir artış meydana geliyorsa, kalkınmadan bahsetmek mümkün değildir. Kalkınma kavramını incelerken, uygulanan kalkınma politikalarının erkek ve kadın üzerindeki etkilerinin farklı olduğu hep tartışılmıştır. İşte bu noktada kalkınma ile cinsiyet eşitsizliği kavramları birbiri için önem kazanmakta; kalkınmanın, özellikle kadının toplumsal ve ekonomik konumunu nasıl etkilediği konusu bu bölümde ele alınacaktır.

Cinsiyet, erkek ve kadının biyolojik özelliklerini yansıtmakla birlikte kalkınma süreciyle beraber, kadın ile erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin azalması yönünde değişim göstermiştir. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin kazanılması yönünde bir değişime uğramıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise, kadınlık ve erkeklik arasında toplumsal olarak birtakım eşitsiz bölünmeye atıfta bulunmaktadır. Bu kavram ayrıca cinsiyetler arası toplumda oluşturulmuş roller için de kullanılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, erkeklerin ve kadınların hayata bakış açılarını, tutumlarını, değer yargılarını tanımlayan düşüncelerin ortaya çıkardığı bir sosyal yapılanmadır. Her toplumun, her kültürün cinsiyetler arasında farklı birtakım beklentileri, misyonları ve onlara biçtiği roller vardır. Toplumsal cinsiyet sadece kültürler arası farklılık göstermediği gibi aynı toplumda bile zaman içerisinde değişebilecek bir duruma sahiptir.

Literatürde kalkınma ile kadın ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok farklı bakış açısı mevcuttur. Bu yaklaşımlardan birisi de “Kalkınmada Kadın” (WID) yaklaşımıdır. Yaklaşım kalkınma sürecinde kadınların sürece nasıl daha iyi entegre olabileceği konusunu ele almakla birlikte; istihdam ve eğitim alanlarında eşit katılımı savunmuşlardır.

Toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımını savunanlar, cinsiyet değişkenli iş bölümü üzerinde de fazlaca durmuşlardır. Yaklaşım kadınlardan çok aslında toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde durmakla birlikte kadınların özgürleşmesi noktasında devlete de önemli görevler verir.

### **3.1.2. Cinsiyet Eşitsizliğinin Kalkınma İçin Önemi**

Ülkeler cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin azaltılması için sürekli politika üretmek ve yoğun bir çaba harcamaktadır. Çünkü bu fark kalkınma sürecinde ülkelerin önünde bir engel olarak durmaktadır. 192 ülke, 2000 yılında BM’nin New York Binyıl Zirvesi’nde ‘Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri’ni imzalamıştır. Burada 2015’e kadar yerine getirilmek üzere sekiz hedef konmuş; bunlardan üçüncüsü “Kadınların Konumunu Güçlendirmek ve Cinsiyet Eşitliğini Sağlamak” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede kadınların eğitime katılım oranları, kadın milletvekillerinin sayısı gibi başlıklar dikkate alınmış; birliğe katılan tüm ülkelerde görülmemiş bir iş birliği yaşanmıştır. Yıl 2015’e geldiğinde ulaşılmak istenen birçok hedefe erişildiği; fakat eşitsizliğin tam anlamıyla ortadan kalkmadığı bir durum yaşanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde cinsiyet eşitsizliği veya cinsiyet ayrımcılığı genelde çalışma hayatında yaşanırken, gelişmekte olan ülkelerde; eğitimden daha az yararlanma gibi durumlar söz konusudur. Bu örnekler bile cinsiyet eşitsizliğinin ülkelerin gelişmişlik durumlarına göre ne kadar farklılık gösterdiğinin göstergesidir. Fakat hangi ülkede veya bölgede ortaya çıkarsa çıksın kalkınmanın önündeki en büyük engellerden birisi cinsiyet eşitsizliğidir.

### **3.1.3. Kalkınmada Kadın**

Bu kavram kalkınma sürecinde kadınların sahip olduğu yerin önemini ele alan ve kalkınma sürecindeki konumunun daha iyi bir noktaya gelmesi gerektiği bakış açısıyla üretilmiştir. Örneğin ‘kadın hakları’ ve ‘kadının dezavantajlı statüsü’ ilk defa kalkınmada kadın yaklaşımında ele alınmış olmakla birlikte; yaşanan mevcut teknolojik gelişmeler kadınların ev işleri ile ilgili yüklenen misyondan kurtaramamıştır.

WID yaklaşımı, kadınların üretim kısmındaki etkinliğini incelemekte, göz önünde bulundurmaktadır. Bu yaklaşımdan sonra cinsiyetler arası eşitlik ve tüm cinslerin birbirlerinin haklarına saygılı olması gerektiği anlayışını savunan Cinsiyet Dengeli Kalkınma (GAD) yaklaşımı ortaya çıkmıştır. WID, genel yapısı itibarıyla kadınların statüsünün daha da iyileştirilmesi ve toplum içinde daha da güçlü bir duruma gelmesini amaçlar; kalkınma sürecine de katılımları ile yetinir. GAD ise konuya daha makro ve bütüncül bir çerçeveden bakmakla birlikte iş bölümü noktasında da bazı farklı düşüncelere sahiptir. WID biraz daha kadını sosyal hayattan ayrı tutan bir yaklaşımken, GAD cinsiyetler arası eşitsizlik konusuna daha bütüncül ve geniş bir çerçeveden yaklaşır. Bu iki yaklaşımda da günümüzde beraber ele alınmakta ve işlevsel olarak kullanılmaktadır.

### **3.1.4. Kalkınma Planlarında Kadın**

Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu yıl olan 1963’ten günümüze kadar toplam 11 adet kalkınma planı uygulanmaya konulmuştur. Bunlar sırası ile 1963 -1967, 1968-1972, 1973-1977, 1979-1983, 1985-1989, 1990-1994, 1996-2000, 2001-2005, 2007-2013, 2014-2018, 2019-2023. En son yayınlanan ve hala içinde bulunduğumuz 11. Kalkınma planı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planıdır. Burada amaç beş yıllık bir perspektifle ülkemizin kalkınma vizyonunu ortaya koymak ve milletimizin temel değerleri ile beklentileri karşılamaktır.

11. Kalkınma Planı’nda kalkınma için son derece önem taşıyan ‘kadın’ olgusundan da bahsedilmiştir. Burada amaç kadın – erkek arasındaki her türlü ayrımcılığı önlemek ve kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak ve olanaklardan eşit biçimde yararlanmasını sağlamaktır. Temmuz 2019’da yayınlanan ve 2023 yılına

kadar sürecek olan beş yılı kapsayan bu planda kadınlar ile ilgili bazı politikalar ve tedbirler yer almaktadır. Bunlar;

Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel hayata ve karar alma mekanizmalarının her düzeyine aktif katılımı özellikle yerelden başlayarak teşvik edilecektir. Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerine yönelik araştırmalar yapılacak, projeler yürütülecek, eğitimler verilecektir. Kadınların siyasete aktif katılımlarının artırılmasına ilişkin teşvik edici çalışmalar yürütülecektir. Kadınların ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesi için kadın girişimcilere iş geliştirme süreçlerinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulacak, bu alandaki desteklerde kadınlara öncelik verilecektir. Kadınların internet sitesi, portal, aplikasyon gibi dijital ortamlardaki ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesini hedefleyen mekanizmalar oluşturulacak ve kadın girişimcilerin e-ticarette güçlenmesini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir. Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılacak ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle kadınların kooperatif kurmaları kolaylaştırılacaktır. Kadının ekonomik yaşama etkin katılımının artırılması konusunda illerin farklı işgücü ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, eğitim, staj, işbaşı eğitimi gibi uygulamaların etkin olarak devam etmesi sağlanacaktır. Kadınların özel sektörde yönetim ve karar organlarında daha yüksek oranda yer almalarını sağlayacak, farkındalık artırıcı ve teşvik edici yöntemler uygulanacaktır. Kadınların kamuda yönetim ve karar organlarında daha fazla oranda yer almalarını sağlamaya yönelik farkındalık artıracak, yönlendirici ve teşvik edici yöntemler geliştirilecektir (On Birinci Kalkınma Planı, 2019-2023)

**Tablo 4-On Birinci Kalkınma Planı'nda kadınlara yönelik belirlenen hedefler (2023)**

	2018	2023
Okullaşma Oranı, Kadın (ilkokul) %	91,6	100
Okullaşma Oranı, Kadın (ortaöğretim) %	83,4	100
Okullaşma Oranı, Kadın (yükseköğrenim) %	47,4	60
Kadın İstihdam Oranı (%)	29,4	39
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın (%)	34,2	38,5
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı (%)	17,3	20
Kendi Hesabına Çalışanlar İçindeki Kadın Oranı (%)	17,8	20
İşveren Olarak Çalışanlar İçindeki Kadın Oranı (%)	8,7	10

Kaynak: 2018 yılı verileri TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet Eşitsizlikleri

### **3.2.Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Anlayışının Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal ve Siyasal Boyutu**

Sosyal politika; devletin toplumda refahı korumak amacıyla uyguladığı eylemler bütünüdür. İlk kez Almanya'da kullanılan bu kavram; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik alanlarındaki hizmetleri kapsamına alır. Amacı ise Sanayi Devrimi Döneminde çalışan işçilerin haklarının korunması, geçirebilecekleri hastalıklar, işsiz kalmaları, yoksulluğun önlenmesi, herkesin sağlık ve eğitim hakkı ile donatılması gibi sorunlara karşı birtakım önlemler almaktır. Cinsiyetler arası eşitlik konusunda hakların kanun olarak yer alması yetmemekle birlikte, somut olarak bunların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Toplumda kadına ait geleneksel rol bölüşümü kadının konumunu ve içinde bulunduğu durumu zayıflatmaktadır.

#### **3.2.1. Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık**

Sağlık temel insan ihtiyaçlarından birisi olarak değerlendirilmekle birlikte, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma noktasında son derece önem arz etmektedir. Sağlık sosyo-kültürel öğelerden sayılmakta olup, hayat kalitesinin iyileştirilmesi konusunda sağlık hizmetleri önemli rol oynamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'de kalkınmayı 'insanların hayat standartlarının geliştirilmesi süreci' şeklinde tanımlamaktadır. Sağlık kavramını da 'sadece bedenen değil, ruhsal açıdan da bütüncül bir iyilik hali' şeklinde ele almıştır. Ayrıca sağlık, toplumların psikolojik ve fizyolojik yönlerini ele alan bir kavramdır. Bu sebeple sadece hastalık ya da sakatlık olmaması durumu olarak görülmemektedir.

Kadınların sağlık durumlarını incelerken biyolojik etmenlerin yanında; ekonomik, siyasal süreç, sosyal çevre gibi etmenler de incelenmelidir. Kadın sağlığını sadece

üreme sağlığı olarak gören zihniyet yerine, toplumsal cinsiyet olgusunu da içine alan daha geniş perspektiften bakan anlayışlar ile çerçeve genişletilmelidir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar, yaşlılık ve kadın sağlığı, kadının ruh sağlığı, erken evlilik ve gebelik vb. toplumun kadına biçtiği ve sadece ‘kadın’ olmasından kaynaklı roller, birtakım hakların kullanılamamasına sebep olmaktadır. Bu durum kadınlara sağlık hakkı açısından olumsuz sonuçlar meydana gelmesine sebep olmaktadır.

### **3.2.2. Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Eğitim**

Kişilerin toplum içerisinde sahip olduğu hakların bilincinde olması, toplumdaki kişilerle uyum içerisinde yaşayabilmesi süreci ile alakalıdır. Eğitim de sahip olunan bu haklardan bir tanesi, belki de en önemlisidir. Bu hakkını toplumdaki herkesle eşit kullanan bireyler, içinde bulunduğu toplumun kalkınmasında aktif bir rol oynar. Kadın ile erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliği problemi, eğitim haklarının tam ve eksiksiz kullanılması noktasında bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelinde kadınlara karşı eşitsizlik henüz kız çocukluğu dönemlerinde başlamakta, eğitim hususunda da kendini göstermektedir. Bu duruma kız çocuklarının okullara gönderilmemesi, erkek çocuklarına göre daha az imkân ve olanakların sağlanması gibi örnekler verilebilir. Kadının eğitimi konusu ve bu konuya olan cinsiyetçi bakış açısı tarih boyunca tüm toplumlarda yaşanmış olup, ülkemizde de bu durum söz konusudur. Bu durumun birçok olumsuz sonucu olabildiği gibi şüphesiz en önemlisi sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir aile yapısının olamamasıdır. Cinsiyetler arası bu eşitsizlik durumu ülkemizde eğitimin hemen hemen bütün kademesinde yaşanmaktadır.

Bireylerin cinsiyetlerinden kaynaklı eğitim olanaklarından tamamen veya kısmen yoksun kalması durumuna eğitim sisteminde cinsiyet eşitsizliği denir. Geleneksel olarak kız çocuklarının ev işleri ile ilgilenmesi, erkek çocuklarının ise eğitim olarak iş sahibi olmaya iten bir sistem mevcut olmakla birlikte, bu sebeple erkekler kadınlara göre daha uzun ve kesintisiz bir eğitim almış olmaktadırlar. Okuryazar kadınlar karar alma süreçlerinde daha akılcı kararlar alırken, ulaşmak istedikleri bilgiye daha çabuk ulaşırlar. Bu da kendilerine olan güven ve saygının artmasına neden olur. Ayrıca eğitim, kadının iş bulma sürecini hızlandırmakta, olanakları da



arttırmaktadır. Kadının eğitimsizliği ise, çocukların da eğitimsizliğini beraberinde getirmektedir. Eğitim profilinin düşük olmasından en çok etkilenen kesim çocuklardır; fakat eğitim almış, çağdaş, bilgi ve becerilerini geliştirmiş kadınlar, çocuklarını da o bilinçle yetiştirmektedir.

### **3.2.3. Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Siyaset**

Cinsiyet eşitsizliği ile hayatın her aşamasında karşılaşılrken, siyasette de bu durumla karşılaşmak mümkündür. Aslında kadınların siyasi sürece daha fazla katılması ile siyasetin çehresi değişecek, üretilecek olan daha çok fikir ile kaliteli siyasal süreçler meydana gelecektir. Ekonomik kalkınmanın en önemli göstergelerinden birisi de kadınların politikanın içinde yer almasıdır. İlk kez 5 Aralık 1994'te seçim kanununda yapılan değişiklik ile kadınlarımıza verilen seçme ve seçilme hakkı verilmiş, demokratik haklar adına çok önemli bir gelişme sağlanmıştır. Seçme hakkını kullanma noktasında istikrarlı bir süreç izlenirken, seçilme hakkı yönünden zayıf kalınmıştır.

**Tablo 5-Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadın milletvekili sayısı ve oranı (1935-2018)**

Yasama Dönemi	Seçim Yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı
5	1935	441	18	4,08
6	1939	465	15	3,23
7	1943	484	16	3,31
8	1946	497	9	1,81
9	1950	491	3	0,61
10	1954	535	4	0,75
11	1957	602	8	1,35
12	1961	449	3	0,67
13	1965	455	8	1,76
14	1969	450	5	1,11
15	1973	456	6	1,31
16	1977	455	4	0,88
17	1983	399	12	2,93
18	1987	450	6	1,34
19	1991	450	8	1,77
20	1995	550	13	2,36
21	1999	550	22	4,00
22	2003	550	24	4,1
23	2007	550	50	9,1
24	2011	550	79	14,3
25	2015 (7 Haziran)	550	97	17,6
26	2015 (1 Kasım)	550	81	14,7
27	2018	600	103	17,1

**Kaynak:** TÜİK (2018), Nüfus, Demografi, Konut, Toplumsal Yapı, <http://tuik.gov.tr>

TÜİK'ten alınan yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere kadın MV sayılarında 1950 yılından sonra bir azalma olduğu görülmektedir ve oranın 2002'ye kadar en yüksek olduğu yıl 1935'tir. Bu rakamlar bizlere cinsiyet eşitsizliğinin siyasi alanda da mevcut olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet tarihi boyunca dalgalı bir grafiğe sahip olan kadın milletvekili sayısı 27. Yasama Dönemi'nde 103'e çıkmıştır. Meclise giren 600 milletvekilinin 103'ünü kadınlar, 497'sini ise erkekler oluşturmaktadır. 26. Dönem parlamentosunda %14,7 olan kadın temsil oranı, 27. Dönemde %17,1'e yükseldi.

### 3.2.4. Kadına Yönelik Şiddet

Kadına yönelik şiddet ele alınışı açısından zor bir olgudur ve temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumudur. Sosyolojik olarak incelendiğinde burada şiddete başvurulmasının amacı karşı cinsin davranışlarını korkuya dayalı olarak kontrol edildiği düşüncesidir. Buradaki durum erkekler ile kadınlar arasındaki güç ilişkisinin eşit olmaması ve erkeğin lehine bir güç dengesizliği olmasıdır. Kadına yönelik şiddet çok önemli toplumsal bir sorundur. Burada kadın üzerinde bir baskı ve üstünlük kurma ile birlikte; kadınların gelişme, eğitim, sağlık ve beslenme, yaşama gibi haklarının da ihlali durumu söz konusudur. Özellikle ataerkil toplumlarda, erkeğin kadınlardan daha üstün olarak benimsenmesi durumu kadına yönelik şiddete zemin hazırlamakta, erkeğin kadın üzerinde bir iktidara sahip olduğuna inanılmaktadır.

Kadına yönelik şiddet, nihayetinde insan haklarına olan bir ihlaldir ve azaltılması için sadece mevcut yasalar yeterli değildir. Bu konu özelinde oluşturulan programlar ve planların sayısı artırılmalı, sivil toplum örgütleri ile beraber koordineli bir şekilde toplumu daha da bilinçlendirmeye yönelik adımlar atılmalıdır. Toplumda şiddet algısının artması doğal olarak kadınlara yönelik şiddet konusunda da kendini göstermektedir. Bu bağlamda, şiddet sadece fiziki olarak değil ekonomik ve sözlü olarak da değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Şiddet; dar anlamı ile insan bedeni üzerinde acı veren fiziki bir eylem olarak tanımlanmakta iken, geniş anlamı ile ele alındığında fiziksel durumun dışında ruhsal, psikolojik ve ekonomik gibi baskılar da ele alınmaktadır. Mevcut kültürel yapıların toplumsal özelliklerinden kaynaklı şiddet gören kadın bu durumu dışa yansıtamamakta; sadece aile içinde değil toplum içerisinde de ayrıca şiddet görmektedir. Bu bağlamda duruma geleneksel açıdan bakıldığında erkek ile kadından beklentiler farklıdır. Özellikle kız çocuklarının büyütülmesi noktasında toplum ile izole bir hayat sürmesi, sosyal hayata karışması noktasında ciddi engeller ile karşılaşması ve söylenenlere mutlak itaat etmesi gibi durumlar mevcuttur. Anneleri de bu şekilde yetiştirilen kız çocukları, burada çaresiz kalmayı öğrenir ve ciddi şekilde psikolojik şiddete maruz kalır.

### **3.3. Türkiye’de Beşeri Kalkınma Bakımından Cinsiyet Eşitsizliği**

Cinsiyet eşitsizliği, saygınlık, güç, mülkiyet dağılımında bir cinsin diğer bir cinsle göre üstün ve baskın olduğu durumu ifade etmektedir. Erkek ve kadın arasında kadın aleyhine meydana gelen eşitsizlik dünyanın en önemli meselelerinden birisidir. Cinsiyet olgusu, kanun ve hak ile bir araya gelince tartışmalar meydana gelmektedir. Burada eşitlikten kastedilen imtiyaza sahip olan cins için bu durumun ortadan kaldırılması gibi algılansa da, aslında kastedilen mutlak bir eşitliktir. Bütün insanların eşit olduğu düşüncesi öyle bölünmelere sebep oluyor ki bazen literatürde kadınlar arasında bile bir takım görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir.

Ülkemizde de beşeri kalkınma bakımından okullaşma oranı, okur – yazarlık oranı ve kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) rakamlarına bakıldığında zaman büyük oranda bir cinsiyet eşitsizliği yaşandığı görülmektedir. Bu bölümde; beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği; ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliğine ilişkin literatür, ekonomik kalkınmada cinsiyet eşitsizliği/eşitliğinin önemi, beşeri kalkınmada cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyete dayalı beşeri kalkınma indeksi, ülkemizde beşeri kalkınmada cinsiyet eşitsizliğinin görünümü, Türkiye’de beşeri kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği sorununa yönelik uygulamalar başlıkları yer alacaktır.

#### **3.3.1. Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği**

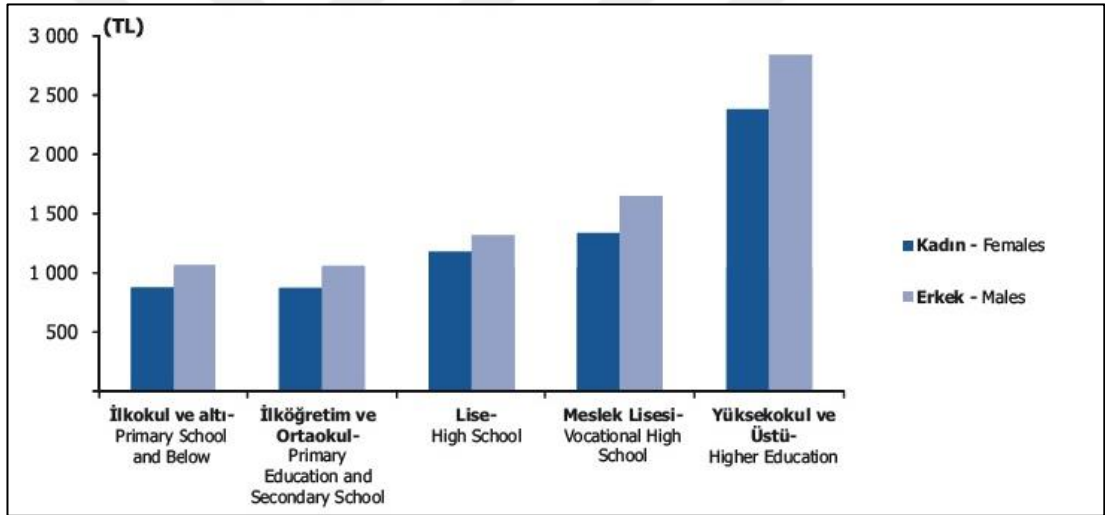
Ekonomik anlamda gelişme ve büyümenin sağlanması için kadınların ekonomideki rolünün artması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği probleminin giderilmesi, işlevsel toplumların ve ekonomilerin olmazsa olmazını teşkil eder. Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler gibi örgütler bu konuda uluslararası anlamda çalışmalar yürütmektedir. Ülkemizde de Türkiye İstatistik Kurumu’nun yayınladığı veriler incelendiğinde zaman ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliği bulunduğu görülmektedir.

TÜİK’in yayınladığı nüfus verilerine göre Türkiye’de 2017 yılında, erkek nüfus 40 milyon 535 bin 135 kişi olurken kadın nüfus 40 milyon 275 bin 390 kişi oldu. Diğer bir ifadeyle nüfusun %50.2’sini erkekler, %49.8’ini ise kadınlar oluşturdu.

Seçilmiş göstergeler	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	5,1	1,6	8,5
Yüksekokul veya fakülteden mezun nüfus oranı (25+ yaş)	16,5	18,8	14,2
İstihdam oranı (15+ yaş)	46,3	65,1	28,0
İşgücüne katılım oranı (15+ yaş)	52,0	72,0	32,5
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	19,6	17,4	23,7

Şekil 4-Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler  
Kaynak: www.tuik.gov.tr

Hanehalkı işgücü araştırma sonuçlarına göre; 2016 yılında, Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %46,3 olup bu oran erkeklerde %65,1 kadınlarda ise %28 oldu. Bu durum da gösteriyor ki kadınların istihdam oranı erkeklerin yarısından az olmuştur.



Şekil 5-Cinsiyet ve eğitim durumuna göre aylık ortalama brüt ücret  
Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması, 2010 (www.tuik.gov.tr)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere aynı eğitim seviyesindeki kadın ve erkekler arasında maaşlar farklılık göstermekte; erkekler kadınlardan daha yüksek aylık gelir elde etmektedir. Hatta çalışma hayatında aynı meslekte çalışıyor olsalar dahi cinsiyet eşitsizliği gözle görülür niteliktedir. Ayrıca yine TÜİK verileri, cinsiyetlerin çalıştıkları faaliyet alanına göre oranlar incelendiğinde kadınların büyük oranda tarım ve hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir.

### **3.3.2. Ekonomik Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği - Eşitliğin Önemi**

Kadınlar yaşamın içindeki ve devamındaki sahip olduğu önemine rağmen kalkınmanın sağladığı faydalardan yararlanma noktasında, konumu erkeklerden farklıdır. (Alınan kararlardaki rolü, ekonomi ve istihdam içindeki konumu, gelir, eğitim vb.) Gelişmiş ülkelerde bu fark minimize edilmiş olsa da; yani bu durum ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile kıyaslanırsa da, dünyanın her yerinde kadınların erkeklerin gerisinde kaldığı bir gerçektir. Bu durumun bazı sebepleri vardır; doğal olarak bu sebeplerin içinde yaşanan toplumun kültürü ile direkt alakalıdır. Bu durumun en yaygın sebebi erkeğin egemen olduğu (özellikle karar verici durumdaki pozisyonu) toplum ayrımcılığıdır.

Cinsiyetler arasındaki farkın mümkün olduğunca azaltılması sosyo-ekonomik açıdan çok büyük önem arz etmekte olup. Bu fark birbirine yaklaştıkça ilerleyen yıllarda Türkiye'nin de dahil olduğu OECD ülkelerinin mevcut ekonomilerinde çok daha büyük artış olacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda ülkemizin ekonomik ve sosyal açıdan ilerlemesi için erkek ve kadın arasındaki istihdam farkının azaltılmasına yönelik politikalar üretmesi gerekmektedir. Toplumlarda cinsiyet eşitsizliğinin sağlanması sadece ekonomik kalkınmanın değil, temel insan hakları ve adaletin inşası anlamına gelecektir; ki bu da topyekün kalkınma adına oldukça önemli bir durumdur. Zaten istatistikler de incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaldığı ülkeler, ekonomik kalkınmada daha güçlü olmaktadır. Ayrıca kadın yönetici sayıları fazla olan şirketler, kadın yönetici sayısı daha az olan şirketlere göre daha başarılı olmuştur. Yine kadın üyesi erkek üyelere göre fazla olan parlamentolar birçok konuda daha fazla kanun çıkarmaktadırlar.

### **3.3.3. Beşeri Kalkınmada Cinsiyet Eşitsizliği ve Cinsiyete Dayalı Kalkınma İndeksi**

GDI kalkınma açısından kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin büyüklüğünü ölçmek için kullanılan en önemli göstergelerden biridir. Endeks 3 boyutla ifade edilen göstergeler yardımı ile hesaplanır. Bu boyutlar; uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve iyi bir yaşam standardı olarak ifade edilir. Belirtilen göstergeler kullanılarak hesaplanan endekste kalkınma indeksinin yükselmesi kadınlara olumlu

yönde yansıdığı anlamına gelir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği arttığı zaman GDI değerleri de aynı oranda küçülmektedir. HDI insanı kalkınmayı GDI ile gösterirken; GDI erkek ve kadın arasındaki eşitsizliği ayrı ayrı ölçmektedir. İlerleyen bölümlerde Cinsiyete HDI'nın ayrıca üzerinde durulacaktır.

### **3.3.4. Türkiye’de Beşeri Kalkınma Bakımından Cinsiyet Eşitsizliği Sorununa Yönelik Uygulamalar**

Ülkemizde cinsiyet eşitsizliği sorununa çözüm için cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra birçok önlem alınmaya başlanmıştır. Örneğin 1924 yılında eğitim, Tevhidi Tedrisat Kanunu ile tek bir çatı altında toplanıldığı gibi erkelere ve kadınlara eşit eğitim hizmeti sunulması planlanmış, 2 yıl sonra (1926) Türk Medeni Kanunu ilan edilmiştir. Kadınlar adına oldukça önemli olan bu iki gelişme, cinsiyet eşitsizliğinin çözülmesi adına atılan ilk adımlardır denilebilir. Cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası anlamda ilk adım yine Atatürk tarafından 12. Milletlerarası Kadın Konferansı ile başlamıştır. Ülkemizde cinsiyet eşitsizliğinin önemi 1980 yılından sonra daha da önem kazanmıştır. 1985’te ülkemiz Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) imzalanmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri kapsamında 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’ye bağlı “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kurulmuştur. 1990 senesinde ise kadınlar ile erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması ve kadınlara yapılan ayrımcılığın engellenmesi amacıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

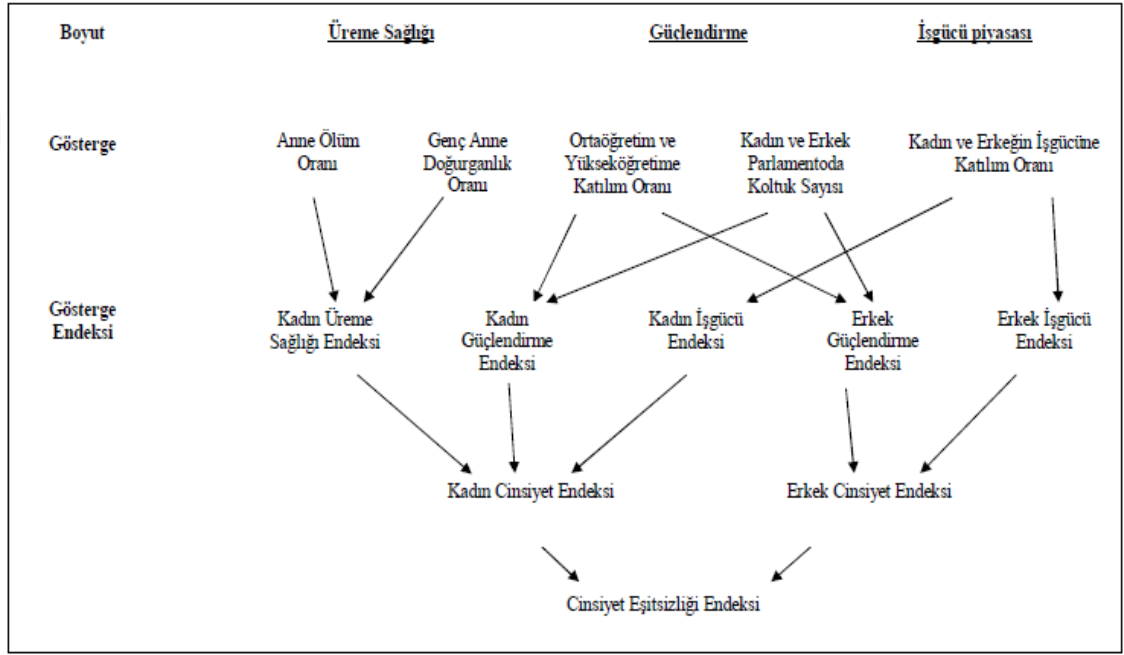
GAP-GİDEM (Güneydoğu Anadolu Projesi – Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi) de, ülkemizde cinsiyet eşitsizliğini sonlandırmak adına, bölgeye gerek yurt içinden, gerekse yurt dışından yatırım yapmak isteyen müteşebbislere destek vermektedir. Bu kapsamda Gaziantep, Diyarbakır, Adıyaman gibi şehirlerde hizmet birimleri yer almaktadır. Buralarda kadın girişimciliğine dikkat çekmek ve bunu daha kapsamlı hale getirmek



### 3.4. Türkiye’de Cinsiyet Eşitsizliği ve Kalkınmanın Sayısal Analizi

#### 3.4.1. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Boyut ve Göstergelerinin Seçimi

Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ya da Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi hesaplanırken kadınlar için üç önemli boyut ele alınır. Bunlar üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücüdür. Bu üç unsur devletlerin geldikleri noktayı daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Endeks değeri 0 ile 1 arasında değer alır; bire yaklaşması eşitliğin azaldığı sifıra yaklaşması ise eşitliğin artması anlamına gelir.



Şekil 6-Cinsiyet eşitsizliği endeksinin boyutları ve göstergeleri  
Kaynak: UNDP (2010), İnsani Gelişme Raporu, s:208

Amartya Sen cinsiyet eşitsizliğinin hesaplanmasında kullanılan bu göstergelerin seçiminde, bazı kriterlerin olması gerektiğini savunmuş ve bu kriterleri kavramsal ilişki, anlamlılık, güvenilirlik, katma değer ve ayrımcılığın gücü olarak sıralamıştır. Ayrıca, kadınların bir birey olarak bağımsız bir şekilde gelir etmesinin, kendi kararlarını kendisi verecek bilgi ve özgüvene sahip olmasının, o kadının yeteneğinden kaynaklandığını belirtmiştir.

Güçlendirme iş piyasası ve üreme sağlığı göstergeleri kavramsal ve uygulamadaki ilişkileri, güvenilir veriler, uluslararası karşılaştırabilirliği ve ülkedeki kapsayabileceği alan ve geçerlilik sıklığı açılarından seçilmiştir. Boyut ve

göstergeler, araştırmanın yapılabildiği bölgelerde, ülke kapsamında özetlenmektedir. Veri kaynakları çoğunlukla uluslararası veri kuruluşlarını içermektedir (Barro ve Lee, 2010).

Cinsiyet eşitsizliğinin metodolojik olarak ölçülmesinde yer alan değişkenler;

- Belediye meclisinde kadın oranı (cinsiyete göre parlamentoda temsil edilen koltuk sayısı): Parlamentoda kadın ve erkek temsil yüzdesi ile hesaplanır.
- Kayıtlı kadın istihdamı (işgücüne katılım oranı): 16 yaş ve üzeri iş gücüne katılan kadın ve erkek yüzdesi olarak hesaplanır.
- Kadınların ortaöğretim ve üstü mezuniyet durumu (orta ile yüksek eğitim düzeyini elde etme): 25 yaş üzeri ortaöğretim ve yüksek öğretime katılan kadın ve erkek yüzdesi alınarak hesaplanır.
- Ergen annelik (genç anne doğurganlık oranı): 1000 canlı doğum başına 15-19 yaş arasındaki genç kadınların doğum oranı olarak hesaplanır.
- Anne ölümleri (anne ölüm oranı): 100 bin doğumda anne ölümlerinin sayısı alınarak hesaplanır.

Ek=Kadınlar için

Ee=Erkekler için

AÖO: Anne Ölüm Oranı

EDO: Toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranı

BMT: Belediye meclisinde temsil oranı

EO: Ortaöğretimde ve yükseköğretimde mezun oranı

KİO: Kayıtlı istihdam oranı

$$E_K = \sqrt[3]{\left(\frac{10}{A\ddot{O}O} \times \frac{1}{E\ddot{D}O}\right)^{\frac{1}{2}} \times (BMT_K \times E\ddot{O}_K)^{\frac{1}{2}} \times K\ddot{I}O_K}$$

$$E_E = \sqrt[3]{1 \times (BMT_E \times S\ddot{E}O_E)^{\frac{1}{2}} \times K\ddot{I}O_E}$$

$$EI = 1 - \frac{HARM(E_K, E_E)}{E_{K,E}}$$

### 3.4.2. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Boyutları

Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi erkek ile kadın arasındaki eşit olmayan durumu üç boyutta ele almaktadır; bunlar üreme sağlığı, güçlendirme ve iş gücü piyasasıdır. GII hesaplanırken sağlık, eğitim, ekonomi ve siyaset gibi konu başlıklarından yararlanılır. Burada, erkeklere nazaran kadınların mevcut konumunu gösteren tam ve eksiksiz olarak eğitim alabilme, birtakım siyasi haklar, sağlık ve iyi bir yaşam beklentisi gibi. Buradaki her bir kriter kendi içerisinde ayrı ayrı incelenip farklı göstergelerle ölçülmekte olup, her birine farklı bir eğilim gösterilmiştir. Endekste ki sağlık boyutu; genç anne (ergen) doğurganlık oranı ve anne ölüm oranıdır. Güçlendirme boyutu da iki gösterge ile ölçülür; bunlar orta ve yüksek öğrenime devam edebilmeleri seviyeleri, diğeri de erkek ve kadının parlamentodaki sandalye sayısıdır. Çalışma boyutu da işgücüne katılma oranları ile ölçülür.

### **3.4.2.1. Üreme Sağlığı**

Anne ölüm ve küçük yaşta doğurganlık oranları, endeksin sağlık boyutunu hesaplamada kullanılan göstergelerdir. Anne ölüm oranı refah ve gelişmişlik seviyelerinin en önemli göstergelerinden birisidir. Hamileliğe bağlı ölüm, bir kadının bu süreçte veya doğum tamamlandıktan 42 gün içinde herhangi bir sebeple yaşamını yitirmesi şeklinde tanımlanır. Anne ölümü ise, kadının doğum sürecinde veya doğum tamamlandıktan 42 gün içerisinde, gebelik durumunun şiddetlendirmesinden kaynaklı kadın ölümüdür.

Dünyada doğum esnasında çeşitli sebeplerden ötürü binlerce kadın yaşamını yitirmektedir. 21. yüzyılda, hala birçok kadın doğum öncesi sağlık hizmetlerinden ve temel eğitimlerden mahrum kalmaktadır. Kadınlara doğum sürecinde kalifiye personel sağlamak, erken yaşta meydana gelen doğumların önüne geçmek gibi çözümler bu durumu azaltacak çözümlerendir.

Bir diğer gösterge de 15-19 yaşlarındaki genç anne doğurganlık oranıdır. Bu gösterge üremenin sadece riskli olduğunu değil aynı zamanda çok erken başladığının da göstergesidir. Birçok kız çocuğu sağlığını tehlikeye atacak kadar küçük yaşta çocuk sahibi olmakta ve bu gelecekteki yaşantılarını sınırlamaktadır. Örneğin Meksika'da fakir kadınlar arasında yapılan bir araştırma erken çocuk doğurmanın kötü yaşam koşulları, düşük aylık gelir ve kötü beslenme ile bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur (Greene ve Merrick, 2008).

### **3.4.2.2. Güçlendirme**

Güçlendirme boyutu da üreme sağlığı gibi iki göstergeden oluşur. Bunlar; cinsiyetlerin parlamentoda sahip oldukları koltuk oranı ve eğitime devam etme seviyeleridir. Dünyada, devletlerin yönetim kademelerinde kadınlar hep dezavantajlıdır. Bu durumun ortadan kalkması için kadının siyasi hayattaki rolünün ve temsil sayısının artması gerekir. Kadınların eğitim seviyelerinin yüksek olması da; bilgiye ulaşımı kolaylaştırma, mevcut konumları karşısında gösterebildiği tutumlarındaki değişiklik, özgürlüğe olan bakış açıları gibi durumların olumlu yönde değişmesine ve gelişmesine sebep olmaktadır. Yeterli eğitimi almış kadınlar, birey

yetiştirme konusunda çok daha bilinçli ve ailelerinin sağlığına daha fazla dikkat etmektedir. Cinsiyet eşitsizliği endeksi, orta ve yüksek dereceli eğitim üzerine eğilmektedir. Yüksek ve kaliteli bir eğitim her anlamda güçlenmeyi sağlar. TÜİK'in verilerine göre eğitim durumları yüksek olan kadınlar, çok daha rahat iş bulabilmekte, çok daha erken ekonomik bağımsızlıklarını elde etmekte ve ekonomik anlamda bağımsızlığını elinde bulundurmaktadır. Eğitim toplumda kadının rolünün güçlenmesi adına çok önemli bir role sahiptir.

### **3.4.2.3. İşgücü Piyasası**

Özellikle son yüzyılda kadınların işgücüne katılma oranları gitgide artmış olmasına rağmen dünyanın birçok az gelişmiş ülkesinde bu durumdan söz etmek pek mümkün değildir. Kadınların istihdam edilmeyip iş hayatında yer almamaları, hayat kalitelerinde değişikliklerle beraber güvenlik kayıplarını ifade etmektedir. Kadınların sadece sağlık koşulları değil, eğitim düzeyleri de çocuklarının hayat kalitelerini çok fazla etkilemektedir.

Cinsiyete dayalı ücret ayrımı OECD ülkelerinde yaklaşık %17 civarında olduğu bilinmektedir (OECD, 2009). İşgücündeki cinsiyet ayrımı, eşitliğe karşı önemli bir etki olarak görülmektedir. Örneğin iş hayatında karar verici konumda olan kadınların temsili erkeklerin gerisinde kalmaktadır (yöneticiler ve analistler). Kadınlar hizmet sektöründe daha fazla çalışma eğilimindedir. Latin Amerika'da kadınların %80'ine karşılık erkekler %45 oranında hizmet sektöründe yer almaktadır (Desai, 2010:32).

### **3.4.3. Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (Gender Related Development Index–GDI)**

GDI, hesaplanmış olan HDI'nin erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı hesaplanmış halidir. Göstergeleri 0 ile 1 arasında bir değere dönüştürmek için HDI'de kullanılan eşikler kullanılır. Bu hesaplamalardaki tek fark, kadınların erkeklere olan biyolojik üstünlüğe göre yapıldığı doğumda yaşam beklentisidir. HDI'nin sahip olduğu eksiklikleri kadın – erkek arasındaki farklılıklarının ortadan kaldırılması konusunun irdelenmesi adına GDI ortaya çıkmıştır. Bu endeks kadınların toplumsal hayattaki konumunu gösteren göstergelerin bir araya gelerek analiz yapmayı sağlamaktadır. Kadınların bulunduğu mevcut konum ile erkeklerin bulunduğu mevcut konum

karşılaştırılarak belirlenmekte ve bu değerlendirmeler ülkeler arası birtakım kıyaslamalar yapmayı da geçerli kılmaktadır. GDI'yi hesaplarırken kullanılan boyutlar;

- Uzun ve sağlıklı yaşam,
- Bilgi düzeyi
- İyi bir yaşam standardı

gibi göstergelerdir. Burada sağlıklı ve uzun bir yaşamdan kasıt, doğumda hayatta kalma beklentisidir. Bilgi düzeyi, yetişkin okur-yazarlık oranıyla hesaplanır. İyi bir hayat kalitesi ise, Satın alma Gücü Paritesi (PPP) ile hesaplanan gelir ile ölçülmektedir. Aşağıdaki tabloda GDI'nin boyutları, göstergeleri ve hesaplaması gösterilmektedir.

**Tablo 6-Cinsiyete dayalı kalkınma endeksinin boyutları, göstergeleri ve hesaplaması**

Boyut	Uzun ve sağlıklı bir yaşam		Bilgi			Saygın bir yaşam standardı		
Gösterge	Kadınların doğumda yaşam beklentisi	Erkeklerin doğumda yaşam beklentisi	Yetişkin kadın okuryazarlığı	Kadınların eğitime kaydolma oranları	Yetişkin erkek okur yazarlığı	Erkeklerin eğitime kaydolma oranı	Kadınların tahmini gelir düzeyi	Erkeklerin tahmini gelir düzeyi
Boyut endeksi	Kadın yaşam beklentisi endeksi	Erkek yaşam beklentisi endeksi	Kadın eğitim endeksi		Erkek eğitim endeksi		Kadın gelir endeksi	Erkek gelir endeksi
Eşit dağıtılmış endeks	Eşit dağıtılmış beklenti endeksi		Eşit dağıtılmış eğitim endeksi			Eşit dağıtılmış gelir endeksi		

**Kaynak:** UNDP (2009), İnsani Gelişme Raporu, s.208

Endeks hesaplanırken önce erkek ve kadın göstergeleri hesaplanır, sonra eşit dağıtılmış bir endeks oluşturulur, daha sonra bu üç endeksin ortalaması alınarak GDI oluşturulur. Endeks 0 – 1 arasında değer almakta; 0'a yaklaştıkça cinsiyetler arası eşitsizlik artmakta, 1'e yaklaştıkça da cinsiyetler arası eşitsizlik azalmaktadır. Yapılan araştırmalar kadınların erkeklere göre daha uzun bir hayat sürdürdüklerini gösterir, UNDP rakamlarına göre kadınlar için yaşam beklentisinde minimum değer 27.5, maksimum değer 87,5 yıldır. Erkeklerde ise bu rakamlar 22.5 ile 82.5'tir.

$$GDI = \frac{1}{3} \text{yaşam beklentisi endeksi} + \frac{1}{3} \text{eğitim endeksi} + \frac{1}{3} \text{eğitim endeksi}$$

Eğitim endeksi, yetişkin okuryazarlık oranı ve birinci, ikinci ve üçüncü düzeyde (bileşik) okullaşma oranının ortalaması ile hesaplanmaktadır. Bu endeksin farklılığı değişkenlerin farklı ağırlıklarla ortalamaya dahil edilmiş olmasıdır. Endeks hesabında yetişkin okuryazar oranı 2/3 ağırlıkta ve bileşik okullaşma oranı 1/3 ağırlıkta yer almaktadır. Dünya çapında eğitim düzeyi kadınlarda erkeklere oranla daha düşüktür (UNDP Türkiye, 2001: 53).

#### **3.4.4. Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksinin Türkiye Açısından Analizi**

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 147 devlet başkanının katılımıyla Binyıl Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir. 2000 yılında belirlenen bu hedefler birçok konuyu kapsasa da kadın erkek eşitliğinin sağlanması, toplumda kadınların daha da güçlendirilmesi, anne sağlığının iyileştirilmesi gibi hedefler de yer almıştır. 5 yıl sonra açıklanan Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu'nda ölkemizin alınan bu kararlardan bir kısmını gerçekteşirmeye çok yaklaştığı, bir kısmını ise gerçekteşirme noktasında sıkıntılar yaşadığı görölmektedir. Bu eksikliklerde ilk sıraları erkek-kadın eşitliği ve anne sağlığı konuları almaktadır.

Bu bağlamda UNDP de kalkınmada sağlık, eğitim ve gelir düzeyi gibi başlıklarda cinsiyetler arası farklılığı ortaya koyan Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi'ni yayınlamıştır. Aşağıdaki tabloda 2004 yılı ile 2009 yılları arası Türkiye'nin GDI değerleri gösterilmiştir;

**Tablo 7-Türkiye GDI değeri ve sıralamasının yıllar itibariyle değişimi**

GDI Rapor yılı	GDI değeri (ve sıralaması)	Yaşam Süresi		Eğitim				Kişi başı GSYİH (PPP/ABD Doları)	
				Yetişkin okuryazarlık oranı		Okullaşma oranı (%)			
		K	E	K	E	K	E	K	E
2004	0.746(70)	73.1	67.9	78.5	94.4	62	74	4.757	7.873
2005	0.742 (70)	71.1	66.5	81.1	95.7	62,0	74,0	4.776	9.286
2006	0.745 (71)	71.3	66.6	79.6	95.3	63	75	4.038	11.408
2007/08	0.763 (79)	73.9	69	76.6	95.3	64	73	4.385	13.368
2009	0.788 (70)	74.2	69.4	81.3	96.2	66.3	75.7	5.352	20.441

**Kaynak:** UNDP, İnsani Gelişme Raporu (2004 – 2009) kullanılarak hazırlanmıştır.

Ülkemiz 2009 yılı İnsani Kalkınma Raporunun GDI sıralamasında 155 ülke arasında 70. sıradadır. Bu sıralamada Norveç, Avusturya gibi ülkeler listenin üst sıralarda yer alırken, Afganistan, Nijer gibi ülkeler son sıralarda yer almaktadır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere kadınların ortalama ömür süresi 74,2 iken erkeklerde ortalama 69,4'tür. 15 yaş ve üzeri yetişkin okuryazarlık oranı erkeklerde 96,2 iken kadınlarda 81,3'tür. Okullaşma oranına bakıldığında ise yine cinsiyetler arasında kadınlar aleyhine bir eşitsizlik söz konusu olduğu, erkeklerde 75,7 iken kadınlarda 66,3 olduğu görülmektedir. Son olarak elde edilen tahmini gelir oranları kıyaslandığı zaman kadınlarda 5,352 Amerikan Doları iken erkeklerde yaklaşık dört katı 20,441 Amerikan Dolarıdır. Son 5 yılda kadının kazanılmış geliri önemli bir değişim göstermemiş ve erkeğin kazanılmış gelirinin ciddi ölçüde gerisinde kalmıştır. 2009 yılı HDR verilerine göre Türkiye'de kadının kazanılmış geliri %5.352 iken kadının kazanılmış geliri %20.441'dir. Kadın ve erkek arasındaki gelir farklılığı Türkiye'nin İnsani Kalkınmada geride kalmasına sebep olmaktadır. Günümüzde de kazanç bakımından kadın ve erkekler arasında eşitsizlik bulunmaktadır. Kadınların eğitim düzeyleri arttıkça bu kazanç farklılığının nispeten azaldığı belirtilmektedir. Buna rağmen tüm eğitim düzeyi için değerlendirildiğinde hala önemli oranlarda kazanç farklılığının olduğu gözlenmektedir (OECD, 2009: 456).



### 3.5. Literatür İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde, cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma (ekonomik büyüme) arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara yer verilecektir.

Laura C. ve Esther B. (2018) 127 farklı ülke için yapmış oldukları çalışma ile hem yüksek hem düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyümeyi tetikleyen cinsiyet faktörlerini incelenmişlerdir. Cinsiyet faktörleri ele alınırken, bu durum dört farklı karakteristik boyutta ele alınmıştır; eğitim, iş piyasasına erişim, doğurganlık ve demokrasi. Ekonomik büyüme ile cinsiyet faktörleri arasındaki ilişki 127 ülke örneğinde analiz edilmiştir. Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi kullanılarak yapılan bu analizde panel verilere uygulanan dinamik modeller kullanılarak sonuçlara değer ve sağlamlık eklenmiştir. Özellikle kadınlarda yüksek doğurganlığın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğu; ayrıca kadınların eğitime daha fazla erişimi, işgücü piyasasına erişimi ve aktif siyasete katılımlarının, kalkınma üzerinde olumlu bir etki meydana getirdiği sonucuna varılmıştır.

Stephan K. ve Francesca L. (2009) ülkeler arası panel regresyonlarını kullanarak, eğitim ve istihdamdaki cinsiyet boşluklarının ekonomik büyümeyi ne ölçüde azalttığını araştırmışlardır. Çoklu regresyon analiz yöntemi ile 1960 – 2000 arası gibi uzunca bir süreyi araştırarak, cinsiyet eşitsizliği ile kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmadan özellikle eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik kalkınma üzerindeki toplam etkisinin doğrudan olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim ve istihdamdaki cinsiyet farklarının ekonomik büyümeyi önemli ölçüde azalttığını da tespit etmişlerdir.

Tunç M. (1997) bilgi toplumunu oluşturan yeni teknolojilerin genellikle kadın – erkek eşit işgücüne sahip ve yüksek eğitilmiş emek girdisine gerek olduğunu belirtmiştir. Söz konusu teknolojiler, işgücü tasarruf edici olmakla beraber, bu işgücünün kaynağının niteliği ve cinsiyetler arası ayrım olmaksızın sahip olunan nitelikli eğitim seviyesi ile önem kazanmaktadır. Çalışmadan ‘kalkınma ile eğitim düzeyleri arasında bir ilişki vardır’ sonucu çıkarılmaktadır.

Hakura D, Hussain M, Monique N, ve Vimal T, (2016)'e göre, büyüyen bir ampirik kanıt topluluğu, eşitsizlik – gelir veya cinsiyetle ilişkili – ekonomik büyümeyi engelleyebileceklerini belirtmektedirler. Çalışmada dinamik panel regresyonları ve yeni zaman serisi verileri kullanılış olup, hem gelir hem cinsiyet eşitsizliklerinin kişi başına GSYİH'nin büyümesiyle bağlantılı olarak olumsuz bir şekilde ilişkili olduğu ortaya konmaktadır.

Telatar O, ve Terzi H, (2010) çalışmalarında ekonomik büyüme, nüfus ve eğitim arasındaki ilişkiler Granger nedensellik testi ve VAR analizi yardımıyla 1968 – 2006 dönemi Türkiye Ekonomisi için incelenmiştir. Ekonomik büyümeden nüfusa doğru negatife, yüksek öğretim mezunu öğrenci sayısına doğru ise pozitif bir nedenselliğin olduğunu belirtirler.

Yazar	Yıl Aralığı	Ülke	Ekonometrik Yöntem	Sonuç
Laura Cabeza Garcia ve Esther B. Del Brio (2018)	2000 - 2014	127 farklı ülke	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	Çalışmada, kadınların eğitime daha fazla erişimi, işgücü piyasasına erişimi ve aktif siyasete katılmalarının kalkınma üzerinde olumlu bir etki meydana getirdiği sonucuna varılmıştır.
Yunusak ve Yıldırım (2009)	1980 – 2005	Türkiye	Birim Kök Testi Johansen Eşbütünlüşme Testi	Türkiye’ de sağlık harcamalarından ve kadınların doğumda beklenen yaşam süresinden kalkınmaya doğru bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.
Stephan K. ve Francesca L. (2009)	1960 - 2000	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Çoklu Regresyon Analiz Yöntemi	Çalışmadan özellikle eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik kalkınma üzerindeki toplam etkisinin doğrudan olduğu ortaya çıkmıştır.
Tunç M, (1997)	1968 – 1995	Türkiye	Regresyon Modeli	Kalkınma ile eğitim düzeyleri arasında yakın bir ilişki vardır.
Quentin Brummet (2008)	1988 - 2008	Togo	Doğrusal En Küçük Kareler Yöntemi	Kalkınma ile cinsiyetler arası uzun ve sağlıklı yaşam, iyi bir yaşam standardı ve bilgi düzeyi arasında ilişki vardır.
Bozkurt H, (2010)	1980 – 2005	Türkiye	Engle – Granger, Johansen Eşbütünlüşme ve Stock Watson	Eğitim ve sağlık ayrı ayrı analize tabi tutulduklarında ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili olarak gözlemlenmektedir.
Mikkola A, (2005)	1980 - 2003	Gelişmekte Olan Ülkeler	Toda Yamamoto – Granger Nedensellik Testi	Çalışma görececi olarak az sayıda çalışma, insan sermayesinin yanlış konumlandırılmasının cinsiyet temeline etkili olduğunu göstermektedir.
Hakura D, Hussain M, Monique N, ve Vimal T, (2016)	1994 - 2014	Sahra Altı Afrika	Dinamik Panel Regresyonarı ve Yeni Zaman Serisi Verileri	Hem gelir hem cinsiyet eşitsizliklerinin kişi başına GSYH’ nin büyümesiyle bağlantılı olarak olumsuz bir şekilde ilişkili olduğu ortaya konmaktadır.
Telatar O, ve Terzi H, (2010)	1968 – 2006	Türkiye	Granger Nedensellik Testi ve VAR Analizi	Ekonomik büyümeden nüfusa doğru negatif, yüksek öğrenim mezunu öğrenci sayısına doğru ise pozitif bir nedenselliğin olduğunu belirtir.

Yazar	Yıl Aralığı	Ülke	Ekonometrik Yöntem	Sonuç
Palaz (2005)	1955 - 2000	Türkiye	-	Kadınların eğitim oranlarıyla kadınların istihdam edilmesi ve sosyal statülerinin artması arasında doğrudan bir ilişki vardır.
İnce (2011)	1980 - 2009	Türkiye	Zaman Serileri Analizi	Kadınların eğitim seviyesinin artması ile işgücüne katılımları arasında pozitif bir ilişki olduğu.
Dollar ve Gatti (1999)	1979 - 1990	127 Ülke	En Küçük Kareler Yöntemi	Cinsiyet eşitsizliğinin azalmasının ekonomik kalkınma için iyi bir ortam oluşturduğu.
Esteve – Volart (2009)	1961 - 1991	Hindistan	Basit Doğrusal Regresyon Analizi	Hindistan’ da işgücüne katılımın yanında yöneticilik pozisyonunda da cinsiyet ayrımcılığının çok fazla olduğu saptanmıştır.
Baliannoue - Lutz ve McGillivray (2014)		Alt Safra Afrika ve Ortadoğu	Panel Veri Yöntemi	İlköğretim ve ortaöğretimdeki cinsiyet uçurumunun gelir üzerinde olumsuz bir etkiye neden olduğu.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM EKONOMETRİK YÖNTEM

### 4.1.Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII)

Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi hesaplanırken 3 boyutta ele alınır;

- Üreme Sağlığı; (Anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık oranı)
- Güçlendirme; (Her bir cinsiyetin parlamentoda sahip olduğu koltuk oranı ve orta ve yüksek öğrenime devam etme seviyeleri)
- İş gücü piyasası; (Kadınların iş gücüne katılımları)

İnsani Gelişme Raporu (HDR) 2010 yılında, cinsiyet temelli eşitsizliği üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü gibi üç boyutuyla tanıtmıştır. Üreme sağlığı, anne ölüm oranları ile ergen doğurganlık oranını; güçlendirme, kadınların meclisteki sandalye sayılarının oranı ile orta ve yüksek öğrenimdeki kazanımların her cinsiyet tarafından ölçülmesi; ekonomik anlamda ise, kadınlar ve erkeklerin işgücü piyasasına katılım oranı ile ölçülmektedir. GII'deki kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik, insani gelişimdeki kayıp olarak yorumlanabilir.

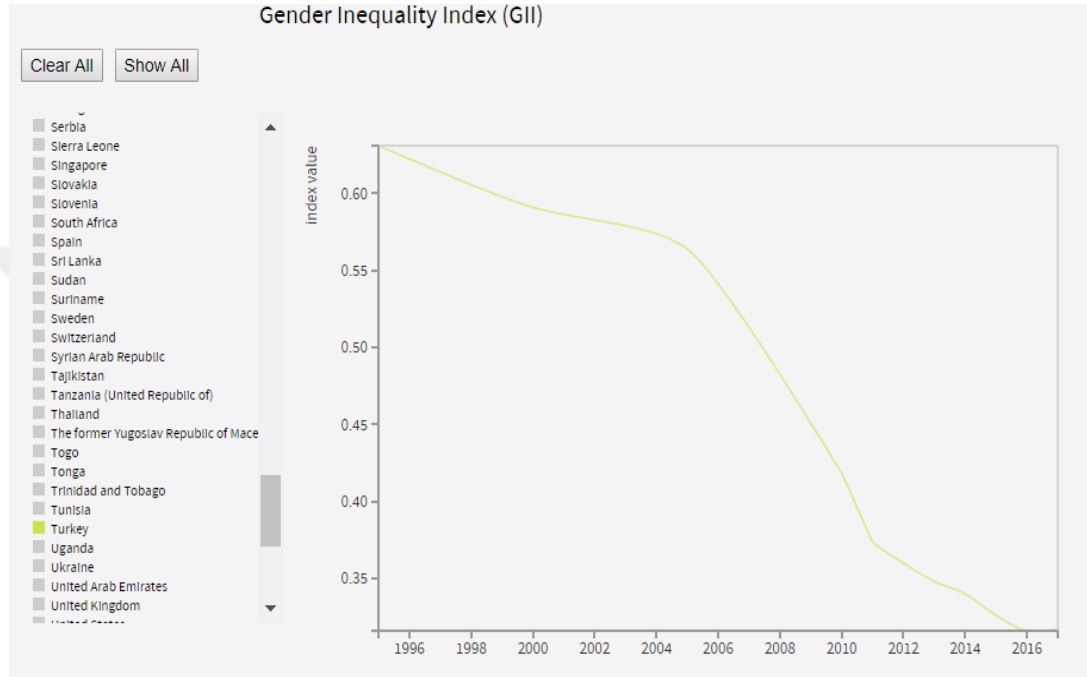
**Tablo 8-2017 yılı için Türkiye'nin seçilen grup ve ülkelere göre GII istatistikleri**

	GII Değeri	GII Oranı	Anne Ölüm Oranı	Ergen Doğum Oranı	Parlamentodaki Kadın Oranı	En az ortaöğretime Sahip nüfus		İşgücüne Katılım Oranı	
						Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
<b>Türkiye</b>	0,317	69	16	25,8	14,6	44,9	66,0	32,4	71,9
<b>Azerbaycan</b>	0,318	71	25	53,5	16,8	93,8	97,5	62,9	69,5
<b>Sırbistan</b>	0,181	40	17	18,9	34,4	84,6	93,0	45,9	61,7
<b>Avrupa ve Asya</b>	0,270	-	24	25,5	20,7	78,4	85,9	45,5	70,3
<b>HDI</b>	0,289	-	38	26,6	22,3	69,5	75,7	55,0	75,5

**Kaynak:** İnsani Gelişme Endeksi ve Göstergeleri: 2017

Türkiye 2017 endeksinde 160 ülke arasında 69. Sırada yer alarak 0.317 GII değerine sahiptir. Türkiye'de meclis sandalyelerinin %14.6'sı kadınlar tarafından tutulmakta

ve yetişkin kadınların %44.9'u erkek meslektaşlarının %66.0'ı ile karşılaştırıldığında en az ikinci bir eğitim seviyesine ulaşmıştır. Ergen doğum oranı her 1000 kadın için 25.8'dir. Kadınların işgücü piyasasına katılım oranı, erkekler için %71,9 ile karşılaştırıldığında %32,4'tür. Buna karşılık, bu endekste Azerbaycan ve Sırbistan sırasıyla 71. ve 40. sırada yer almaktadır.



**Şekil 7-**Türkiye'nin 1996 -2016 yılları arası cinsiyet eşitsizliği endeksi (GII)'nin çizgi grafiği  
**Kaynak:** UNDP, İnsani Gelişme Raporu (1996-2016)

**Tablo 9-**Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliği endeksi (GII)

Ülke	Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi		Anne ölüm oranı 100.000 canlı doğumda ölüm	Ergen doğum oranı 1,000 Kadın Başına Doğum Sayısı	Parlamentodaki koltuk oranı Kadınlar Tarafından Tutulan	En azından ortaöğretime sahip nüfus		İşgücüne katılım oranı	
	Değer	Sıra				Kadın 2010-2017	Erkek 2010-2017	Kadın2010-2017	Erkek2010-2017
<b>Türkiye</b>	<b>0.317</b>	<b>69</b>	<b>16</b>	<b>25.8</b>	<b>14.6</b>	<b>44.9</b>	<b>66.0</b>	<b>32.4</b>	<b>71.9</b>

**Kaynak:** <http://hdr.undp.org/en/composite/GII>

**Tablo 10-**Türkiye'de cinsiyet eşitsizliği endeksinin yıllara göre dağılımı

Ülke	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<b>Türkiye</b>	0.631	0.591	0.564	0.418	0.374	0.360	0.348	0.340	0.326	0.316	0.317

**Kaynak:** <http://hdr.undp.org/en/data>

**Tablo 11-**Türkiye’de büyüme rakamlarının yıllara göre dağılımı

Ülke	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	7,88	6,64	9,01	8,49	11,11	4,79	8,49	5,17	6,09	3,18	7,42

**Kaynak:** <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr>

## 4.2. Veri Seti, Uygulama ve Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın hipotezi doğrultusunda basit doğrusal regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmektedir. Çalışmada “toplumsal cinsiyet eşitsizliği kalkınmayı-büyümeyi nasıl etkiler?” hipotezi test edilecektir. Aşağıda, öncelikle veri seti, ardından yöntem ve bulgular yer alacaktır.

### 4.2.1. Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti 1995 – 2017 yılları arası Türkiye’deki Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ile aynı yıllardaki büyüme rakamlarını kapsamaktadır. Kullanılan verilere ait tanımlar ve verilerin kaynakları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

**Tablo 12-**Veri tanımları ve kaynaklar

Değişken	Veri Tanımı	Veri Kaynağı
GII	Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	UNDP, 2017, Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
GDP	Ekonomik Büyüme	World Bank, 2017, GSYİH Rakamları

Tablo 12’de araştırmanın kaynakları ile veri tanımları belirtilmiştir. Burada Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hesaplanan GII bağımlı değişken; Dünya Bankası’nın yayınladığı Ekonomik Büyüme – GSYİH (GDP) rakamları da bağımsız değişkendir. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi UNDP’nin 2017 yılı raporundan elde edilmiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi de Dünya Bankası’nın 2017 yılı verileri dikkate alınarak elde edilmiştir.

### 4.2.2. Yöntem ve Bulgular

Çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, kalkınmaya etkisi basit doğrusal regresyon yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliği (GII) bağımlı değişken, kalkınma (ekonomik büyüme) GSYİH de bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Aşağıdaki grafikte toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ekonomik büyüme (kalkınma) arasında nasıl bir ilişki olduğunu gösteren grafik ve regresyon analizi sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 9’da belirtilmektedir.

Şimdi bu iki değişken arasında gerçekten bir ilişki olup olmadığını anlamak için hipotezlerimizi kuralım ve test edelim. İki değişken arasındaki doğrusal ilişki için hipotezlerimiz  $H_0$ : cinsiyet eşitsizliği ile büyüme arasında pozitif yönde doğrusal ilişki yoktur; alternatif hipotez  $H_1$ : cinsiyet eşitsizliği ile büyüme arasında pozitif yönde doğrusal ilişki vardır şeklindeki tek yönlü hipotezleri 0.05 anlam düzeyinde test edilecektir. Hipotezlerimizi test etmek için aşağıdaki iki değişken arasındaki ilişkinin tablosu aşağıdaki gibi karşımıza çıkmaktadır.

**Tablo 13-Korelasyon sonuçları**

		Cinsiyet Eşitsizliği	Büyüme
<b>Cinsiyet Eşitsizliği</b>	Pearson Korelasyon	1	,314
	Anlamlılık (2-Tek yönlü)		,034
	N	11	11
<b>Büyüme</b>	Pearson Korelasyon	,314	1
	Anlamlılık (2- Tek yönlü)	,034	
	N	11	11

Karşımıza çıkan tabloda şu şekilde yorumlar yapıyoruz; y ve x arasındaki ilişki için Pearson ilişki katsayısı 0,976 ve  $p=0,034 < 0,050$  olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Yani y ve x arasında pozitif yönde doğrusal ilişki vardır sonucunu elde ediyoruz. İki değişken arasında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaştıktan sonra basit doğrusal regresyon modelini yazmaya geçebiliriz.

**Tablo 14-Regresyon sonuçları**

Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Standart Tahmin Hatası
1	,314 <sup>a</sup>	,099	-,001	,11923

a.Tahminler: (Sabit) Büyüme

İlk olarak model özet tablomuzu yorumlayalım.  $R=0,314$ . Bu değer modelin gözlenen değere (ölçüye) uyduğunu gösterir. Bu değer 1'e ne kadar yakınsa modelimiz o kadar iyidir demektir.  $R^2=0,099$  Bu değer açıklayıcı değer x'in bağımlı değişken y'deki toplam değişimi açıklama oranıdır. Yani açıklayıcı değişken x, bağımlı değişken y'deki toplam değişim 0,09'unu açıklar. Tablo 14'te modelin özeti belirtilmekle birlikte; modelde tek bağımlı tek bağımsız değişken olduğu için R değeri ikisi arasındaki korelasyon değeri ile aynı değerdir. Burada yorumlayacağımız R'nin karesi (R Square)'dir; eğer birden fazla bağımsız değişkenimiz olsaydı



‘düzeltilmiş R kareyi (Adjusted R Square) yorumlamamız daha doğrudur. Model özetinden çıkaracağımız sonuçlardan birisi cinsiyet eşitsizliğinde meydana değişiklik, büyüme oranlarının da ,099’ini açıklayabiliyor.

**Tablo 15-Varyans analizi**

Model	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
1					
<b>Regresyon</b>	,014	1	,014	,986	,034 <sup>b</sup>
<b>Artık</b>	,128	9	,014		
<b>Toplam</b>	,142	10			

a. Bağımlı Değişken: Cinsiyet Eşitsizliği  
b. Tahmin edici değişken:(Sabit) Büyüme

Varyans Analizi tablosu şu hipotezleri test eder;  $H_0$ : y bağımlı değişkenini açıklamak için x açıklayıcı değişkenine gereksinim yoktur.  $H_1$ : y bağımlı değişkenini açıklamak için x açıklayıcı değişkenine gereksinim vardır. Burada F değerimizin 0,986 ve p değerinin de hesaplanan anlam düzeyinde 0,034’tür.

$p=0,034 > 0,025 (=0,050/2)$  olduğundan  $H_0$  hipotezi kabul edilir. Yani y bağımlı değişkeni açıklamak için x açıklayıcı değişkenine gereksinim vardır. Burada 0,050’yi ikiye bölmemizin sebebi hipotezlerimizin çift yönlü olmasıdır. Burada esas inceleyeceğimiz kısım anlamlılık (Sig.) değeri olup bu değer F değerinden hesaplanmaktadır.

**Tablo 16-Katsayılar tablosu**

Model		Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	Anlamlılık
		B	Std. Hata	Beta		
1	(Sabit)	,298	,125		2,376	,042
	Büyüme	,017	,017	,314	,993	,034

a. Bağımlı Değişken: Cinsiyet

Üçüncü olarak katsayılar tablosuna bakalım. Katsayılar tablosundan  $\alpha$ ; B:0,298 Standart hatası: 0,125 t değeri 2,376 ve testin hesaplanan anlam seviyesi 0,042’dir.  $p:0,042 > 0,025 (=0,050/2)$  olduğu için sabit terim  $\alpha$  modelde bulunması gerekmemektedir. İkinci olarak regresyon katsayısına bakalım; yani  $\beta$ . B:0,017değeri. Bunun standart hatası 0,017 t değeri 0,993 ve hesaplanan anlam düzeyi  $p:0,034 > 0,025 (=0,050/2)$  olduğu için regresyon katsayısı  $\beta$  modelde bulunması gerekmemektedir.

Burada ise regresyon modelimize ilişkin diğer bilgilendirmeler yer almaktadır. Örneğin B katsayısında, cinsiyet eşitsizliği bu karşılaştırmaya hiç dahil edilmeseydi bile ekonomik büyüme ,298 zaten olacaktı. Burada böyle bir durumun ortaya çıkmasının sebebi; biz zaten modelimizin .099'unu açıklayabiliyor olmamız. Dolayısıyla büyümeyi, cinsiyet eşitsizliği rakamlarından başka açıklayan durumlar var ki, .298'den başlamasını sağlayabiliyor. ,017 ise; cinsiyet eşitsizliğinde meydana gelen bir birimlik bir değişimin, büyümeyi ne kadar değiştirdiğini gösteriyor. Örneğin; cinsiyet eşitsizliği rakamlarındaki değişikliğine '1' koyarsak, büyüme zaten ,017 şeklinde değişmektedir. Buradaki değerler standardize edilmiş değerlerdir. Burada bakacağımız esas değer, cinsiyet eşitsizliğindeki değişimin büyüme rakamlarını belirlemede açıklanıp açıklanamayacağıdır. Burada anlamlılık değerinin 0.05'in altında olduğu için anlamlı bir şekilde açıkladığını söyleyebiliriz.

Burada cinsiyet eşitsizliğinin büyüme üzerinde anlamlı bir ilişkiyle, anlamlı bir yönde bir etkiye sahip olup olmadığını değerlendiriyoruz. Bu herhangi bir yön belirtmediğimiz bir hipotezdir. Eğer yön belirtseydik, şöyle dememiz gerekecekti; Toplumsal Cinsiyet eşitsizliğinde pozitif yönde bir artış ve pozitif yönde, anlamlı bir şekilde kalkınma rakamlarını etkilemektedir diyecektik.

GII, gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet eşitsizliğini ölçmekte kullanılan yeni bir araçtır. Bu konu gerek akademi gerekse politikacılar tarafından oldukça tartışılmaktadır. Kadın ayrımcılığının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bakan kısmı her ne kadar içsel nedenlerden dolayı ön plana çıkmış olsa da ekonomistler bu sorunu makroekonomik bir konu olarak benimsemişlerdir. Bu çalışma ampirik sonuçları ile; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyüme üzerindeki gecikmeli etkisini göstermektedir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusu yalnızca içsel değeri ile değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin araçsal değeri nedeniyle de ele alınmaktadır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya ülkelerinin en önemli gündemlerinden birisi kalkınmanın önündeki engellerden olan cinsiyet eşitsizliğidir. Bu durum hem Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nde, hem de sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde ele alınmıştır. Ülkemiz İnsani Gelişim Endeksi'nin cinsiyet eşitsizliği yani sosyal ayaklarından biri olan Cinsiyet Dayalı Kalkınma Endeksi sıralamasında oldukça geride kalmıştır. Ayrıca bu endeksin olumlu yönde ilerlemesi eğitim, sağlık, girişimcilik ve istihdam konularının da pozitif bir ivme kazanması anlamına gelmektedir.

2014 – 2020 yılları arası planlanacak olan Onuncu Kalkınma Planı'nın ana temalarından birisi 'kalkınmada ve ekonomide cinsiyet eşitliğini sağlamak' ilkesi olabilir. Bu ilke adı altında cinsiyet eşitsizliği konusu ekonomide makroekonomik amaçlardan birisi olmalıdır. Planlamanın etkili olabilmesi için toplumsal cinsiyet ile alakalı bir veri tabanının hazırlanması çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu veritabanı bölgede toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda alınması gereken önlemleri almak ve gelişmeleri takip etmek adına işlev yürütebilir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak adına gerçekleştirilen hedeflerin; program ve politikalarla entegre olması sürecinde konulara 've kadınlar' diye ekleme yaparak değil, bizzat merkezi bir konuma sahip olmalıdır. Yani kadınların maruz kaldığı dezavantajlı durumlar sürecin odağında olmalıdır. Ayrıca söz konusu süreçte önemli araçlardan birisi de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemedir. Bu politika içinde araçlar; bütçe bilançosunun çıkarılması, cinsiyetlere göre kendi içerisinde ayrılmış yarar sağlayacak değerlendirmeler, yine cinsiyete duyarlı kısa ve orta vadeli ekonomik strateji belirleme olabilir.

Kadınların özellikle planlama süreçlerine katılımı gelinen noktada son derece önem arz etmektedir. Özellikle planlama, bütçeleme ve karar alma noktasında hayati önem taşıyan Bakanlar Kurulu'nda yer alacak kadın sayısının artırılması ve sayının cinsiyet dengeli sayılması gerekmektedir. İlgili konularda politika üretmek ve görüş bildirilebilecek; karar almada yetkili bakanlıklarda, müsteşarlıklarda, kurullarda ve meclisteki komisyonlarda kadın temsilci sayısının artmasına özen gösterilmelidir.

Kalkınma biliminde ekonomik büyümeyi, kalkınmayı ve gelişmeyi etkileyen en önemli faktörlerden birisi de cinsiyet eşitsizliği kavramı olduğu için, bu sorunun çözümü kalkınma ve gelişmeden sağlanacak fayda oranının, erkekler ve kadınların arasında eşit oranda dağıtılmasını da sağlayacaktır. Bu yüzden, meydana gelecek eşit oranda bir dağılım kadınların hayat kalitesine olumlu yönde etki meydana getireceği şüphesizdir. Bu sebeple toplumsal refahı arttırmak ve kalkınmayı hızlandırmak adına toplumsal cinsiyet eşitsizliği çözülmesi gereken bir konudur. Ülkemizde kalkınma bakımından cinsiyet eşitsizliği ele alındığında özellikle okullaşma oranı, satın alma gücü paritesi ve yetişkin okuryazarlık oranı bakımından kadınlar aleyhine olumsuz anlamda bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınların okur-yazarlık oranının artması konusu, beşerî kalkınma düzeyinin artması noktasında büyük önem taşımaktadır. Ayrıca kadınların okullaşma oranlarının da artırılması gerekmektedir. Böylelikle toplumumuzun neredeyse yarısını oluşturan kadınların, ülkemiz kalkınma ve ekonomik verimliliğin artmasına büyük katkıları olacaktır. Böyle bir artış olmadığı takdirde de eğitim seviyesi düşük kalarak, ekonomik verimliliğin artması noktasında böyle bir faydadan mahrum kalınacaktır. Bu değerlendirmede son olarak da kadınların erkeklere oranla reel kişi başına düşen GSYİH düzeyinin çok daha geride olduğu dikkati çeken bir başka konudur. GSYİH bir çeşit refah standardı göstergesi olduğu için, kadınların gelişmişlik seviyesinin erkeklere oranla düşük olması çok önemli bir problemdir. Bu sebeple; kadınların ivedilikle eğitim seviyelerinin, okur-yazarlık oranlarının arttırılarak istihdam sağlanması noktasında iş gücüne katılması gerekmekte, bu konuda da somut adımlar atılmalıdır.

Dünyada kadınlar – erkekler arasında eğitimde eşitlik konusunda elde edilen başarılar maalesef kalkınma ve iktisadi hayatta kendini gösterememiştir. Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi hesaplanırken kullanılan boyutlar arasında yer alan sağlık,

eğitim ve iyi bir yaşam kalitesidir. Eğitim bu boyutlar arasında şüphesiz en önemlisi olup yetişkin kadın okuryazarlığının artması durumunda işgücünün de arttığı gözlemlenmektedir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuçlardan biri de dünya genelinde faal olan cinsiyet eşitsizliği kalkınmanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Bu sorun çok yönlü ve toplumun tüm kesimlerini kapsamaktadır.

Çalışmamızda cinsiyet eşitsizliği ve kalkınmada cinsiyet eşitsizliği konuları üzerinde durularak durum analizi yapılmış, bu eşitsizliklerin boyutları gösterilmeye çalışılmıştır. Cinsiyet eşitsizliğini en az yaşayan ülkeler, yüksek düzeyde kalkınma özelliği gösteren ülkelerdir. Bu ülkeler insani kalkınmada da elde edilen kazanımları cinsiyetler arasında eşit dağıtmışlardır. Yapılan analizler göstermektedir ki ülkemiz cinsiyet eşitsizliğine gereken önemi verememiştir. Kızlara gerekli eğitim hakkının verilmemesi, kadına uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddet gibi durumlar eğitim seviyesi ile yakından alakalı olmakla birlikte, bu durumların altında insanların düşük eğitim seviyeleri yer almaktadır. Eğitimin yanında yoksulluk da bu durumların oluşmasına sebep olabilmektedir. Maddi anlamda zorluk çeken aileler, eğitim – öğretime yeterince kaynak ayıramamakta, bu durum da gelecekte yoksul bir kuşağın atılmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle kız çocuklarının eğitiminin yarım kalması veya hiç başlamaması cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirmektedir.

Kadınların parlamentodaki koltuk sayısındaki artış da, cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmadaki en önemli unsurlardan birisidir. Siyasi partiler kadın aday sayılarını arttırmalı, ayrıca seçilebilecekleri yerlerde aday gösterilmelidir. Meclisteki kadın sayısının artması, cinsiyet eşitsizliği açısından önemli bir adım olacaktır.

Kadınların analığı, doğurganlığı ve ev işleri ile çocuk bakma durumları kadınların iş gücüne katılma durumlarını etkilemektedir. Ayrıca bazı bölgelerimizde hala çalışan kadına olan bakış açısı farklılığı değiştirilmeli, kültürel ön yargıların tamamen ortadan kalkması gerekmektedir. Bu anlamda ülkemizde de dünyada da, cinsiyetler arası mevcut eşitsizliğin ortadan kalkması için kadına olan bakış açısının değişmesi gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, (2006) *Medeniyetler İttifakında Kadın Kongresi (28-29 Ocak 2006) Sonuç Raporu*, Ankara.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, (2007) *Stratejik Plan (2008-2012)*, Ankara.

Akın A, (2003) *Toplumsal Cinsiyet Kadın ve Sağlık*. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Akın A, (2007) *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Sağlık*. Toplum Hekimliği Bülteni, 26(2), 1-9 World Health Organization (2004). Gender, Woman and Health. [www.who.int/gender/documents/overview\\_activities\\_2004-5.pdf](http://www.who.int/gender/documents/overview_activities_2004-5.pdf) (Erişim tarihi: 13.10.2014).

Akoğlan M, (1997) *Konaklama Endüstrisinde Kadın Yöneticiler*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Aktan C ve İstiklal Yaşar V, (2002) “*Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Aktan. Coşkun Can (ed). Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

Arın C, (1996) “*Kadına Yönelik Şiddet*”. 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. 201-210.

Baliamonue – Lutz, M. ve McGillivray, M. (2014) *The Impact of Gender Inequality in Education on Income in Africa and the Middle East*. Economic Modelling

Barro R ve Lee J, (2010) A New Data set of Educational Attainment in the World, 1950 to 2010. NBER Working Paper 15902.

Belek İ, (2001) Eşitsizlik, Sağlık, Toplum, Siyaset Dergisi; 5:5-9.

Bellamy K, (2002) *Gender Budgeting (A Blackground Paper Fort The Council Of Europe's Informal Network Of Experts On Gender Budgeting)*, Council Of Europe.

- Berber M, (2006) *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, 3. Baskı, Trabzon, Derya Kitapevi.
- Bozkurt H, (2010) *Eğitim, Sağlık ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkiler: Türkiye İçin Bir Analiz*, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 5(1), 7-27.
- Buğra A, (2010) *Toplumsal Cinsiyet, İşgücü Piyasaları ve Refah Rejimleri: Türkiye’de Kadın İstihdamı*, TÜBİTAK Proje No: 108K524.
- Conseil S, Sofreco E, (2007) Sağlık Arama Davranışı Araştırması. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, <http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/a%C3%A7sap10.pdf>.
- Çarkçı A, (2008) “*Ulusal Kalkınma İçin Yerel Teklifler*”, Şehir Yayınları, İstanbul.
- Dansuk E, (1997) “*Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*”, DPT Uzmanlık Tezi, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/dansuke/yoksullu.pdf>, (03.02.2006), s. 83-85.
- Demirel S, (2003) *Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri*, C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25:73-82.
- Desai M, (2010) “*Hope in Hard Times: “Woman’s Empowerment and Human Development.”* Human Development Research Paper 14. United Nations Development Programme, Human Development Report Office, New York.
- Dinler Z, (2006) *İktisada Giriş*, Gözden geçirilmiş On ikinci basım, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Dinler Z, (2006) *Tarım Ekonomisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa. s.563.
- Doğan E, (2014) *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*. Planlama Uzmanlığı Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 1-60.
- Dollar, D. ve Gatti, R. (1999). *Gender Inequality, Income and Growth: Are Good Times Good For Woman?*. The World Bank Development Research Group/Poverty Reduction and Economic Management Network.
- Eralp Sibel S, (2006) *Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*, Birinci Baskı, Bölgesel Çevre Merkezi, -REC Türkiye, Ankara
- Eraydın A, (2006) “*Günümüzde Mekana Yeniden ve Toplu Bir Şekilde Bakma Gereği*”, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923 – 2003. A. Erdaydın (drl). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ercan F, (2006) “*Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime*”, Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler. A.

Arı (drl). İstanbul: Derin Yayınları

Erdut T, (2005) “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, Çalışma ve Toplum, s:11-49.

Eroğlu K, (2004) “Kadın Kuruluşları İçinde Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin Yeri ve Önemi”. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi, 8(2).

Greene W.H. ve Merrick T, (2008) *Econometric Analysis*, Fourth Edition, PrenticeHall, New Jersey

Hacettepe Üniversitesi (1994) *Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus Sağlık ve Araştırması*, Ankara

Hacıbebekoğlu A, Oğuz Y, (2014) Safranbolu Esnaf ve Sanatkârlar Odası Kadın İş Gücü Sorunlar ve Çözümler Araştırma Projesi Raporu. Safranbolu,s. 29.

Hakura D, Hussain M, Monique N, ve Vimal T, (2016) *Inequality, Gender Gaps and Economic Growth: Comparative Evidence for Sub-Saharan Africa*, IMF Working Paper, No.16/111, [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2882524](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2882524)

İlkin A, (1988) *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, 5. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3487.

İnce, M. (2011). *Kadın Eğitiminin Ekonomik Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

KSGM (2007), *Medeniyetler İttifakında Kadın Kongresi*, Sonuç Raporu, Ankara

Kardam, F, Yüksel İ, (2004) “Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik ve Yapabilirlikten yoksunluk” Nüfus Bilim Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, Sayfalar 45-72.

Kayıkçı S, (2005) *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar*. Türk İdare Dergisi Sayı 448, s. 69-100.

Kaynak M, (2005) *Kalkınma İktisadı*, Gazi Kitapevi, Ankara.

Khan Mahmood H, (2000) *Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies*. International Monetary Fund WP/00/78, April.

Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, (2002) Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Ankara, s. 9.

Korkmaz A, ve Nezihe Uçar T, (2007) “Çalışma Hayatında Tarımda Kadın ve Sorunları: Ağlasun İlçesi Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi



Dergisi, 12(1).

Laura C, Garcia ve Esther B, (2018). “*Gender Factors and Inclusive Economic Growth: The Silent Revolution*” MDPI, Open Access Journal, vol. 10(1), pages 1-14, January.

Leblebici, N.D. ve Erdem E, (2008) *Planlı Kalkınma Deneyiminden Stratejik Planlamaya Geçiş: Türkiye Örneği*, H.U. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 26. 1, 269-280.

Hazine ve Maliye Bakanlığı (2013) Yıllık Ekonomik Rapor.

Mikkola A, (2005) *Role of Gender Equality in Development – a Literature Review*, University of Helsinki, Finland.

Nakray K, (2006) *Gender Budget ingand It’s Implicationsfor Feminist Research*, Conference Proceedings – Thinking Gender – the NEXT Generation, UK Postgraduate Conference in GenderStudies, UK., ss. 1-10.

Oakley P, ve Garforth C, (1985) *Guide toextensiontraining*, FAO Training Series, No: 11, FAO, Rome, Italy.

OECD (2001) *Labour Force Statistics: Labour Force Participation Rate*, [www.oecd/data](http://www.oecd/data)

OECD (2009) *Country Profiles: Gender Equality and Social Indicators*, OECD Development Centre.

On Birinci Kalkınma Planı, (2019) Türkiye Cumhuriyet Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 151.

Öztürk L, (2007) *Sürdürülebilir Kalkınma*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Palaz S, (2005) “*İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*”, Kar M, ve Taban S, (der.) *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma: “Kalkınmada Kadının Yeri”* içinde, Ankara, Ekin Kitapevi.

Pire Ö, (2011) “*Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Quentin B, (2008) “*The Effect of Gender Inequality on Growth: A Cross – Country Empirical Study*,” *The Park Place Economist*: Vol.16

Sarıeroğlu J, (2009) ‘*Çalışma Hayatı ve Kadın*’, Çelik İş Sendikası Dergisi, 21.

Şahin F, (2009) <http://www.fatmasahin.net/basinaciklamaları/cinkadin.doc.>, (E.T.: 14.04.2009)

- Şener Ü, Demirdirek H, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Çalışması, (Ocak 2014)
- Şimşek M, Uzay N, (2008) “*Economic and Social Barriers on Woman Entrepreneurship: Turkey Application*”, International Conference on Business and Economy, Spiru Haret University Faculty of Accounting and Financial Management, Romania, 252-264.
- Stephan K, ve Francesca L, (2009) *The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth in Developing Countries: Updates and Extensions*, Gottingen University.
- Tatar A, ve Çekiç T, (2003) *Dünya Bankası: Kalkınmacılıktan ‘İyi Yönetme’ Söylemine*, Toplum ve Bilim Dergisi. 69, 6-61.
- Telatar O, ve Terzi H, (2010) *Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:24 Sayı:2
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009) *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr>
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2012) Sağlık İstatistikleri Yıllığı [www.sagem.gov.tr/saglik\\_istatistikleri\\_2012.pdf](http://www.sagem.gov.tr/saglik_istatistikleri_2012.pdf) (Erişim tarihi: 13.10.2014).
- Talash G, (1996) *Siyaset Çıkmazında Kadın*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Toksöz G, ve Alev Ö, vd. (2001) “*Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi*”, Ankara, <http://kasaum.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1215414822KadinlarKalkinmaveSosyalAdalet.pdf>
- Tunç M, (1997), “Kalkınmada İnsan Sermayesi Yaklaşımları ve Türkiye’de İnsan Sermayesi Boyutunun Analizi”, Doktora Tezi, İzmir.
- TÜİK (2002) *Gelir Dağılımı Çalışması, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 06 Aralık 2003, (Çevrimiçi) <http://www.die.gov.tr/hbultenleri.html> (22.01.2009).
- TÜSİAD (2008) *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği; Sorunlar, öncelikler ve Çözüm Önerileri* [www.tusiad.org:7979/FileArchive/KADINRAPOR.pdf](http://www.tusiad.org:7979/FileArchive/KADINRAPOR.pdf) Erişim tarihi: 13.10.2014).
- UNDP (2010) *Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi* <http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/>
- World Economic Forum (2007), *The Global GenderGap Report* [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_GenderGap\\_Report\\_2007.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2007.pdf) (Erişim Tarihi: 13.10.2014).
- Yetim N, (2009) “*Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği*”.

[http://eab.ege.edu.tr/pdf/2\\_2/C2-S2-%20M8.pdf](http://eab.ege.edu.tr/pdf/2_2/C2-S2-%20M8.pdf), (E.T.: 21.04.2009).

Yumuşak İbrahim G, (2009) *Kadın Eğitiminin İktisadi Analizi*, “İktisadi Yaşam ve Kadın Eğitimi”, Nobel, Ankara.

Yüksek Seçim Kurulu, (2014) [www.ysk.gov.tr/ysk](http://www.ysk.gov.tr/ysk) (Erişim tarihi: 13.10.2014).



## ÖZGEÇMİŞ

### KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Mustafa Barış Gürbüz

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Alanya 1990

Tel: 0551 234 54 31

E-posta: mgurbuz09@nevsehir.edu.tr

Yazışma Adresi: Kirazpınar Mah. Yeni Bağdat Cad. Emlak Konutları 3. Etap Satış

Ofisi 883/A Gebze / Kocaeli

### EĞİTİM

Derece	Kurum	Yıl
Lise	A.Fevzi Alaettinoğlu Anadolu Lisesi	2008
Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	2019

### İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2015	MEB - Payallar Günay Demirel Ortaokulu	Sözleşmeli Öğr.
2016 -	Emlak Konut GYO A.Ş.	Satış Temsilcisi